

Latvijas Kultūras akadēmija
Starpkultūru komunikācijas un svešvalodu katedra

NORVĒĢU TELEVĪZIJAS KANĀLA NRK DOKUMENTĀLĀ SERIĀLA „GLIMT AV
NORGE” („MIRKĻI NORVĒĢIJĀ”) TULKOJUMS LATVIEŠU VALODĀ

Bakalaura darbs

Autore:

Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas “Mākslas”
Starpkultūru sakaru (Latvija un Ziemeļvalstis) apakšprogrammas

4. kursa studente Līva Kalpiņa

(LV Nr. 3644207)

Darba vadītāja:

Vieslektore Mag.phil. Daiga Brasliņa

/paraksts/

Rīga

2016

SATURS

IEVADS	3
1. TULKOŠANAS TEORĒTISKIE JAUTĀJUMI	5
1.1. Tulkojuma veidi.....	6
1.2. Tulkošanas paņēmieni.....	8
1.3. Audiovizuālās tulkošanas specifika	13
1.4. Īpašvārdu atveide	19
1.5. Citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā	20
2. DOKUMENTĀLĀ SERIĀLA „GLIMT AV NORGE” („MIRKĻI NORVĒGIJĀ”) TULKOJUMA PROBLEMĀTIKA	23
2.1. Norvēģu īpašvārdu atveide dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojumā	23
2.2. Norvēģu valodas izteicienu tulkojums latviešu valodā.....	26
2.3. Angļu valodas izmantojums oriģināltekstā.....	28
3. DOKUMENTĀLĀ SERIĀLA „GLIMT AV NORGE” („MIRKĻI NORVĒGIJĀ”) TULKOJUMS.	32
NOBEIGUMS	70
KOPSAVILKUMS	71
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	74
ABSTRACT	76
SAMMENDRAG	77
PIELIKUMI.....	78
1. pielikums. Dokumentālā seriāla „Glimt av Norge” subtitri norvēģu valodā.....	78

IEVADS

Bakalaura darba tēma ir „Norvēģu televīzijas kanāla NRK dokumentālā seriāla „Glimt av Norge” („Mirkļi Norvēģijā”) tulkojums latviešu valodā”. Tas ir jaunrades darbs, kurā tulkotas 12 sērijas no dokumentālā seriāla pirmās sezonas, kas filmēta 2010. gadā. Seriāla oriģinālvaloda ir norvēģu, un tas tulkots uz latviešu valodu „pēc dzirdes”, izmantojot dokumentātajās filmas skaņas celiņu un par palīgīdzekli ņemot pieejamos norvēģu valodas subtitrus. Izmantoti ir subtitri, nevis skripts, tādēļ, ka autorei nebija pieejams seriāla skripts. Dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” 1. sezonā ir 26 sērijas, un pašlaik tiek filmēta tā 7. sezona. „Mirkļi Norvēģijā” ir norvēģu televīzijas dokumentālais seriāls, kurā aplūkota Norvēģijas daba, pilsētas, cilvēki un kultūra. Seriālam nav viena konkrēta scenārija autora un režisora – katru īso sēriju veido atsevišķa komanda un tās vienā seriālā apvieno norvēģu televīzijas kanāls NRK.

Bakalaura darba tēmas izvēli ietekmējusi ne tikai autore interese par Norvēģiju un norvēģu valodu, bet arī Latvijas arvien augošā ekonomiskā sadarbība ar Skandināvijas valstīm, tai skaitā Norvēģiju. Līdz ar šīs sadarbības pieaugumu, pieaug arī to cilvēku skaits, kas interesējas par Norvēģiju, vēlas uzzināt vairāk par norvēģu kultūru, kā arī apgūt norvēģu valodu. Pēc autore uzskatiem, lai iegūtu labas valodas zināšanas, ar valodas mācīšanos vien nepietiek. Svarīgi ir iegūt zināšanas arī par pašu valsti un par konkrētās valodas lietotāju kultūru un ikdienas dzīvi. Šāda dokumentālā seriāla tulkojums ļaus gūt ieskatu Norvēģijā un tās kultūrā un norvēģu valodā tiem, kas interesējas par Norvēģiju un tās kultūru un tiem, kas sākuši apgūt norvēģu valodu.

Bakalaura darba mērķis ir radīt iespējami kvalitatīvu dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” sēriju tulkojumu latviešu valodā, vienlaikus saglabājot tā atbilstību oriģināltekstam un padarot to saprotamu jaunajai mērķauditorijai. Lai sasniegtu darba mērķi, ir izvirzīti vairāki uzdevumi:

1. Izpētīt tulkošanas stratēģijas un izvēlēties tulkošanas procesam piemērotāko;
2. Raksturot dokumentālo filmu un seriālu tulkošanas specifiku un ar tulkošanas procesu saistītās problēmas;
3. Iepazīties ar dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” saturu;
4. Iepazīties ar dokumentālajā seriālā lietotās valodas specifiku;
5. Veikt dokumentālā seriāla tulkojumu no norvēģu valodas uz latviešu valodu;
6. Analizēt tulkošanas gaitā radušās problēmas un skaidrot to risinājumus.

Bakalaura darba tapšanas procesā izmantots plašs informatīvo un teorētisko materiālu klāsts. Darbā izmantoti vairāki latviešu valodnieku pētījumi par tulkošanas teorijas tēmām, piemēram, Sīļa „Tulkojumzinātnes jautājumi: teorija un prakse”, Zaubergas „*Theoretical tools for translators*” un Jomas „Lingvistiskās attieksmes paušana teksta netulkošanas gadījumā”. Izmantoti arī vairāki ārzemju autoru darbi, piemēram, Vinneja (*Vinay*) un Kiralija (*Kiraly*) „*A Methodology for Translation*”, Švarcas (*Schwarz*) „*Translation for Dubbing and Voice-Over*” un citu valodnieku pētījumi tulkošanas teorijas jautājumos. Īpaši nozīmīgs darbs, tulkojot dokumentālo filmu no norvēģu valodas uz latviešu valodu, ir „Norden AB” izdotā autoru komandas, tai skaitā Karkonena-Svensona (*Karkkonen-Svensson*), avots „Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā”. Tieši šajā grāmatā aplūkotā teorija un piedāvātās īpašvārdu atveides vadlīnijas palīdz pareizi atveidot norvēģu īpašvārdus, piemēram, personu vārdus un pilsētu un apdzīvotu vietu nosaukumus. Darbā izmantoti arī Latvijas Republikas Ministru kabineta „Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā”.

Bakalaura darba pamatā ir divas daļas – teorētiskā un praktiskā. Teorētiskā daļa sastāv no vienas nodaļas un praktiskā daļa – dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojums un tulkošanas gaitā radušās problēmas un to risinājuma skaidrojums atrodams darba otrajā un trešajā nodaļā. Darba pirmā nodaļa veltīta tulkošanas teorētiskajiem jautājumiem. Tā sastāv no 5 apakšnodaļām, kurās pētīti tulkojumu veidi un dažādi tulkošanas paņēmieni, kā arī audiovizuālās tulkošanas specifika un citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā.

Otrajā nodaļā aplūkota seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkošanas problemātika un tulkošanas procesā sastapto grūtību risinājumi. Dokumentālā seriāla tulkošanas procesā bakalaura darba autore saskārusies ar vairākām problēmām, to skaitā īpašvārdu atveidi, izteicienu tulkošanu un angļu valodas lietojumu seriāla varoņu runā. Tā kā latviešu valodā svešvalodu īpašvārdus pieņemts transkribēt, tulkošanas procesā izmantots avots „Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā”, kura pielikumā atrodami piemēri dažādu norvēģu valodas personvārdu un vietu nosaukumu atveidei. Izteicienu tulkošanas procesā savukārt izmantoti vairāki no 1. nodaļā aprakstītajiem tulkošanas paņēmieniem. Ir izpētīti arī dažādi paņēmieni izteicienu tulkošanā un atvaidošanā kā arī apskatīta angļu valodas lietojuma problemātika oriģināltekstā

Bakalaura darba trešajā nodaļā atrodams dokumentālā seriāla „Glīmt av Norge” („Mirkļi Norvēģijā”) tulkojums latviešu valodā.

1. TULKOŠANAS TEORĒTISKIE JAUTĀJUMI

Ne katrs cilvēks, kas pārzina vienu vai vairākas svešvalodas spēj būt par tulkotāju. Ir vajadzīgas īpašas prasmes un iemaņas, lai varētu veikt tulkojumu. Lai spētu veikt patiešām kvalitatīvu tulkojumu, ir jāpārzina arī tulkošanas teorija un citi ar tulkošanu saistīti jautājumi, piemēram, citvalodu īpašvārdu atveide.

Zauberga savā pētījumā par tulkošanas teoriju izsaka domu, ka tulkošana ir komunikācija, kas šķērso kultūras barjeras. No tā izriet, ka tulkošana nozīmē dažādu kultūru savstarpēju salīdzināšanu un, iespējams, to tuvināšanu. Tulkotājs ir kā starpnieks starp abām kultūrām. Tulkotāja uzdevums ir avottekstā attēloto kultūras fenomenu atspoguļot mērķauditorijai saprotamā veidā. Tulkošanas paņēmieni var mainīties atkarībā no tā, cik savstarpēji līdzīgas vai atšķirīgas ir abas kultūras.¹ Ja avotvalodas kultūra izteikti atšķiras no mērķvalodas kultūras, tad mērķvalodas kultūrai var būt grūtāk izprast kādas specifiskas svešās kultūras iezīmes. Šādā gadījumā tulkotājam jārod risinājums, kā padarīt tekstu mērķauditorijai saprotamāku un tuvāku, neatvirzot to pārāk tālu no avotvalodas kultūras.

Tulkotāja darbu var iedalīt 3 stadijās: tulkojamā darba izprašana, interpretēšana un tulkojuma pārstilizēšana. Tulkotājs nevar uzsākt savu darbu, kamēr nav pilnībā izpratis tulkojamā darba nozīmi, jēgu un mērķi. Tulkotājam darbs jāizprot labāk nekā jebkuram citam oriģinālteksta vai tulkotāja lasītājam, jāiedziļinās tajā un jāanalizē tas. Var teikt, ka tulkotājam jāiejūtas teksta autora lomā, un jāsaprot, kādēļ tas tekstu ir uzrakstījis un kādu nozīmi tam piešķīris. Tulkotājam pēc tam ir jāspēj šo informāciju pārnest mērķvalodā. Pirmajā stadijā tulkotājam ir:

- Jāizprot lingvistiskie un literārie jēdzieni un daudznozīmības gadījumā jāatrod to patiesā nozīme;
- Jāsaprot teksta estētiskā nozīme - emocionālais tonis, ironija vai sarkasms, attieksme pret kaut ko utt.;
- Jāsaprot izteicieni, to nozīme un jāanalizē to nozīme un jēga tekstā.²

Interpretēšana ir oriģinālteksta pārfrāzēšana tā, lai izteiktā doma labāk atbilstu tai, kas paredzēta oriģinālvalodā. Burtisks tulkojums ne vienmēr spēj atspoguļot oriģināltekstā izteikto domu. Šādos gadījumos tulkotājam ir jāsaprot, kādā veidā pilnvērtīgāk šo domu

¹ Zauberga, Ieva. *Theoretical Tools for Professional Translators*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004. 13. lpp.

² Levý, Jiří, *The Art of Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 2011. Pp. 31-33.

izteikt. Var gadīties, ka kāds izteiciens ir jāaizvieto ar citu - līdzīgu nozīmi nesošu izteicienu, vai, ka kāds žests jāaizvieto ar vārdiem, vai vienkārši doma jāizsaka pilnīgi citiem vārdiem nekā oriģinālvalodā.³

Lasītājs sagaida, ka teksta tulkojums būs tikpat stilistiski labi izstrādāts, kā oriģināltekstā. Tulkotājam ir par to jāparūpējas. Teksta autors ir radījis stilistiski pareizu un labskanīgu tekstu, un tulkotāja uzdevums ir to pārstilizēt. Tā kā valodu atšķirību dēļ nav iespējams tiešs un burtisks tulkojums, tas rada problēmas stilistiski izstrādāta teksta radīšanā. Tulkotājam jāparūpējas par to, lai teksts būtu stilistiski pareizs arī mērķvalodā, tai pašā laikā nezaudējot oriģinālteksta jēgu un būtību.⁴

Tulkotājam vienmēr jāuzņemas atbildība par paveikto darbu un jārada tāds teksts, kas atbilstu tam, ko autors vēlas pateikt, pasūtītājs vēlas nodot un lasītājs sagaida. Tulkojumam vienmēr jārada gaidītais efekts.⁵ Lai radītu patiesi labu tulkojumu, kas ir spējīgs pastāvēt kā no oriģināla neatkarīgs teksts, tulkotājam ir jāpārzina dažādi ar tulkošanas teoriju saistīti jautājumi.

1.1. Tulkojuma veidi

Pirms tulkošanas procesa uzsākšanas, tulkotājam ir jāiepazīstas ar tulkojamo tekstu un jāizvērtē, kāds dotajam darbam ir mērķis, kas to ir radījis, kas ir autora paredzētā mērķauditorija, kā arī, kas un kādiem mērķiem izmantos tulkojumu. Vēl pirms tulkotājs uzsāk darbu un pieņem lēmumu par dažādo tulkošanas metožu lietošanu, tam jāizlemj starp diviem tulkojuma veidiem. Tulkojumu var iedalīt divās kategorijās: uz avotu orientētais tulkojums (*source-oriented*) vai uz mērķauditoriju, jeb uz funkciju orientētais tulkojums (*target-oriented/function-oriented*).⁶ Teksta mērķauditorija un tas, kādas funkcijas tekstam jāpilda, ievērojami ietekmē tulkojuma formu un tulkošanā izmantojamās paņēmienus.

Senākais un vēsturiski visplašāk izmantotais tulkojuma veids ir **uz avotu orientētais**. Tas nozīmē, ka tulkotājs galveno nozīmi piešķir teksta autoram, tā stilam un domai, ko autors velējis izteikt. Tas, protams, nenozīmē burtisku tulkojumu, kas mērķvalodā varētu būt grūti izprotams, bet gan tulkojumu, kuru veicot tulkotājs mēģina pēc iespējas pieturēties autora stilam un domai, ko tas velējis izteikt, tai pašā laikā izsakot to

³ Jiří, *The Art of Translation*, P. 38.

⁴ Turpat. 47.-48. lpp.

⁵ Kiraly, Donald. *Pathways to Translation: Pedagogy and Process*. Kent: The Kent State University Press, 1995. P. 2.

⁶ Zauberga. *Theoretical Tools for Professional Translators*, 9.–10. lpp.

mērķauditorijai saprotamā un viegli uztveramā veidā. Eižens Nida (*Eugene Nida*) šo tulkojuma veidu iedala sīkāk formālajā un dinamiskajā uz avotu orientētajā tulkojumā. Formālajā tulkojumā galvenā loma ir tieši pēc iespējas tuvākam avotteksta atveidojumam. Savukārt dinamiskajam tulkojumam ir jārada autora iecerētais efekts uz lasītāju, jānes sevī emocijas, ko autors tekstā ir ielicis. Dinamiskajā tulkojumā valoda un izteiksmes līdzekļi var ievērojamāk atšķirties no avotteksta, nekā formālajā tulkojumā.⁷ Šāds tulkojums nes sev līdzī vairākus jautājumus:

- Vai atdarināt autora stilu?;
- Vai mēģināt atveidot darbā izmantoto gramatiku un interpunkciju?;
- Kā attēlot kulturālās atšķirības?;
- Kas bijusi autora mērķauditorija?;
- Kā attiekties pret autora paša izpaustajiem uzskatiem un aizspriedumiem?⁸

Pielietojot šo tulkojuma veidu tulkotājs, iespējams, izrāda lielāku cieņu pret darba autoru, taču teksts var būt mazāk atbilstošs tulkojuma mērķauditorijas uztverei un ir jūtama avotteksta klātbūtne, kas neļauj tulkojumam pastāvēt kā pašpietiekamam darbam. Izmantojot šo tulkošanas veidu, pašam tulkotājam nav iespējas ielikt savu „Es” darbā - tā ir autora domu reprodukcija, kas tulkotājam tikai jāpārnes uz citu valodu.

Tulkojumā vienmēr lielākā vai mazākā mērā būs jūtama oriģinālteksta klātbūtne un tulkotāja uzdevums ir padarīt tekstu pēc iespējas patstāvīgāku. Bieži vien gadījumos, kad tulkotājs ir mēģinājis pēc iespējas vairāk balstīties tieši uz oriģināltekstu un tā izteiksmes līdzekļiem, tulkojums var būt stilistiski samākslots un neveikls. Zauberga šādus tulkojumus uzskata nevis par tulkojumiem mērķvalodā, bet gan valodā, kas pastāv kaut kur starp mērķvalodu un avotvalodu. Samākslotības pakāpe atkarīga gan no paša tulkotāja kompetences un pieredzes, gan tulkojuma veida, kāds ticis pielietots. **Uz funkciju/ mērķi orientēti tulkojumi** parasti nav tik ļoti balstīti uz avotteksta stilu, valodu un izteiksmes līdzekļiem, tādēļ tajos ir izmantota dabiskāka valoda. Veicot uz funkciju orientētu tulkojumu, tulkotājs rūpējas par augstu tulkojuma pieņemamības pakāpi jaunajā kultūrvīdē un rada mērķvalodas iezīmēm atbilstošāku tekstu.⁹ Tulkotājam vispirms jāanalizē teksts un tad jāparedz, kas tulkojumu lietos un kādam mērķim tas tiks izmantots. Šajā gadījumā galvenais būs nevis pats teksts, bet gan tā tulkojuma lietotājs. Šādam tekstam jābūt pašpietiekamam un tā izmantotājam nevajadzētu just, ka tas lasa tulkojumu. Uz funkciju

⁷ Zauberga. *Theoretical Tools for Professional Translators*, 9.-10. lpp.

⁸ Turpat. 9.-10. lpp.

⁹ Zauberga, Ieva. Tulkojumvalodas stilistiski strukturālā neviendabība. *Linguistica Lettica*. Nr. 5, 1999. 216.-217. lpp.

orientētam tulkojumam jābūt nevis autora rakstītā teksta tiešam pārnesumam mērķvalodā, bet gan avotteksta pārstrādājumam mērķvalodā, tā lai tas sniegtu vēlamo efektu, taču būtu spējīgs pastāvēt kā individuāls teksts. Tas ir drīzāk kulturāls, nevis lingvistisks tulkojums.¹⁰ Šķiet, ka šāda veida tulkojums prasa nopietnāku darba analīzi un lielāku ieguldījumu tieši no tulkotāja puses. Tulkotājam jābūt kompetentam jomā, kura tekstā apskatīta un jāprot to pasniegt mērķvalodai un kultūrai pieņemamā un saprotamā veidā. Uz funkciju un mērķauditoriju orientēti tulkojumi gūst arvien lielāku popularitāti, iespējams, tieši tādēļ, ka, šādu tulkojumu veicot, pats tulkotājs var izpausties, nevis tikai reproducēt kāda cita domas un tādēļ, ka teksta lietotājs var lasīt darbu, nejutot valodu un kultūru atšķirības, kas tik skaidri liek manīt, ka tiek lasīts tulkojums.

Uz funkciju orientēti tulkojumi gūst arvien lielāku atzinību, taču tas nenozīmē, ka uz avotu orientētais tulkojums būtu novecojis un to nebūtu pareizi lietot. Izvēle starp abiem tulkošanas veidiem ir jāpieņem pašam tulkotājam, analizējot tekstu un tā mērķi. Formāli dokumenti, piemēram, gandrīz vienmēr būs tulkoti orientējoties uz avotu, taču ekspresīvāku tekstu, piemēram, daiļliteratūras un reklāmu tulkošanā tulkotājs gandrīz vienmēr balstīsies tieši uz teksta mērķi un tā mērķauditoriju, lai sasniegtu vēlamo efektu

1.2. Tulkošanas paņēmieni

Nepastāv viena pareizā metode, kā veikt tulkojumu. Dažādu veidu tekstu tulkojumos tiek pielietoti dažādi tulkojuma paņēmieni, lai tulkojums būtu vieglāk saprotams mērķvalodā. Balstoties uz Vinēja (*Vinay*) un Vaskēza Ajas (*Vázquez Ayora*) izvirzītajām teorijām, var iedalīt 15 dažādus tulkošanas paņēmienus, kurus ir iespējams arī kombinēt viena teksta ietvaros. Visus šos tulkošanas paņēmienus var iedalīt divās kategorijās: tiešā tulkojuma paņēmienos (*direct translation*) un netiešā tulkojuma paņēmienos (*oblique translation*).¹¹ Informatīvu tekstu tulkošanā, piemēram, svarīgākie ir fakti, tādēļ tulkojumam jābūt pēc iespējas tuvākam avottekstam, taču ekspresīvākas literatūras tulkošanā, bieži jāizvēlas netiešs tulkojums, kas ļautu tekstam būt „dzīvākam” mērķvalodā.

Tiešā tulkojuma paņēmienus biežāk izmanto informatīvu, juridisku un citu bezpersonisku tekstu tulkošanā. Var iedalīt 4 netiešā tulkojuma paņēmienus.

¹⁰ Zauberga. *Theoretical Tools for Professional Translators*, 11.–12. lpp.

¹¹ Vinay, Jean-Paul, Jean Darbelnet. *A Methodology for Translation. The Translation Studies Reader*. 2000. P. 84.

Transkripcija (*borrowing/transcription*) var tikt izmantota gadījumos, kad mērķvalodā nav atrodams ekvivalents kādam vārdam vai jēdzienam. Tas nozīmē, ka kāds avotvalodai raksturīgs termins tiek adaptēts mērķvalodas rakstībai. Visbiežāk to var izmantot gadījumos, kad aprakstīts kas kultūrspecifisks, vai gadījumos, kad mērķvalodā nepastāv kāda specifiska terminoloģija. Latviešu valodā liela daļa tehnoloģiskās terminoloģijas vai citas specifiskas terminoloģijas ir transkribēti citu valodu vārdi. Nereti šādi transkribēti vārdi pakāpeniski iekļaujas mērķvalodas leksikā un tie ar laiku vairs netiek uzskatīti par aizņēmumiem.¹² Ļoti daudz vārdu un terminu, ko mūsdienās izmantojam kā pilnvērtīgus latviešu valodas vārdus, piemēram, *basketbols*, *hamburgers*, *kafejnīca*, valodā ienākuši transkripcijas rezultātā.

Iepriekšminēto tulkošanas paņēmienu bieži lieto kopā ar citu - paskaidrojošo tulkošanas paņēmienu (*descriptive/explanatory translation*). Paskaidrojošo paņēmienu var izmantot gadījumos, kad transkripcija varētu tulkojuma izmantotājam radīt grūtības teksta izpratnē. Šādos gadījumos nepazīstamo jēdzienu nevis mēģina pārtulkot, bet gan izskaidrot izmantojot vairākus vārdus.¹³ Gadījumos, ja abi paņēmieni tiek lietoti kopā, piedāvājot, gan termina transkribēto variantu, gan tā izskaidrojumu, tulkotājs vienlaikus rada jaunu terminu, ko var brīvi lietot tālākajā tekstā un pārliecinās, ka lasītājs ir sapratis šī termina nozīmi. Abu metožu apvienošana ir sevišķi nepieciešama, ja konkrētais termins tiek transkribēts pirmo reizi vai ja paredzētā mērķauditorija nav eksperti attiecīgajā jomā.

Kalks (*calque*) ir vārdu savienojums vai frāze, kura morfoloģiskā vai semantiskā struktūra ir veidota pēc konkrēta citas valodas parauga. To var definēt kā tiešu tulkojumu no avotvalodas mērķvalodā. Kalks var būt gan viena vārda, gan vārdu savienojuma un pat frāzes vai izteiciena tiešs tulkojums. Piemēram, tiek ņemts kāds avotvalodas vārdu savienojums vai izteiciens un burtiski, vārds vārdā, pārtulkots uz mērķvalodu. Izteicienu vai vārdu savienojumu var pārtulkot pilnībā, vai daļēji, atstājot kādus avotvalodas vārdus vai elementus. Arī šajā gadījumā mākslīgi veidotie izteicieni laika gaitā var kļūt par patstāvīgu mērķvalodas daļu.¹⁴ Atšķirība starp kalku un transkripciju ir tajā, ka transkribētā vārdā tiek pēc iespējas saglabāta oriģinālā izruna, taču kalkā izruna var tikt mainīta un vairāk pielāgota mērķvalodai kā arī vārdi var tikt pārtulkoti.¹⁵ Izmantojot kalku, tulkotājs riskē, ka šis mākslīgi izveidotais izteiciens izklausīsies neveikli un nedabiski mērķvalodā.

¹² Vinay, Darbelnet. A Methodology for Translation. *The Translation Studies Reader*. P. 85.

¹³ Zauberga. *Theoretical Tools for Professional Translators*, 17.-18. lpp.

¹⁴ Vinay. *The Translation Studies Reader*, Pp. 85-86

¹⁵ Fernández Guerra, Ana. *Translating culture: problems, strategies and practical realities*.

Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173> [skatīts 2016, 13. maijā].

Var minēt vairākus veiksmīgus, latviešu valodā iedzīvojušos kalkus, piemēram, „debesskrāpis” no angļu valodas *skyscraper* un „darbaholiķis” no angļu valodas *workaholic*, vai sarunu valodā izmantots vārds „stresains” no angļu valodas *stressed*.

Burtiskais tulkojums (*literal translation*) ir avotteksta tieša pārvešana mērķvalodā. Tiek tulkots gandrīz vārds pa vārdam, taču tiek ievēroti mērķvalodas gramatikas likumi un citas valodas īpatnības. Burtisko tulkojumu nevar izmantot jebkura valodu savienojuma tulkošanā. Šo tulkošanas paņēmienu visbiežāk izmanto radniecīgu valodu tulkošanā, piemēram, tulkojumā no vienas skandināvu valodas uz citu. Burtisko tulkojumu ir iespējams pilnvērtīgi izmantot, ja ne tikai valodas ir savstarpēji līdzīgas, bet arī kultūras ir tuvas.¹⁶ Ja avotvalodas un mērķvalodas kultūras ir savstarpēji līdzīgas, vai teksts ir tikai informatīvs, tad tulkotājam ir iespēja izmantot burtisko tulkojumu, taču tulkotājs riskē ar to, ka mērķvalodā teksts šķitīs neveikls un neprofesionāli tulkots. Burtisko tulkojumu biežāk izmanto iesācēji, un nereti tas var atstāt sliktu iespaidu uz lasītāju.

Netiešā tulkojuma paņēmieni visbiežāk izmanto ekspresīvāku darbu, piemēram, reklāmu, daiļliteratūras un ceļvežu. Viens no biežāk izmantotajiem netiešā tulkojuma paņēmieniem ir kultūras transpozīcija (*transposition*). Tulkotājs atsakās no burtiska tulkojuma, izsakot tekstu citiem vārdiem vai mainot vārdu izvietojumu teikumā. Galvenā doma tiek paturēta, taču tā tiek izteikta mērķvalodas kultūrai saprotamākā un tuvākā veidā, padarot tekstu brīvāku un plūstošāku.¹⁷ Piemēram, norvēģu valodā bieži izmantotā izteiciena „*Takk for sist*” tiešais tulkojums būtu „*Paldies par iepriekšējo tikšanās reizi*”, kas latviešu auditorijai varētu izklausīties neveikli un samāksloti. Šāda izteiciena atveidošanā latviešu valodā, tulkotājs varētu izmantot latviešiem raksturīgāku izteicienu „*Prieks Tevi redzēt*”.

Kompensācija (*compensation*) ir mēģinājums kaut kādā veidā aizstāt valodu vai kultūru atšķirību dēļ zaudēto informāciju vai nozīmi. Kompensācija ir kādas mērķvalodā nepastāvošas avotvalodas īpatnības mēģinājums aizstāt ar ko citu.¹⁸ Piemēram, tulkojot tekstu no latviešu uz norvēģu valodu, nav iespējams atveidot pieklājības formu Jūs, jo tāda mērķvalodā netiek izmantota. Šajā gadījumā pieklājības formas lietošana būtu jāmēģina aizstāt ar ko citu, iespējams, citām pieklājības frāzēm vai ļoti formālu valodu. Īpaši šis tulkošanas paņēmiens ir jāizmanto, ja avotvaloda un mērķvaloda savā starpā ļoti atšķiras.

¹⁶ Vinay. *The Translation Studies Reader*, P. 86-87

¹⁷ Silis, Jānis. Tulkojamības problemātika “netulkojamos” tekstos un dažādās latviešu folkloras reālijās. *Linguistica Lettica*. Nr. 10, 2002. 114. lpp.

¹⁸ Fernández Guerra. *Translating culture...*, Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173>

Teksta kompresija (*compression*) ir teksta saīsināšana, izņemot no tā nevajadzīgu un mazsvarīgu informāciju, piemēram, kādu jēdzienu, kam avotvalodā nav nekādas nozīmes, vai kas avotvalodā varētu tikt pārprasts. To parasti izmanto, lai izvairītos no atkārtotības, maldinošas informācijas vai, lai teksts izklausītos dabiskāks.¹⁹ Kompresija tiek izmantota īpaši daudz, veidojot subtitrus, jo šajā audiovizuālās tulkošanas formā ir jāatstāj tikai svarīgākā informācija.

Leksiskā papildināšana (*explicitation*) savukārt teksta papildināšana, sniedzot vairāk konteksta par to, kas minēts avottekstā, vai avottekstā neesošas informācijas sniegšana. Tā var izpausties galvenokārt autora piezīmēs vai kā teksta izteikšana citos, garākos vārdos.²⁰ Šis paņēmiens, iespējams, īpaši jāizmanto, kad tiek tulkots starp valodām, kuru nēsātāju kultūras ir ļoti atšķirīgas un mērķauditorija nespētu izprast dažādus kultūras fenomenus bez vairāk konteksta, turklāt bieži gadās, kad kādu jēdzienu, kas pastāv avotvalodā, nemaz nav iespējams iztulkot vienā vārdā. Kā piemēru var minēt, vārdu sēņot, kuru norvēģu valodā vajadzētu izskaidrot vairākiem vārdiem, jo šajā valodā nepastāv tam ekvivalenta jēdziena.

Ekvivalences meklēšana (*equivalence*) tiek izmantota gadījumos, kad avottekstā ir kāds izteiciens, kam ir tiešs ekvivalents mērķvalodā. Izteicieni var būt pateikti citādiem vārdiem, taču tiem abās kultūrās ir vienāda doma un nozīme.²¹ Šādi ekvivalenti, iespējams, pastāv visās valodās, piemēram, „*vesels kā rutks*” norvēģu valodā ir „*frisk som en fisk*” (*svaigs (vesels) kā zivs*). Tulkotājam jābūt kompetentam gan avotvalodā, gan mērķvalodā, lai spētu veikt šādu ekvivalentu tulkojumu. Gadījumos kad mērķvalodā pastāv ekvivalents avotvalodā izteiktajam, taču tulkotājs to nav izmantojis, tas var radīt iespaidu par tulkotāja nekompetenci.

Vispārināšana (*generalization*) ir kāda konkrēta jēdziena aizvietošana ar vispārinātāku. To tulkotājs izmanto ar mērķi izvairīties no atkārtotības, vai lai teksts skanētu dabiskāk un stilistiski pareizi.²² Piemēram, latviešu valodā nastilistiski nepateizi izklausās, ja viena teikuma ietvaros vairākas reizes tiek atkārtots tas pats vārds. No tā izvairīties iespējams, ja tā vietā, lai, piemēram, pateiktu vīrietis divreiz tai pašā teikumā, otrajā reizē tiktu teikts cilvēks, draugs vai tamlīdzīgi.

Detalizācija (*particularisation*) ir pretstats vispārinājumam. Šajā gadījumā tulkotājs labskanības un gramatiskas un stilistiskas precizitātes dēļ izvēlas kāda vispārīga jēdziena

¹⁹ Fernández Guerra. *Translating culture...*, Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173>

²⁰ Turpat.

²¹ Sīlis. *Tulkojamības problemātika...*, 90. lpp.

²² Fernández Guerra. *Translating culture...*, Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173>

vietā izmantot citu konkrētāku jēdzienu.²³ Piemēram, dokumentālā seriāla tulkošanas procesā, labskanības dēļ darba autore vairākas reizes personas vietniekvārdu izvēlējas aizstāt ar konkrētā tēla vārdu, lai viena teikuma ietvaros vairākas reizes netiktu izmantoti dažādi vietniekvārdi, kas varētu apgrūtināt teksta izprašanu.

Modulācija (*modulation*) ir no avotvalodas atšķirīgas frāzes izmantojums, kas tai pašā laikā nes līdzīgu to pašu nozīmi ar mērķi padarīt tekstu dabiskāku.²⁴ Piemēram, tulkojot no angļu valodas, *don't get so excited* (*nekļūsti pārāk satraukts*) labskanības dēļ varētu aizstāt ar vārdu *nomierinies*.

Aizvietošana (*substitution*) ir dažādu lingvistisku elementu aizvietošana tekstā ar paralingvistiskiem elementiem (žestiem, intonāciju), jeb vārdu aizvietošana ar žestu, kā arī žesta aizvietošana ar vārdiem.²⁵ Audiovizuālajā tulkošanā var rasties situācija, kad jāaizvieto kāds žests ar vārdiem, ja žestam ir liela nozīme, taču mērķauditorija to varētu nesaprast.

Variācija (*variation*) ir tulkošanas paņēmiens, kad tulkotājs izmaina kādus lingvistiskus elementus, piemēram, izmaiņas tonī, valodas stilu, sociālo vai ģeogrāfisko dialektu tā, lai teksts būtu mērķauditorijai saprotamāks un atbilstošāks mērķvalodai. Kāds konkrēts avotvalodas dialekts, piemēram, var tikt aizvietots ar kādu dialektu mērķvalodā tā, lai tiktu panākts ar šo lingvistisko elementa lietošanu paredzētais mērķis.²⁶

Adaptācija jeb kultūras transplantācija (*adaptation*) tiek izmantota gadījumos, kad avottekstā aprakstītais fenomens mērķvalodas kultūrā ir pilnīgi nepazīstams. Šādā gadījumā tulkotājs var izvēlēties izmantot galējo netiešā tulkojuma paņēmienu un pielīdzināt kādu avotvalodas kultūras fenomenu kādam citam līdzīgam mērķvalodas kultūras fenomenam.²⁷ Tulkojums var būt kulturāli, dinamiski vai funkcionāli ekvivalents. Kā piemēru var minēt, ja tulkojumā tiek aizstāts ziemassvētku pudiņš ar latviešiem tradicionālajiem speķa pīrādziņiem. Kultūras transplantācija pārsvarā tiek izmantota gadījumos, kad mērķauditorija ir svarīgāka par pašu teksta vēstījumu, piemēram, reklāmu un bērnu grāmatu tulkojumā. Tāpat kultūras transplantāciju tulkojumā var izmantot aizstājot dažādus matemātiskos lielumus (mārciņas ar kilogramiem, jūdzes ar kilometriem)

²³ Fernández Guerra. *Translating culture...*, Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173>

²⁴ Turpat

²⁵ Turpat.

²⁶ Turpat.

²⁷ Vinay. *The Translation Studies Reader*, Pp. 90-91

tā, lai mērķauditorijai teksts būtu vieglāk saprotams.²⁸ Šis paņēmieni ir riskants, jo tā pielietošana var ievērojami mainīt teksta jēgu. To izmanto gadījumos, kad mērķauditorija ir svarīgāka par pašu avottekstu. Šo paņēmieni plaši izmanto reklāmt tekstu tulkošanā, jo šāda teksta mērķis ir nevis atspoguļot avottekstā pateikto, bet uzrunāt mērķauditoriju tās kultūrai atbilstošā un saprotamā veidā.

Tulkotāja darbs ir analizēt tekstu un izvērtēt, kādus tulkošanas paņēmieni būtu nepieciešams lietot, lai radītu pēc iespējas labāku un pašam par sevi pastāvēt spējošu tulkojumu. Tulkotājam nav jāpieturas pie viena paņēmiena visa tulkojuma garumā - tos var jaukt viena teikuma ietvaros. Neviens teksts nav viendabīgs, tādēļ arī tulkošanas process nevar būt viendabīgs. Tulkošanas procesā galvenais ir izvēlēties pareizos paņēmienus un mācēt tos pilnvērtīgi pielietot.

1.3. Audiovizuālās tulkošanas specifika

Subtitru un filmu dublēšanas aizsākumi meklējami līdz ar pirmo ierunāto filmu parādīšanos uz televīzijas un kino ekrāniem. Līdz tam mēmās filmas nesagādāja īpašas grūtības to izplatīšanā un izrādīšanā ārpus valsts robežām. Bija jāiztulko tikai mēmo filmu nosaukumi un, iespējams, nelieli un retie starptitri, taču nopietna tulkošana sākās tikai vēlāk, kad ierunātās filmas bez tulkojuma vairs nevarēja izrādīt citviet pasaulē.²⁹ Kino industrijā jau vairāk nekā 80 gadus tiek pielietoti divi galvenie tulkošanas veidi – subtitri un dublēšana. Subtitri ir runātā teksta saīsināts rakstisks variants, savukārt dublēts tiek pilnais tekst. Teksta dublēšana ir runātā teksta tulkojums, kas tiek ierunāts pāri filmas skaņas celiņam vienlaicīgi ar oriģinālu. Oriģinālais skaņas celiņš var būt vai nu pilnībā izslēgts, vai arī skanēt fonā vienlaicīgi ar dublēto tekstu. Dublēts filmas teksts tiek uzskatīts par otro teksta oriģinālu, savukārt subtitri ir tikai daļa no teksta kas īsi un konkrēti vēsta par filmā runāto.³⁰

Balstoties uz Gambjēra (*Gambier*) teoriju, var iedalīt vairākus audiovizuālās tulkošanas veidus. Pie tiem pieder:

- Interlingvālie subtitri (*interlingual subtitles*) – filmas tulkojums citā valodā, kas saīsinātā veidā parādās ekrāna apakšpusē (dažreiz augšpusē) sinhroni ar

²⁸ Fernández Guerra. *Translating culture...*, Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173>

²⁹ O'Connell, Eithne. *Screen Translation. A Companion to Translation Studies*. 2007. Pp. 121-122

³⁰ Zatlin, Phyllis. *Theatrical Translation and Film Adaptation. A Practitioner's View*. Clevedon, England: Multilingual Matters, 2005. Pp. 123-124

runāto tekstu. Popularitāti gūst arī subtitri operas un teātra izrādēs (jeb *surtitles*), kas parasti atrodas virs skatuves vai uz krēslu atzveltnēm;

- Bilingvālie subtitri (*bilingual subtitles*) - filmas tulkojums divās dažādās valodās, kas saīsinātā veidā parādās ekrāna apakšpusē (dažreiz augšpusē) sinhroni ar runāto tekstu;
- Dublēšana (*dubbing*) – pilnā filmas teksta tulkojums citā valodā. Tiek dzēsts audiovizuālā materiāla oriģinālais skaņas celiņš, un runātāja balss tiek aizvietota ar tulkoto skaņas celiņu. Parasti tekstu ierunā divi vai vairāki cilvēki;
- Aizkadra audiotulkojums (*voice-over*) – pilnā filmas teksta tulkojums citā valodā, kas pārsvarā izmantots dokumentālo filmu un interviju tulkojumā. Tiek saglabāts audiovizuālā materiāla oriģinālais skaņas celiņš, runātāja balss ir dzirdama fonā vienlaicīgi ar tulkoto tekstu, kas skan nedaudz skaļāk. Tekstu var lasīt viens vai vairāki cilvēki;
- Interlingvālais audioapraksts (*interlingual audio description*) – pilnā filmas teksta tulkojums citā valodā, kā arī filmā notiekošās darbības apraksts. Audioapraksts tiek veidots kā palīglīdzeklis cilvēkiem ar redzes traucējumiem. Tiek dzēsts audiovizuālā materiāla oriģinālais skaņas celiņš, un runātāja balss tiek aizvietota ar tulkoto skaņas celiņu. Parasti tekstu ierunā divi vai vairāki cilvēki.³¹

Tāpat Gambjērs (*Gambier*) iedala arī subtitru un dublēšanas veidus, kas nepieder pie audiovizuālās tulkošanas:

- Intralingvālie subtitri (*intralingual subtitles*) - filmas teksta saīsināts variants, kas parādās ekrāna apakšpusē (dažreiz augšpusē) sinhroni ar runāto tekstu. Intralingvālie subtitri tiek veidoti kā palīglīdzeklis cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem;
- Intralingvālais audioapraksts (*intralingual audio description*) – filmas skaņas celiņu papildina filmā notiekošās darbības apraksts. Audioapraksts tiek veidots kā palīglīdzeklis cilvēkiem ar redzes traucējumiem.³²

Kā iepriekš minēts, subtitri ne vienmēr ir audiovizuālā materiāla tulkojums. Tie var būt gan interlingvāli, gan intralingvāli. Intralingvāli subtitri ir nedaudz saīsināts teksta

³¹ Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies. Theories and applications*. London and New York: Routledge, 2008. Pp. 184-185

³² Turpat, 184.-185. lpp.

variants, kas sinhroni ar runāto tekstu parādās ekrāna apakšā. Šādi subtitri tiek veidoti cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem un gūst arvien lielāku popularitāti. Šādus subtitrus labprāt izmanto arī cilvēki, kas apgūst kādu valodu un izmanto tos kā palīgmateriālu blakus runātajam tekstam, šādā veidā uzlabojot savas valodas prasmes. Pateicoties mūsdienu tehnoloģijām, tagad skatītājam bieži ir iespēja izvēlēties, vai skatīties filmu ar, vai bez subtitriem. Īpaši domājot par cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, subtitros bieži ir iekļautas arī īsas piezīmes par apkārtējām skaņām, piemēram, „zvans pie durvīm”, „runā čukstus” utt.³³

Subtitri ir ļoti ierobežots audiovizuālā tulkojuma veids. Teksta daudzums tiek ierobežots divās rindiņās ekrāna apakšā un saīsināts, domājot par to, lai skatītājs paspētu to izlasīt. Veidojot subtitrus, tulkotājam jāizvelk no teksta svarīgākā informācija. Subtitri tiek ierobežoti divās rindiņās, katrā no tām ievietojot 37-39 rakstu zīmes. Subtitriem paredzēts uz ekrāna uzskatīt 6 sekundes. Mūsdienu tehnoloģijas ir atvieglojušas subtitru pielāgošanu notiekošajam uz ekrāna un saīsinātā teksta dēļ, tos nav tik sarežģīti parādīt pareizajos laikos. Tulkotāja ziņā ir tekstu saīsināt tā, lai tas iekļautos subtitriem paredzētajā laukumā, tai pašā laikā saglabājot visu svarīgāko informāciju.³⁴ Subtitriem ir arī savas priekšrocības, jo ar to palīdzību daudz dabiskāk var iztulkot, piemēram, uzrakstus un reklāmas afišas, kuru tulkojums, iespējams, izklausītos neveikli dublētā filmā.

Dublējot filmas tekstu, tulkotājam jādomā par to, lai tulkojums pēc iespējas atbilstu pilnajam runātajam tekstam tai pašā laikā to pēc iespējas, pielāgojot uz ekrāna notiekošajam un pēc iespējas mazāk mainot vārdu kārtību un teikumu garumu tā, lai dublētais teksts pēc iespējas vairāk atbilstu aktiera lūpu kustībām, žestiem un sejas izteiksmēm.³⁵ Dublējot audiovizuālā materiāla tekstu, ir jā rūpējas par tulkotā teksta sinhronitāti ar darbību uz ekrāna. Fodors (*Fodor*) iedala vairākas dublētā teksta sinhronitātes pakāpes:

- Fonētiskā sinhronitāte – tulkotājam un teksta lasītājam jā rūpējas par to, lai skaņa būtu pielāgota aktiera lūpu kustībām;
- Tēlu sinhronitāte – teksta lasītājam jāpielāgojas aktiera balsij (tembram, skaļumam, tempam utt.) un uzvedībai, žestiem;

³³ O'Connell. *A Companion to Translation Studies*, Pp. 125-126

³⁴ Hillman, Roger. *Spoken Word to Written Text: Subtitling. The Oxford Book of Translation Studies*. New York: Oxford University Press, 2011. Pp. 379-384.

³⁵ Turpat, 128.-129. lpp.

- Satura sinhronitāte – tulkotājam dublētā teksta semantiskais saturs pēc iespējas vairāk jāpielīdzina oriģinālam.³⁶

Švarca (*Schwarz*) savukārt izvirza vairākus citus sinhronitātes tipus:

- Lūpu sinhronitāte - tulkotajam tekstam pēc iespējas vairāk jāatbilst ekrāna varoņa lūpu kustībām, īpašu uzmanību vēršot tieši tuvplāniem. Lūpu sinhronitāte nav tik nozīmīga ainās, kurās varonis atrodas ar sānu vai muguru pret kameru vai slikta apgaismojuma dēļ nav redzamas viņa tiešās lūpu kustības;
- Runas ritma sinhronitāte - nozīmīgāka par lūpu sinhronitāti ir tieši runas ritma sinhronitāte. Tulkotājam īpaši jādomā par tulkotā teksta garumu, lai nerastos situācija, kad varonis jau ir pārtraucis runāt, taču dublētais teksts turpinās;
- Kinētiskā sinhronitāte - tulkotājam un teksta lasītājam jādomā par harmoniju starp tēla žestiem un sejas izteiksmēm un runāto tekstu, kā arī jāņem vērā īpaši uzsvāri, runas ātrums un citi īpaši teiktā izcelšanas veidi;
- Satura sinhronitāte - tulkojuma atbilstība avotvalodā izteiktajai domai. Satura sinhronitāte ir nozīmīgākais katra tulkotāja uzdevums, tomēr tulkojot audiovizuālo materiālu to ir daudz grūtāk sasniegt nekā tulkojot literāru darbu, jo tulkotājam ir jādomā par lūpu un runas ritma sinhronitāti, par ko nav jāuztraucas literāra darba tulkotājam;
- Tēlu sinhronitāte - tulkotājam un teksta lasītājam ir pēc iespējas jāpielāgojas filmas varoņu runas veidam, izteiksmei, tempam, balsi tembram oriģinālvalodā un jāspēj šīs īpatnības atveidot dažādo filmas tēlu runā.³⁷

Šķiet, ka Švarcas (*Schwarz*) sinhronitātes tipu iedalījums, kaut arī ļoti līdzīgs Fodora (*Fodor*) iedalījumam, ir visaptverošāks un pārdomātāks, jo patiešām runas ritma sinhronitāte var būt pat svarīgāka par lūpu, jeb fonētisko sinhronitāti, jo tas mazina uz ekrāna notiekošā dabiskumu un par ātru pateikts vārds, vai nokavēts vārds var izjaukt veselu ainu. Švarca (*Schwarz*) ir vairāk pievērsusies detaļām un tam, lai skatītājs pēc iespējas mazāk justu, ka teksts ir dublēts un netiek rādīts oriģinālvalodā.

Dažādi pētījumi liecina par to, ka cilvēki priekšroku dod tieši dublētām filmām tādēļ, ka subtitri ne tikai neatspoguļo visu filmas tekstu, bet arī traucē tās skatīšanos, jo teksta lasīšana novērs uzmanību no ekrānā notiekošā, bloķē skatu uz ekrāna apakšējo daļu, kā arī

³⁶ O'Connell. *A Companion to Translation Studies*, P. 130

³⁷ Schwarz, Barbara. *Translation for Dubbing and Voice-Over. The Oxford Book of Translation Studies*. New York: Oxford University Press, 2011. Pp. 399-401.

bieži vien subtitru ātrās maiņas dēļ, skatītājs nespēj izlasīt visu tekstu. Tai pašā laikā daudzās valstīs filmu un seriālu cienītāji labprātāk izvēlas subtitrus un dublētas tiek pārsvarā tikai filmas bērniem līdzīgi kā tas notiek kinoteātros Latvijā. Viens no galvenajiem iemesliem subtitru izmantošanā varētu būt tas, ka, klausoties filmas oriģinālvalodu un tai pašā laikā spējot izlasīt tulkojumu, ja tas nepieciešams, ir iespējams uzlabot svešvalodas zināšanas.³⁸

Subtitri kā audiovizuālā materiāla tulkojumam ir daudzas priekšrocības, piemēram, tas ir ātrāk un vieglāk īstenojams, neizmaksā tik dārgi, ļauj saglabāt filmas oriģinālo skaņas ceļiņu kā arī attīsta cilvēku svešvalodas prasmes. Tomēr, iespējams, dublētas filmas padara skatīšanos salīdzinoši vieglāku un relaksētāku, nekā tad, kad pastāvīgi jāseko pa ekrāna apakšu skrienošam tekstam tā vietā, lai sekotu līdz uz ekrāna notiekošajam. Tomēr pastāv vairākas ar filmu dublēšanu saistītas problēmas, piemēram, skatītājs nevar uzticēties, ka dublētajā filmā atspoguļots viss filmā esošais teksts, jo viņam nav pieejas oriģinālam. Tādā veidā skatītājs nevar zināt vai tulkotājs nav pieļāvis kļūdas tulkojumā, vai kaut kas tekstā nav izmainīts, izlaists vai pielikts klāt.³⁹

Aizkadra audiotulkums ir salīdzinoši lētāks audiovizuālā materiāla tulkojuma veids nekā dublēšana, tomēr tas prasa vairāk līdzekļus nekā subtitri. Šajā gadījumā tulkotais teksts tiek lasīts, saglabājot oriģinālo skaņas ceļiņu nedaudz klusinātā formā. Skatītājs var dzirdēt gan oriģinālo skaņas ceļiņu, gan tulkoto tekstu.⁴⁰ Austrumeiropā aizkadra audiotulkums, tā salīdzinoši lēto izmaksu dēļ, ir izmantots visu žanru filmu tulkošanā, taču Rietumeiropas valstīs un Latīņamerikā to pārsvarā izmanto, piemēram, ziņu, dokumentālo filmu, interviju un tamlīdzīgu audiovizuālo materiālu tulkošanā. No tā izriet, ka citur pasaulē aizkadra audiotulkumu izmanto tādu audiovizuālo materiālu tulkošanā, kas atspoguļo realitāti, tā vietā, lai to izmantotu mākslas filmu tulkošanā. Tiek uzskatīts, ka aizkadra audiotulkums līdz ar subtitrēšanu tiek izmantoti dokumentālo filmu un citu realitāti atspoguļojošu materiālu tulkojumā, jo šie abi tulkojuma veidi filmā saglabājot lielāku realitātes sajūtu un autentitāti. Var iedalīt divu veidu aizkadra audiotulkumus: pirmās personas aizkadra audiotulkums un trešās personas aizkadra audiotulkums. Pirmās personas aizkadra audiotulkums ir uz ekrāna darbojošos personu runas tiešs vai nedaudz saīsināts tulkojums, savukārt trešās personas aizkadra audiotulkums ir

³⁸ Zatlin. *Theatrical Translation and Film Adaptation*, Pp. 125-126

³⁹ O'Connell. *A Companion to Translation Studies*, P. 126

⁴⁰ Turpat, 124. lpp.

oriģinālteksta brīvs pārstāsts. Aizkadra audiotulkojumu parasti ierunā gandrīz sinhroni ar oriģināltekstu, taču tekstu sāk lasīt dažas sekundes vēlāk.⁴¹

Līdzīgi kā subtitri, aizkadra audiotulkojums var būt nedaudz saīsināts oriģinālteksta tulkojums, ar nolūku panākt runātā oriģinālteksta un tulkojuma sinhronitāti. Aizkadra audiotulkojums filmu dublēšanai līdzinās ar to, ka arī tā veidošanas procesā, tulkotājam ir jā rūpējas par to, lai teksts nebūtu garāks par oriģinālu un nerastos brīži, kad tulkotais teksts tiek lasīts vēl pēc uz ekrāna darbojošās personas ir pārtraukušas runāt. Tai pašā laikā tulkotāja darbs tiek atvieglots ar to, ka uzmanība nav jāvērs uz lūpu, jeb fonētisko sinhronitāti. Līdzīgi kā dublējot filmas, teksta lasītājs mēģina atdarināt runas īpatnības, piemēram, akcentu, intonāciju, uzsvarus runā un emocijas.⁴²

Tiek uzskatīts, ka daudzos gadījumos filmas izvēli nosaka ne tikai tās sižets, bet arī tās nosaukums, tādēļ arī nosaukuma tulkošana ir ļoti nozīmīgs process. Gadījumos, kad nosaukumam ir kāda īpaša nozīme, ko nav iespējams iztulkot mērķvalodā, tulkotājam ir jārod iespēja atveidot nosaukumu tā, lai tas radītu līdzīgu iespaidu un interesi mērķauditorijā. Nosaukuma tulkojums bieži var izšķirt audiovizuālā materiāla vai literāra darba likteni, un burtisks tulkojums var to pazudināt īpaši, ja nosaukumā atveidota kāda nozīmīga vārdu spēle, kas nepareizi izmantota tulkojumā.⁴³

Veicot audiovizuālo tulkojumu, ir jādomā ne tikai par dažādo tulkošanas metožu izmantošanu, bet arī par to, lai, piemēram, dublētais teksts pēc iespējas atbilstu aktiera lūpu kustībām un subtitri, neskatoties uz to, ka teksts ir pēc iespējas saīsināts, tomēr nodotu iecerēto vēstījumu. Tulkotāja uzdevums ir arī norādīt pauzes runā, lai atvieglotu darbu cilvēkam, kam šis teksts vēlāk būs jālasa. Tulkojot materiālu, kas vēlāk parādīsies uz TV vai kinoteātru ekrāniem, nepietiek, ka uzmanība tiek vērsta tikai uz pašu tulkojamo tekstu. Papildus jau iepriekšminētajām problēmām, ar kurām sastopas audiovizuālo materiālu tulkotāji, grūtības sagādā arī tas, ka sarežģītu vai mērķvalodā nepazīstamu jēdzienu nav iespējams pienācīgi izskaidrot vai uzrakstīt kā zemsvītras piezīmes. Nenoliedzami audiovizuālā tulkošana ir ļoti sarežģīts un specifisks darbs un tās iezīmju izpētīšana ir palīdzējusi dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojumā, kurš tulkots aizkadra audiotulkojumam.

⁴¹ Franco, Eliana, Anna Matamala, Pilar Orero. *Voice-over Translation: an Overview*. Bern: Peter Lang AG, 2010. Pp. 24-43.

⁴² Turpat. 32.-43. lpp.

⁴³ Hillman. *Spoken Word to Written Text: Subtitling*, Pp. 388-390.

1.4. Īpašvārdu atveide

Īpašvārdam ir nozīmīga vieta katrā valodā. Tā ir vārdu grupa, kura ne tikai nosauc un apzīmē tā nēsātāju, bet arī piešķir tam identitāti un izdala to no apkārtējās pasaules. Tieši šo iemeslu dēļ arī īpašvārdu atveide ir nozīmīgs process. Atveidojot īpašvārdu, nevar vienkārši vārdnīcā atrast šī vārda nozīmi mērķvalodā, bet gan katru atsevišķo vārdu ir jāatveido tā, lai tas būtu saprotams gan avotvalodas pārstāvjiem, gan tulkotā teksta lasītājiem.

Tulkotājam jāizvērtē labākais tulkošanas veids ne tikai kopējā teksta tulkošanā, bet arī brīdī, kad avottekstā parādās svešvalodai raksturīgi īpašvārdi, piemēram, personu vārdi un uzvārdi, pilsētu un citu vietu nosaukumi. Arī šajā brīdī tulkotājam jāizšķiras starp orientāciju uz avottekstu un avotvalodu vai orientēšanos uz lasītāju un to, lai tam būtu vārdu vieglāk izlasīt un izrunāt.

Bušs izvirzījis 3 citvalodu īpašvārdu atveides pamatprincipus:

- Lokalizēšana – īpašvārda aizstāšana ar atbilstošu mērķvalodas vārdu, piemēram, angļu valodas *John* ar latviešu valodas *Jānis*. Šāda īpašvārdu atveide mūsdienās nav pieņemama, taču var tikt lietota vēsturiskām personām, kuru lokalizētais jau ir kultūrā plaši atpazīstams, piemēram, Kārlis Lielais;
- Oriģināla rakstības saglabāšana – iespējams tikai, ja abās valodās tiek izmantots tas pats alfabēts. Latviešu valodā šāds paņēmiens varētu radīt grūtības vārda pareizā izrunāšanā, tādēļ ka latviešu valodā izruna daudz vairāk atbilst rakstībai kā, piemēram, citās ģermāņu valodās;
- Transkripcija (fonētiskais atveides princips) – oriģināla izrunas pēc iespējas tuvāka rakstiska atveide, izmantojot tikai mērķvalodas alfabētu.⁴⁴

Blakus šiem pamatprincipiem Karkkonens-Svensons (*Karkkonen-Svensson*) piedāvā vēl trīs principus:

- Transliterēšana – oriģināla rakstības saglabāšana, pārveidojot tikai mērķvalodas alfabētā neesošos burtus;
- Precedenta Princips – īpašvārda atveide, balstoties uz šī vārda pirmo atveidi mērķvalodā;

⁴⁴ Karkkonens-Svensons, Snorre, Inga Mežaraupe, Ineta Balode u.c. *Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā*. Rīga: Norden AB, 2003. 25.-31. lpp.

- Radošā atveide – var saukt arī par īpašvārda tulkošanu. Izmanto daiļliteratūrā, arī audiovizuālajā tulkošanā, ja tēla vardam ir kāda īpaša nozīme, ko svarīgi atspoguļot arī mērķvalodā, piemēram, zviedru *Pippi Långstrump*, ko latviešu valodā atveido par *Pepija Garzeķe*.⁴⁵

Var nošķirt divus galvenos īpašvārdu atveides principus Eiropas valstīs: oriģināla grafiskās formas saglabāšanu un fonētisko rakstības principu. Oriģināla grafiskās formas saglabāšana ir īpašvārdu atveides paņēmieni, kas raksturīgs lielākajai daļai Rietumeiropas valodu. To var izmantot, ja avotvalodā un mērķvalodā tiek lietots gandrīz identisks alfabēts, piemēram, latīņu. Tomēr Latvija ir viena no retajām Eiropas valstīm, kur, tulkojot īpašvārdus, joprojām tiek pielietota oriģināla grafiskās formas modificēšana jeb fonētiskais atveides princips.⁴⁶ Ar fonētisko atveides principu saprotama īpašvārdu oriģinālrakstības transkripcija. Tas nozīmē, ka īpašvārdu atveido nevis līdzīgi rakstībai, bet gan tā izrunai, lai latviešu lasītājam būtu vieglāk vārdu izlasīt un izrunāt savā valodā. Tomēr rakstītos tekstos ieteicams vārda oriģinālrakstību attēlot iekavās aiz transkribētā vārda.

Citās valodās fonētisko īpašvārdu atveides principu izmanto tulkojumos no valodām, kuru alfabēts būtiski atšķiras no mērķvalodas alfabēta, piemēram, kirilica, ivrits vai hieroglifi.⁴⁷ Šādos tulkojumos no fonētiskā īpašvārdu atveides principa nav iesējams izvairīties, jo, svešā alfabēta lietojums padarītu mērķauditorijai vārda izlasīšanu neiespējamu. Lai padarītu īpašvārdu mērķauditorijai saprotamu, tulkotājs, vadoties pēc šī vārda izrunas avotvalodā un vispārnoteiktām citvārdu īpašvārdu atveides normām, atveido to ar mērķvalodas alfabēta burtiem. Tas, vai vārdam tiek veiktas citas izmaiņas, piemēram, galotnes pievienošana, ir atkarīgs no mērķvalodas īpašvārdu atveides principiem.

1.5. Citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā

Par citvalodu īpašvārdu fonētisko atveides principu latviešu valodā pirmais rakstījis Alunāns krājumā „Dziesmiņas” iekļautajā apcerējumā „Kāds vārds par latviešu valodu”. Viņš izvirzījis vairākas idejas īpašvārdu atveidei latviešu valodā. Par galveno atveides principu Alunāns izvirza tikai latviešu valodas alfabētā pieejamo burto izmantošanu. Viņš piedāvā arī pielikt galotnes citvalodu personvārdiem. Tomēr jau Alunāns uzsver, ka svarīgi

⁴⁵ Karkonens-Svensons. *Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide...*, 25.-33. lpp.

⁴⁶ Sīlis, Jānis. *Tulkotumzinātnes jautājumi: teorija un prakse*. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2009. 78. lpp.

⁴⁷ Sīlis. *Tulkotumzinātnes jautājumi: teorija un prakse*, 80. lpp.

ir aiz transkribētā īpašvārda iekavās norādīt tā oriģinālrakstību.⁴⁸ Neskaitot Alunānu, ko varētu dēvēt par latviešu valodai raksturīgā fonētiskā citvalodu īpašvārdu atveides principa aizsācēju, par šo tēmu rakstīja un to mēģināja pilnveidot arī Mīlenbahs, Endzelīns un Blese. Vēlāk, 1938. gadā, tika pieņemti Izglītības ministrijas Pareizrakstības komisijas atzinumi par latviešu pareizrakstību un dažu valodas gramatisko formu pārveidojumiem.⁴⁹ Pašreiz pastāvošā prakse citvalodu īpašvārdu atveidē latviešu valodā ir veidojusies un attīstījusies vairākus gadu desmitus, taču tā lielā mērā balstās uz Alunāna aizsāktu tradīciju.

Fonētiska citvalodu īpašvārdu atveide ir ne tikai iestrādājusies tradīcija, bet tā arī ir noteikta Latvija Republikas likumdošanā. Latvijas Republikas Ministru kabinets 1999. gada 9. decembrī pieņēmis „Valsts valodas likumu”, kura 19. pantā formulēti citvalodu personvārdu atveides pamatnoteikumi latviešu valodā:

1. *Personvārdus atveido saskaņā ar latviešu valodas tradīcijām un raksta atbilstoši spēkā esošajām literārās valodas normām, [..].*⁵⁰

Latvijas Republikas Ministru kabineta 2002. gada 9. martā pieņemtajos noteikumos „Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā” reglamentēts:

7. *Citvalodu personvārdus latviešu valodā atveido, atdarinot to izrunu oriģinālvalodā, kā arī ievērojot atsevišķas atveides (cittautu vārdu un uzvārdu rakstīšana latviešu valodā atbilstoši citvalodu īpašvārdu atveides noteikumiem) tradīcijas.*⁵¹

73. *Atveidojot citvalodu personvārdus latviešu valodā, precīzi ievēro personvārdu izrunu attiecīgajā oriģinālvalodā. Ja iespējami divi atveides varianti, izvēlas oriģinālvalodas rakstībai tuvāko variantu.*⁵²

Svarīgi, atveidojot citvalodu tā skaitā norvēģu valodas īpašvārdus, ir pareizu latviešu valodas galotņu pielikšana. Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumi par cittautu īpašvārdu atveidi latviešu valodā reglamentē:

78. *Latviešu valodā no citām latīņalfabētiskās rakstības valodām pārņemtos personvārdus atveido šādi:*

⁴⁸ Alunāns, Juris. *Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas*. 1981. Pieejams: <http://www.letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=165> [skatīts 2016, 10. maijā].

⁴⁹ Karkonens-Svensons. *Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide...*, 13.-15. lpp.

⁵⁰ LR MK (Latvijas Republikas Ministru kabinets). *Valsts valodas likums*. Likums Saeimā pieņemts 1999. gada 9. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=14740> [skatīts 2016, 10. maijā].

⁵¹ LR MK (Latvijas Republikas Ministru kabinets). *Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā*. Noteikumi Saeimā pieņemti 2002. gada 9. martā. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=59675> [skatīts 2016, 10. maijā].

⁵² Turpat.

78.1. ja citvalodu (piemēram, angļu) personvārdiem nav galotņu, atveidojot tos latviešu valodā, pievieno latviešu valodas normām atbilstošo galotni;

78.2. citvalodu personvārdu galotnes aizstāj ar latviešu valodas normām atbilstošām galotnēm.⁵³

Tomēr uz norvēģu valodas personvārdiem attiecas arī šo noteikumu 24. pants, kurš pieņem arī izņēmumus:

24. Vārdus un uzvārdus loka pēc lietvārdu parauga, un latviešu valodā tiem ir galotne -s, -š, -is, -us vīriešu dzimtē un -a, -e, -s, arī -us sieviešu dzimtē atbilstoši lietvārdu deklinācijām (vīriešu uzvārdiem var būt arī galotne -a un -e).⁵⁴

Šie un citi minēto noteikumu panti reglamentē citvalodu īpašvārdu atvedi latviešu valodā. Galvenie principi ir saglabājušies līdzīgi kā Alunāna priekšlikumā: atveidot īpašvārdus pēc iespējas līdzīgāk to fonētiskajai izrunai, izmantot tikai latviešu valodas alfabēta burtus, pievienot īpašvārdiem latviešu valodai raksturīgas vārdu galotnes un citi. Balstoties uz šiem principiem, ir publicēti norādījumi par citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā, piemēram, bakalaura darbā izmantotais autoru kolektīva sarakstītais avots „Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā” (2013.).

⁵³ LR MK. Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā.

⁵⁴ Turpat.

2. DOKUMENTĀLĀ SERIĀLA „GLIMT AV NORGE” („MIRKĻI NORVĒGIJĀ”) TULKOJUMA PROBLEMĀTIKA

Dokumentālā seriālā „Mirkļi Norvēģijā” tulkojums paredzēts aizkadra audiotulkojumam, tādēļ, lai atvieglotu seriāla ierunāšanas procesu, tulkojumā izmantots īpašs dažviet audiovizuālajā tuklošanā pieņemts apzīmēšanas veids, kas norāda uz pauzēm runā un pauzēm starp ainu maiņām. Īsas pauzes ainas ietvaros apzīmētas ar zīmi /, savukārt šī zīme dubultota reizes, ja pauze ir garāka par 10 sekundēm. Pauze runā starp ainu maiņām apzīmēta ar x, kas arī dubultots, trīskāršots un pat četrkāršots gadījumos, kad pauze ir ilgāka par 10, 20 vai 30 sekundēm. Šie apzīmējumi paredzēti izmantošanai seriāla ierunāšanas procesā.

Dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkošanas procesā bakalaura darba autore saskārās ar vairākām problēmām. Visbiežāk sastaptās problēmas bija saistītas ar īpašvārdu atveidi, izteicienu tulkojumu un un angļu valodas lietojumu seriāla varoņu runā. Par šīm trīs lielākajām tulkošanas procesā sastaptajām problēmām runāts tālākajās apakšnodaļās.

2.1. Norvēģu īpašvārdu atveide dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojumā

Tā kā latviešu valodā svešvalodu īpašvārdus pieņemts transkribēt, tulkošanas procesā izmantots Karkonena-Svensona (*Karkkonen-Svensson*) un citu autoru sarakstītais avots „Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā”. Grāmatā minēti likumi norvēģu valodas īpašvārdu atveidei latviešu valodā un tās pielikumā atrodami piemēri dažādu personvārdu un vietu nosaukumu atveidei. Karkonena-Svensona (*Karkkonen-Svensson*) piedāvātie īpašvārdu norvēģu atveides paņēmieni balstās uz jau iepriekšminētajiem Latvijas Republikas Ministru kabineta noteikumiem par citvalodu īpašvārdu atveidi.

Balstoties uz iepriekšminēto Ministru kabineta izdoto noteikumu, ka īpašvārda atveidei pēc iespējas jālīdzinās tā izrunai oriģinālvalodai, grūtības rada tas, ka Norvēģijā nepastāv viena noteikta literārā izruna. Norvēģijā ir divas oficiālās valodas – bukmols (*bokmål*) un jaunnorvēģu valoda (*nynorsk*), kā arī daudz un dažādas izloksnes, kurās ļoti mainās arī īpašvārdu izruna. Lai atrisinātu šo problēmu, Karkonens-Svenons (*Karkkonen-Svensson*) piedāvā īpašvārdu atveidē balstīties uz Dienvidaustrumnorvēģijas izrunu. Šis

dialekts tiek lietots Norvēģijas galvaspilsētas Oslo apkaimē un tiek uzskatīts par visplašāk izmantoto dialektu.⁵⁵

Nodaļas turpinājumā seko piemēri un skaidrojums norvēģu īpašvārdu atveidei latviešu valodā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojumā. Īpašvārdu atveide ir balstīta uz tulkošanas teorijas avotā „Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā” minētajiem piemēriem⁵⁶ un avotā atrodamo Karkonen-Svensona (*Karkkonen-Svensson*) izveidoto tabulu „Latviešu un norvēģu burtu un burtkopu iespējamās atbilstmes”.⁵⁷

Atšķirībā no latviešu valodas, norvēģu alfabētā netiek atsevišķi atveidoti garie un īsie patskaņi, taču arī norvēģu valodā tie tiek izšķirti. Patskanis jāizrunā gari, ja aiz tā seko viens īss līdzskanis, piemēram, vīrieša vārdu *Jan* atveido par *Jāns*. Tāpat, patskanis jāizrunā gari, ja aiz tā seko mēms *h*. Kā piemēru var minēt uzvārdu *Dahl* (*Dāls*). Savukārt patskanis jāizrunā īsi gadījumos, kad aiz tā seko divi vai vairāki līdzskaņi, vai garš līdzskanis, piemēram *Ulf* (*Ulfs*). Īsais patskanis var parādīties arī dažos vienzilbes vārdos un vārdos, kas beidzas ar vienu *m*.⁵⁸

Norvēģu alfabētā ir burti, kas neatrodas latviešu alfabētā kā arī burti, kuru izruna izteikti atšķiras no to izrunas latviešu valodā. Atveidojot norvēģu īpašvārdus latviešu valodā, šādus burtus aizstāj ar citiem, latviešu valodā līdzīgi izrunājamiem burtiem. Burts \emptyset [\emptyset :] latviešu valodā tiek aizvietots ar burtiem *e* [*e*] un *ē* [*ē*:] (šajā un citos gadījumos, to vai jālieto garais, vai īsais patskanis, nosaka burti, kas atrodas aiz tā, vadoties pēc iepriekšminētajiem gramatikas likumiem). Var minēt vairākus piemērus burta \emptyset aizstāšanai, atveidojot seriālā minētos īpašvārdus, piemēram:

- *Merd \emptyset – Merdē*;
- *F \emptyset rde – Ferde*;
- *R \emptyset st – Resta*;
- *Asbj \emptyset rn – Asbjerns*;
- *J \emptyset rgenesen – Jergensens (-a)*.

Norvēģu alfabēta burts *å* [*ɔ*:] tiek latviešu valodā tiek aizstāts ar burtu *o* [*ɔ*], [*ɔ*:].
Seriāla tulkojumā tam atrodami vairāki piemēri:

- *Åndalsnes – Ondalsnēse*;

⁵⁵ Karkonen-Svensons. *Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide...*, 136.-137. lpp.

⁵⁶ Turpat, 182.-273. lpp.

⁵⁷ Turpat, 274.-277. lpp.

⁵⁸ Turpat, 142. lpp.

- *Pål – Pōls.*

Kaut arī latviešu alfabētā ir burts *o*, atveidojot norvēģu īpašvārdus, arī tas tiek aizstāts ar citu, jo norvēģu valodā tam ir atšķirīga izruna, nekā latviešu valodā. Burtu *o* [u:] latviešu valodā aizstāj ar tam tik līdzīgi izrunājamo *u* [u] un *ū* [u:], piemēram:

- *Olav Moen – Ulavs Mūens;*
- *Rigmor Solem – Rigmūra Sūlema;*
- *Hugo – Hugū.*

Šāda burta aizvietošana novērojama arī atveidojot divskani *au*, kuru latviešu valodā atveido ar burtiem *eu*:

- *Haugen – Heugens;*
- *August – Eugusts.*

Norvēģu valodai ir raksturīgs dubults līdzskaņu lietojums, piemēram, *dd, ff, gg, kk, mm, ll* utt. Lai gan latviešu valodā ir pieļaujams dubultot dažus no šiem līdzskaņiem, tomēr tas nav pieļaujams ar visiem. No tā izriet, ka tādi kā *ll, mm* un *nn* tiek saglabāti, atveidojot norvēģu īpašvārdus latviešu valodā, taču tas netiek darīts ar citiem dubultotajiem līdzskaņiem, piemēram, *ff, gg, tt*:

- *Lillehammer – Lillehammere;*
- *Vetti – Vetī;*
- *Bessekken – Besegens.*

Precīzākas izrunas dēļ, vairāki burtu savienojumi norvēģu valodā tiek aizstāti ar vienu burtu latviešu valodā, piemēram, *gj – j, rs – š, th – t* un *rd – r*:

- *Gjendebu – Jendebū;*
- *Gjøvik – Jēvīka;*
- *Kristoffersen – Kristofēšens (-a);*
- *Andersen – Annešens (-a);*
- *Elisabeth – Elīsabete;*
- *Sogn og Fjordane – Songna un Fjūrane;*

Tā paša iemesla dēļ, vairāki citi burtu savienojumi tiek aizstāti ar dubultajiem līdzskaņiem, piemēram, *nd – nn, g/gn – ng* un *ld – ll*:

- *Sandøya – Sanneja;*
- *Tvedestrand – Tvēdestranna;*
- *Sogn – Songna;*
- *Signe – Singne*

- *Arnold – Ārnolls.*

Norvēģu valodā netiek izrunāts *d* burts vārda beigās, tādēļ tas tiek izlaists arī atveidojot īpašvārdu latviešu valodā:

- *Ingrid – Ingri;*
- *Grøstad – Gresta.*

Tulkojuma veikšanā īpašas grūtības sagādāja to īpašvārdu tulkojums, kuriem Karkonens-Svensons (*Karkkonen-Svensson*) nebija norādījis piemērus, taču tie tika atveidoti, balstoties uz iepriekšminēto tabulu „Latviešu un norvēģu burtu un burtkopu iespējamās atbildes”. Var minēt vairākus īpašvārdus, kuriem bakalaura darba autorei nācās, balstoties uz līdzīgiem piemēriem un iepriekšminēto tabulu „Latviešu un norvēģu burtu un burtkopu iespējamās atbildes”, piemeklēt pareizo atveides variantu pašai, jo Karkonens-Svensons (*Karkkonen-Svensson*) nebija specificējis to atveidi, piemēram:

- *Bukkelægret – Bukelēgres kalns* (*kk* aizstāts ar *k*, garais *æ* aizstāts ar *ē* [ɛ:], mēmais *t* latviešu valodā izlaists);
- *Tomine – Tumīne* (*o* aizstāts ar *u*, garais *i* apzīmēts ar *ī*);
- *Hvalvik – Vālvīks* (*hv* aizstāts ar *v*, garais *a* apzīmēts ar *ā*, garais *i* apzīmēts ar *ī*, pievienota vīriešu dzimtes galotne);
- *Ytre – Itre* (īsa *y* aizstāts ar *i*);
- *Hausberg – Heusberga* (*au* aizstāts ar *eu*, pievienota sieviešu dzimtes galotne);
- *Aasbø – Osbē* (īsa *aa* aizvietots ar īso *o*, garais *ø* aizvietots ar *ē* [ɛ:], atstāts kā nelokāms vārds).

Šādi un citi norvēģu īpašvārdu atveides varianti atrodami dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojumā.

2.2. Norvēģu valodas izteicienu tulkojums latviešu valodā

Literāru tekstu, kā arī dažādu audiovizuālu materiālu tulkojums nenoliedzami tā tulkotājam sagādā lielākas grūtības nekā, piemēram, juridiski dokumenti un citi informatīvi teksti. galvenais iemesls tulkojuma sarežģītības pakāpei ir tas, ka literāri teksti tāpat kā liela daļa audiovizuālo materiālu sevī iekļauj ne tikai dažādas lingvistiskas īpatnības, bet arī sociālas un kulturālas iezīmes. Šādi tulkojumi veido starpkultūru komunikāciju un sniedz mērķauditorijai ieskatu avotvalodas pārstāvju kultūrā. Lielākās grūtības šādos

talkojumos ir nevis atšķirīgās valodas un gramatikas iezīmes, bet gan tieši dažādi dziļi avotvalodas kultūrā iesakņojušies izteicieni un kultūras fenomeni, kas mērķvalodas auditorijai varētu būt sveši, vai kuriem varētu nebūt atbilstoša tulkojuma. Šajā gadījumā jo tuvākas ir abas kultūras, jo vieglāk ir pārtulkot tekstu. Gadījumos, ja abas kultūras ir savstarpēji ļoti atšķirīgi, tulkotājs saskaras ar īpašām grūtībām pārnest dažādus kultūras fenomenus mērķvalodā un riskē tikt vainots avotvalodas kultūras sagrozīšanā.⁵⁹ Izteicieni ir tāda valodas grupa, kuru ir sevišķi sarežģīti tulkot, jo to burtisks tulkojums var pilnīgi izmainīt to jēgu un domu aiz tā. Izteicieni ir dziļi iesakņojušies kultūrā, tādēļ, tos tulkojot, tiek tulkota arī pati kultūra. Tā vietā, lai izteicienu tulkotu burtiski, ir jāpiemeklē citi tulkošanas paņēmieni, kas palīdz saglabāt izteiciena nozīmi.

Tulkojot literārus tekstus, vienmēr pastāv iespēja izmantot zemsvītras atsauci, kur izskaidrot kādu konkrētu kultūras fenomenu tā, lai mērķauditorijai kāds svarīgs fakts nepaliktu nesaprasts. Audiovizuālajā tulkojumā turpretim, ierobežotā laika dēļ un tādēļ, lai tulkojums paliktu pēc iespējas tuvāks avottekstam, tādas iespējas nepastāv. Šādā gadījumā tulkotājam nav citas iespējas, kā atrast vistuvāko iespējamo tulkojumu, kas būtu mērķauditorijai saprotams, taču pēc iespējas mazāk sagrozītu avotvalodas kultūru un domu, ko mēģināts izteikt. Galvenokārt izteicienu tulkošanā var tikt izmantoti sekojoši jau iepriekš minēti paņēmieni: kalks, kultūras transpozīcija, ekvivalenta piemeklēšana, modulācija un kultūras transplantācija. Dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkošanas procesā bakalaura darba autore saskārās ar daudz un dažādu izteicienu lietojumu un izmantoja dažādos tulkošanas paņēmienus, tos atveidojot latviešu valodā.

Veidojot kalku, vienmēr pastāv zināms risks, ka mērķvalodā tas varētu izklausīties neveikli un nedabiski. Tulkotājam ir jāizvērtē visas pārējās tulkojuma iespējas pirms kalka izmantošanas. Darba autore izvēlējās pielietot kalku, tulkojot norvēģu iecienīto teicinu *ut på tur, aldrig sur*, izveidojot tam tiešu tulkojumu latviešu valodā: *ejot pastaigā, nekad nebēdā*. Šajā gadījumā šķiet, ka izdevies veiksmīgs kalks, kas būtu spējīgs pastāvēt arī patstāvīgi.

Kultūras transpozīcija, jeb izteikšana citiem vārdiem, saglabājot nozīmi, ir visbiežāk izmantotais paņemiens, tulkojot izteicienus. Šis paņemiens tiek izmantots, domājot par teksta labskanību mērķvalodā un par to, lai teksts vienlaikus būtu saprotams un saglabātos tajā iztiktā doma. Var minēt vairākus citus piemērus kultūras transpozīcijas lietojumam dokumentālā seriāla tulkojumā:

⁵⁹ Fernández Guerra. *Translating culture...*, Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173>

- *Eg seinkar skuldrene når dei kjem (es nolaižu plecus, kad viņi ierodas) - es varu atvilkt elpu, kad viņi atbrauc;*
- *Alt er i boks (viss ir kastē) - viss ir tā, kā tam jābūt;*
- *Ikke sett snurten til fisk, nei. (nē, neesmu pat redzējis zivju pēdas) - nē, ne miņas no zivīm.*

Tā kā daudzi izteicieni ir vēsturiski veidojušies un jau gadu desmitiem un pat simtiem pastāvējuši dažādās kultūrās, gadās, ka vairākās valodās tiek lietoti līdzīgi un pat ekvivalenti izteicieni. Lielāka iespēja ekvivalentu izteicienu pastāvēšanai ir starp līdzīgām kultūrām. Šie ekvivalenti bieži vien ir izteicieni, kuros iespējams izmantoti atšķirīgi vārdi, taču to vēstījums un nozīme ir pilnīgi vienāda. Arī dokumentālā seriāla tulkošanas procesā bakalaura darba autore saskārās ar šādiem izteicieniem, piemēram:

- *Bare et steinkast unna E6 (tikai akmens metiena attālumā no E6 šosejas) - splāvienu attālumā no E6 šosejas;*
- *Vinteren har lagt et tjukt snøteppe over byen - ziema ir uzklājusi biezu sniega segu pāri pilsētai;*
- *Det er spenning i luften – gaisā virto satraukums.*

Modulācija bakalaura darba autorei bija jāizmanto, lai izvairītos no tulkojuma ar pilnīgi citādu nozīmi kā avotvalodā. Norvēģu valodā ar frāzi *la armene henge ned* tiek domāts *atslābināties*, taču, ja teiktais tiktu iztulkots burtiski, vārds pa vārdam tā nozīme tiktu pilnīgi izmainīta: *nolaist rokas*. Izmantojot burtisku tulkojumu, tiktu pilnīgi mainīta teiktā jēga, jo latviešu valodā tas nozīmē padoties. Tādēļ šajā gadījumā, lai izteiktu pareizo domu, tika izmantota modulācija.

Dokumentālā seriāla “Mirkļi Norvēģijā” tulkojuma procesā netika izmantota kultūras transplantācija, jo kaut arī dokumentālajās filmās un seriālos ir svarīga to auditorija un tas, ka auditorija spēj saprast vēstījumu, pats vēstījums noteikti ir svarīgāks un to nevajadzētu bez īpašas nepieciešamības aizstāt ar kaut ko citu, mērķauditorijai labāk saprotamu.

2.3. Angļu valodas izmantojums oriģināltekstā

Tekstu netulkošana var tikt izmantota gan gadījumos, kad kāda īpaša iemesla dēļ tulkojumā tika atstāts kāds oriģinālvalodas vārds vai izteiciens, vai arī gadījumos, kad oriģināltekstā ir izmantots kāds citvalodas elements. Tulkotājs var izvēlēties tekstu

netulkot māksliniecisku iemeslu dēļ gadījumā, kad ar nodomu tiek runāts valodā, ko audiovizuālā materiāla vai literārā teksta varonis nesaprot, vai kad citvalodas lietojums rada īpašu gaisotni un nozīmi tekstā. Citvalodu teksta izmantojumam var būt dažādi iemesli, piemēram, tradīcija, mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi vai modes tendence. Tulkotājam ir jāizprot citvalodas teksta lietojuma nozīme un jāizvērtē, vai to ir nepieciešams atveidot arī mērķvalodā.⁶⁰ Literāros tekstos tulkotājs var izvēlēties izmantot zemsvītras atsauci, kurā sniegt svešvalodas tulkojumu. Audiovizuālajos materiālos tāda iespēja nepastāv, taču dublētās filmās, tulkotājs svešvalodas tulkojumu var izvēlēties norādīt subtitros.

Angļu valodas vārdu, izteicienu, kalku un transkripcijas lietojums norvēģu valodā nav nekas jauns. Tā ir jau sen norvēģu kultūrā iedzīvojusies tradīcija, taču pēdējos pāris gadu desmitus angļu valodas elementu izmantojums jauniešu starpā kā arī tehnoloģiju un citu modernu kultūras fenomenu apzīmēšanā ir spēcīgi pieaudzis. Tas pat ir radījis diskusijas un zināmas raizes, ka norvēģu valoda varētu būt apdraudēta.⁶¹ Kaut arī šī norvēģu kultūras iezīme diez vai apdraud valodu, tomēr tā var radīt grūtības tulkotājiem.

Angļu valodas ietekme novērojama ne tikai gadījumos, kad valodā ienākuši angļu valodas vārdi tādēļ, ka sākotnēji kādam jēdzienam vai lietai nav bijis apzīmējuma norvēģu valodā, piemēram, vārdi *smoothie*, *podcasting* utt., bet arī gadījumos, kad norvēģu valodā konkrētais vārds jau pastāv tomēr bieži tiek aizstāts ar angļu valodas vārdu, piemēram, *boots* (*støvler*) un *loser* (*taper*) un tamlīdz. Pirmā kategorija ir pilnīgi pieņemama un viegli skaidrojama ar to, ka kādam kultūras fenomenam vai tehniskam izstrādājumam pierasts lietot angļu nosaukumu vēl pirms pilntiesīga nosaukuma izdomāšanas norvēģu valodā. Liela daļa šo anglicismu valodā ir ienākuši tieši kā amerikāņu kultūras fenomenu, mūzikas stilu un tehnoloģiju apzīmējumi. Otrā gadījumā, kad angļu valodas vārdi tiek pielietoti par spīti tam, ka konkrētajam fenomenam jau ir nosaukums norvēģu valodā var tikt izšķirti vairāki iemesli. Profesiju apzīmējumi angļu valodā, piemēram, var norādīt uz to, ka tās pārstāvim jābūt internacionāli orientētam un angļu valodu pārzinošam. Ļoti bieži angļu valodas vārdus sarunu valodā izmanto tieši jaunieši, iespējams, ar mērķi izklausīties moderni.⁶²

⁶⁰ Joma, Daiga. Lingvistiskās attieksmes paušana teksta netulkošanas gadījumā. *Valoda. Tulkošana. Starpkultūru komunikācija*. Lipāja: Ventspils Augstskola, 2008. 134.-140. lpp.

⁶¹ Huseby, Eli M., *Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk*. Pieejams: <http://ndla.no/nb/node/119219> [skatīts 2016, 13. maijā].

⁶² Andersen, Gisle. *Engelske importord i norsk*. Pieejams: http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/2006/Spraaknytt_3_2006/Importord/ [skatīts 2016, 13. maijā].

Anglicismu izmantošana norvēģu valodā nav nekāds jaunums. Tā jau ir diezgan sena tradīcija un daudzi no šiem anglicismiem mūsdienās tiek izmantoti kā pilntiesīgi norvēģu valodas vārdi, piemēram, *gjeng*, *klubb*. Kā redzams pēc šiem piemēriem, norvēģiem ir arī tendence anglicismiem piemērot norvēģu rakstību. Norvēģu valodā ir arī tendence veidot sava veida kalkus - vārdu savienojumus, kur viena vārda daļa ir angļu valodas vārds un otra - norvēģu valodas vārds, piemēram, *acidjazzbølgen* vai *østkantplayboy*.⁶³

Kaut arī anglicismu lietojums ir novērojams arī latviešu valodā, tomēr tas nav tik izplatīts kā norvēģu valodā. Tas rada zināmas grūtības, tulkojot no norvēģu uz latviešu valodu. Tulkotājam ir jāizlemj, vai uz latviešu valodu tulkot arī angļu valodas vārdus, vai tomēr atstāt tos netulkotus, tā kā runātājs tos izmantojis. Šis lēmums paliek katra atsevišķa tulkotāja ziņā, un tas atkarīgs no paša tulkojamā materiāla, taču visbiežāk gala lēmumu nosaka tas, vai anglicismam konkrētajā gadījumā ir kāda īpaša nozīme vai mērķis radīt īpašu gaisotni. Seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkošanas procesā bakalaura darba autore vairākas reizes saskārās ar lēmumu - tulkot angļu valodā izteiktās frāzes, vai atstāt tās netulkotas. Angļu valoda izmantota vairākās no dokumentālā seriāla sērijām.

Vairākos gadījumos dažādu iemeslu dēļ, bakalaura dara autore izvēlējās angļu valodā teikto pārtulkot uz latviešu valodu. Seriāla 1. sērijā „Šerpas Songnā”, piemēram, autore izvēlējās tulkot angļu valodā runāto, jo šajā gadījumā angļu valoda tika izmantota nevis tādēļ, lai piešķirtu teiktajam kādu konkrētu nokrāsu, bet gan tādēļ, ka sērijas varoņi gluži vienkārši ir iebraucēji un neprot norvēģu valodu. Autore izvēlējās tulkot laika atskaiti (*trīs, divi, viens*) sērijās „Trollstigena ceļš” un „Frīdaivings”, jo arī šeit, angļu valodas lietojums nešķita būtisks. Šajos gadījumos, domājot par latviešu skatītāju un par to, lai tulkojums neizklausītos nedabiski, autore izvēlējās pārtulkot visu tekstu. Seriāla 8. sērijā „Frīdaivings” angļu valodas lietojums parādās vairākas reizes. Arī pārējās reizēs tā vietā, lai atstātu angļu valodu, autore izvēlējās pārtulkot visu teikumu latviešu valodā, rūpējoties par labskanību tādēļ, ka lietotie anglicismi latviešu valodā nav tik plaši izmantoti:

- *Svømme med sikkerhet, med en "buddy" - Jāpeld kopā ar kādu un jākontrolē notiekošais;*
- *Shit, går det bra? - Nolādēts, vai man izdosies?*

Angļu valodas lietojums īpašu gaisotni veidoja seriāla 9. sērijā „Lista – gandrīz kā Amerika”, kur tika stāstīts par cilvēkiem, kas gadu gadiem dzīvojuši Amerikas Savienotajās Valstīs un kuriem, norvēģu valodā runājot, bija jaušams neliels amerikāņu

⁶³ Andersen, Gisle. *Engelske importord i norsk*. Pieejams: http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/2006/Spraaknytt_3_2006/Importord/ [skatīts 2016, 13. maijā].

akcents. Tā kā amerikāņu akcentu sērijas tulkojumā iekļaut nav iespējams, autore izvēlējās vismaz saglabāt angļu valodā runāto: *split level, boy oh boy, New York Yellow Cab*, jo šeit angļu valodas lietojums norāda uz sērijas varoņu ciešo saikni ar Ameriku un angļu valodu. Tomēr bakalaura darba autore izvēlējās uz latviešu valodu tulkot *screen door* un *bay window*, lai tekst nekļūtu nesaprotams cilvēkam, kam nav angļu valodas zināšanas.

Šādi lēmumi par teksta pārtulkošanu vai gluži otrādi netulkošanu vienmēr ir sarežģīti īpaši gadījumos, kad jātulko tāda valoda kā norvēģu, kurai ir tik tuva saikne ar angļu valodu un kurā svešvalodas lietojums ir pavisam ikdienišķa lieta. Tulkotājam ir jāņem vērā mērķauditorija un tulkotā teksta paredzētais pielietojums, kā arī oriģinālteksta mērķis. Tulkotājam ir svarīgi parādīt avotvalodas iezīmes, tai pašā laikā, paliekot uzticīgam mērķvalodas iezīmēm. Ir svarīgi pielāgot tulkojumu mērķauditorijai un padarīt to pēc iespējas patstāvīgāku, tā lai mērķauditorijai netiktu pastāvīgi atgādināts, ka tie lasa vai klausās tulkojumu tikai tādēļ, ka tulkotājs ir pēc iespējas vairāk mēģinājis atdarināt avotvalodas īpatnības.

3. DOKUMENTĀLĀ SERIĀLA „GLIMT AV NORGE” („MIRKĻI NORVĒGIJĀ”) TULKOJUMS

1. sērija: Šerpas Songnā

Pasta ceļu pie dzīvības atgriež ar Tālo Austrumu celtniecības paņēmieniem.

/

Taču šī kalnu pakāje neatrodas Himalajos. Spēcīgās darba rokas nāk no Nepālas. Tās šajā siltajā vasaras dienā strādā pie takas atjaunošanas Songnefjorda iekšienē.

/

Šie divi pārsteidzošā ātrumā krauj akmeņus mežonīgajā apvidū. Jau dažu dienu laikā nosegti ir vairāki desmiti metru. Akmeņus novieto ar drošām roku kustībām, bez mehāniska aprīkojuma.

x

- Celtniecības paņēmienus esmu iemācījies no saviem tēvočiem un vecākiem.
Mans draugs ļoti labi strādā, un es mācos arī no viņa.

x

Darba devējs no Valsts vides dienesta. Jau desmit gadus viņš darbā pieņem nepāliešu strādniekus, kuriem atalgojumu par kultūras pieminekļu restaurēšanu nodrošina valsts.

x

- Lieliski.
- Kā klājas?
- Vai neesat noguruši? Vai nesāp mugura vai rokas?
- Viņš sasitās.
- Sasitās? Kā?
- Sasita roku. Pirkstu.
- Viņš dusmojas uz Budu.

Gadu kopā strādājot, viņi ir labi viens otru iepazīnuši un kļuvuši par tuviem draugiem. Lauksaimnieks ir apciemojis viņus Nepālā, un, viņaprāt, neviens nekrauj akmeņus labāk, kā vīri otrā galda galā.

x

Kristofers Ullerns Hansens, Valsts vides dienests.

- Viņu ātrais darbs un meistarība ir nepārspējama. Ja vajadzīgs mūris, kas stāvēs mūžīgi, tad šerpa, ir labākais šim darbam.

x

Stāvās nogāzēs viņi atrod jaunus, lielākus mūrakmeņus vēl nepabeigtajai, vecajai takai.

/

Darbs jaunajiem vīriešiem dod tik ļoti nepieciešamos ienākumus.

- Šeit mēs nopelnām daudz vairāk, kā Nepālā. Man jāuztur ģimene. Man par viņiem jā rūpējas kā vien varu.

Šerpas ir aizbraukuši no ģimenēm Nepālā uz otru zemeslodes pusi, lai atjaunotu vecas takas Rietumnorvēģijas nacionālajos parkos.

x

Taču šīs ir viņu mājas – kalnu apvidus Himalajos. Šerpas ir lieliski kalnu gidi un pieprasīti pavadoņi kalnu ekspedīcijās. Piemēram, ekspedīcijā uz Everesta virsotni.

x

Te, nabadzīgos ciematos, vienkāršos dzīves apstākļos dzīvo pašpaļāvīga tauta.

/

Augstu kalnu grēdās kājas ir vienīgais pārvietošanās līdzeklis.

x

No pasaules augstākā kalna atpakaļ uz Jotunheimeni.

/

Tiek rūpīgi novietoti lieli akmeņi.

/

Kalna nogāzē ar rokām tiek veidoti pakāpieni.

- Šādi mēs liekam akmeņus – vienu pa vienam. Tā tie paliks daudzus gadus.

x

Iecienītā pārgājienu taka, kas ved augšup Fānaroki kalnā, ir lietus izskalota. Viņi dodas vēl augstāk, lai padarītu ceļu drošu un pieejamu.

xx

Rigmūra Sūlema, Valsts vides dienests.

- Skatoties uz šiem ciemata pušiem, kas uzbūvējuši pakāpienus augšup pa nogāzi, es nespēju noticēt, ka viņi spēj to visu pacelt un panest, un paveikt darbu tik eleganti un mierīgi.

x

Viņš ir pieradis pie smaga darba. Vairākas reizes viņš ir pieveicis pasaules augstāko virsotni. Taču kalnu ekspedīcijas ir bīstamas.

- Man labāk patīk strādāt šeit, nevis kalnos. Mans brālis nomira uz Everesta. Kad šerpa mirst ekspedīcijas laikā Himalajos, tas sagādā lielas grūtības ģimenei, jo tieši vīrieši pelna naudu. Tādēļ mēs labprātāk strādājam ar akmeņiem.

x

No fjorda un kalnu grēdām uz viņu mājām Norvēģijā - lauku sētu uz kalna lēzenuma Songnā.

/

Mūžvecajā mājā jāpaspēj ielikt jaunu grīdu, pirms seši šerpas atkal pametīs Norvēģiju.

- Vai griezīsim šeit?
- Man šķiet, ka tā ir laba ideja. Tā izskatās labāk.

x

Geirs Vetī

- Ir brīnišķīgi, ka viņi ir šeit. Es varu atvilkt elpu, kad viņi atbrauc. Es visu gadu viņus gaidu. Viņi salabo visu, kas viņiem šķiet salūzis. Tādēļ ir tik labi, ka viņi ir šeit.

xx

Nākamajā gadā draugi te varēs justies vēl vairāk, kā mājās.

/

Šie ir pamati pirmajam budistu templim Songnā un Fjūranē.

X

- Šeit būs Songnas šerpu ciemats.
- Man patīk te vasarās strādāt. Nākamgad es atgriezīšos, lai pastrādātu vēl 3 – 4 mēnešus.

2. sērija: Trollstīgena ceļš

- Dosimies aizraujošā braucienā uz vienu no Norvēģijas fascinējošākajiem un biedējošākajiem ceļiem.

/

Pols Kristians Lindsets

- Veco ceļu var dēvēt par kultūrvēsturisku meistardarbu. Iespējams, ka mūsdienās tāds pat netiku uzbūvēts.

/

Un vai nav lieliski doties šādā braucienā ar vecu auto?

xxx

Brauciens sākas no Rumsdāles uz dienvidiem līdz pat Īsterdālei.

/

Tur mūs gaida Trollstīgens, kur būs jāveic stāvs ceļš 650 metru augstumā.

/

Šis ir visapmeklētākais nacionālais tūristu ceļš Norvēģijā. Taču šobrīd uz ceļa nav tūristu pūļa.

/

Novembrī ceļš jau ir slēgts uz ziemas sezonu. Taču Ceļu pārvalde mums atļāva veikt pēdējo braucienu.

/

Pēdējo braucienu pirms daba pārņems apvidu.

x

- Sveiki! Vai tiešām te augšā ir cilvēki?
- Gluži manas domas. Šajā gadalaikā!
- Uz kuriem jūs dodaties?

Toms Ēriks Heimens

- Mēs kāpsim Bispena kalnā. Dosimies augšup pa Trollstīģenu. Skatīsimies, vai varam pēc tam laisties lejā.
- Vai jūs tiešām domājat lēkt?
- Tāds bija mūsu plāns. Neesmu pārliecināts, vai vājš ir piemērots, taču mums tik ļoti patīk iet pārgājienos, ka jebkurā gadījumā dosimies augšup un tad redzēsim, kā izskatīsies.
- No kurienes jūs lēksiet?
- Bispena virsotne ir tur augšā. Nedaudz pa labi ir melna krauja. Lēksim no kraujas virsotnes.

x

- Trīs, divi, viens.

xx

- Parastam tūristam, tas izskatās diezgan biedējoši.

- Jā. Savā ziņā mums pašiem arī nedaudz bail to darīt. Taču tas ir ļoti jautri. To sajūtu ir grūti aprakstīt. Tu lido!
- Vai varu piedāvāt jūs aizvest?
- Vecais Volvo neizskatās visai drošs. Kārdinošs piedāvājums, tomēr kāpsim vien paši augšā.

xxx

Ziema jau gatava iedzīt nagus Trollstīgenā.

/

Taču ne jau sniega dēļ Ceļu pārvalde to tik agri slēdz. Daba jau sen padarījusi ceļu bīstamu.

/

Taču risks nekad nav aizbaidījis tūristus no Trollstīgena. Gluži otrādi – tieši ceļa dramatiskums tik daudzus šurp vilina.

x

- Dodamies augšup pa Trollstīgena ceļu pie Ondalsnēses. Galamērķis ir Trollstīgheimene.

Trollstīgens ir bijis īsts tūristu magnēts jau kopš ceļa atvēršanas 1936. gadā. Šurp brauc tūristu pūļi ne tikai lai redzētu, bet arī – lai darītu.

- Ir fascinējoši domāt par satiksmi, kas te norisinājās pirms ceļa uzbūvēšanas. Tad te gāja kājām, vai pārvietojās dzīvnieku mugurās. Preces tika sūtītas pār krauju. Tagad tās noved ar gaisa tramvaju. Liels lēciens attīstībā. Tas padara Trollstīgenu tik interesantu.

x

- Es gaidīju, kad jūs laidīsieties lejā pa gaisu.
- Vējš stipri sacēlās. Drošība ir pirmajā vietā. Taču bija jauks pārgājiens.
- Jūs atcēlāt lēkšanu?
- Jā.
- Ir svarīgi padarīt aktivitātes pie tūristu ceļiem iespējamā. Šis ir ekstrēms, fantastisks sporta veids, kas ir ļoti iecienīts visā pasaulē.
- Taču jūs pats lēkt nevēlaties?
- Jā... Nē, to gan es nevēlos. Taču tas izskatās ļoti aizraujoši.

xxx

- Nu mēs esam augšā!

Te arhitekts un inženieris ir pieņēmuši izaicinājumu turpināt pagājušajā gadsimtā iesākto darbu. Valsts ceļu pārvalde padara Trollstīģenu vieglāk pieejamu un vēl dramatiskāku.

- Šis noteikti ir Norvēģijas elpu aizraujošākais skatu laukums.
- Tas tiešām ir viens no iespaidīgākajiem, jā.
- Vai jums kādreiz ir bijis darbs vēl augstāk virs zemes?
- Nē. Šī noteikti ir visaugstākā darba vieta.
- Vai jums nebija bail, to būvējot?
- Nē. Ar mūsdienu tehnoloģiju palīdzību nav tik traki.
- Pats Trollstīģena ceļš arī ir iespaidīgs darbs, vai ne?
- Jā. Tieši ceļš arī ir tas iespaidīgākais. Uzbūvēt šo te mūsdienās nav tik grūti. Taču tas, ka šis ceļš tika uzbūvēts, pavisam noteikti ir iespaidīgi.

x

Laika nav daudz. Ir vēl daudz jāpaspēj padarīt, taču ziema negaida. Drīz šī gada darbi būs jāpārtrauc.

x

- Veiksmi! Ceru, ka paspēsiet visu pabeigt.
- Mēģināsim pabeigt pirms nākamo sniegputeņu sākšanās.
- Uz redzēšanos!

x

Tagad uz Trollstīģena kādu laiku automašīnas tiks aizliegtas. Līdz maijam vai jūnijam, kad bariem jaunu entuziastu dosies šurp, lai gūtu piedzīvojumiem bagātu un mežonīgu pieredzi.

3. sērija: Martins un Janne

- Mērķis ir uzkāpt šajā klinšu sienā. Tas gan ir vieglākais maršruts, kas te atrodams.

Viņš cīnās, lai atgrieztos dzīvē. Šajā stāvajā klintī katrs solis ir kā liela uzvara.

- Man tas jāizdara. Es to spēju agrāk un izdarīšu arī tagad.

/

Atšķirība gan ir tajā, ka balansa izjūta vairs nav tik laba.

- Labi, Martin!

- Katrs vēlas spēt darīt to, ko varējis agrāk, taču svarīgākais bija atsākt staigāt un spēt veikt ikdienišķas darbības. Rūpēties par ģimeni - tas bija svarīgākais.

x

Ģimene no Oldenes Songnā un Fjūranē ir daudz pārdzīvojusi pavisam īsā laika sprīdī.

- Jo vairāk grūtību cilvēki kopā pārvar, jo spēcīgākas kļūst attiecības. Tam es ticu. Viņš atbrauca darba dēļ, bet kad ciemā atrada mīlestību, tai sekoja arī saderināšanās un bērns.

/

- Tu tā nedrīksti sēdēt!
- Viņa tā parasti sēž.
- Vai viņa tā tiešām vienmēr sēž?
- Jā.

x

- Sveiki!

/

Taču ne visas dienas ir bijušas tādas kā šī.

- Tev tik labi sanāk!

Ir pagājis tikai viens gads, kopš ģimenes dzīve tika apgriezta kājām gaisā.

x

- Kādu sestdienas rītu, kad taisījās celties, sajutu nepatīkamu sajūtu kājās. Nedomāju, kas tas ir kas nopietns, taču, kad taisījās ģērbties, man kājas sāka sāpēt. Palika arvien sāpīgāk un sāpīgāk. Ir biedējoši, kad nevari saprast, kas vainas paša ķermenim. Kļuvu ar katru brīdi arvien slābanāks un nesapratu, kas notiek.

Īsā laika sprīdī situācija vēl pasliktinājās. Viņš bija jāpievieno pie respiratora. Martns sešu nedēļu garumā atradās uz nāves sliekšņa. Viņš bija nopietni slims ar Gijēna-Barē sindromu. Tā ir nervu slimība, kas Norvēģijā piemeklē 50-100 cilvēkus gadā.

- Es sapratu, cik tas ir nopietni tikai, kad saņēmu zvanu, ka viņš pieslēgts pie respiratora. Tomēr cerēju, ka tas tikpat ātri arī pāries. Martins kļuva slims 3,5 stundu laikā, tātad 3,5 stundu laikā viņam vajadzētu atveseļoties. Taču tā nenotika.

x

Janne Martinam izveidojusi atmiņu kladi, lai viņš varētu piedzīvot brīžus, kad Heda sāka rāpot un stāvēt.

- Šajā dienā mēs ar Hedu bijām ciemos pie Martina Ferdē. Viņa vienmēr dzēra pienu pirms diendusas. Mēs viņu iecēlām gultā uz segas pie Martina. Viņa aizmīga Martinam uz rokas.

- Tas bija sāpīgi, taču es ļāvu viņai tur gulēt.

/

Viņa saldi dusēja uz manas rokas. Šī ir mana spilgtākā atmiņa no tā laika.

/

Tajā dienā viņa mierīgi gulēja uz manas rokas.

x

Viņš bija pilnīgi atkarīgs no citu aprūpes un viņam nācās no jauna mācīties kustēties. Viņš bija pieņēmis neticami grūtu izaicinājumu.

- Man bija klusa cerība, ka atlabšu par visiem 100 procentiem. Man bija jātiek mājās. Citādi nemaz nevar domāt, vai arī var zaudēt prātu, guļot un domājot, ka visu mūžu būs jāpavada ratiņkrēslā.

- Kad viņš uzsāka terapiju, mēs pārcēlām kāzu datumu gadu uz priekšu. Viņa mērķis bija līdz tam brīdim spēt staigāt.

- Es netaisījos sēdēt ratiņkrēslā savā kāzu dienā. Man līdz tam bija jābūt varbūt ne pavisam veselam, taču gandrīz pavisam veselam.

x

- Sākotnēji es neko daudz nespēju izdarīt bez citu palīdzības.

/

Tad es uzsāku terapiju Olesunnā, šajā programmā. Tad viss sāka notikt ļoti strauji. Pastāvīgi tika uzstādīti jauni mērķi. Visu laiku bija jātrenējas. Galvenais mērķis bija tikt mājās cik vien drīz iespējams.

/

- Skaties, tētis iet. Skaties, Heda!

- Vari iet taisni uz priekšu.

/

- Labi! Lieliski, Marin.

x

- Palēnām, palēnām gāja arvien labāk.

x

Viņš ļoti smagi cīnījās, lai atgrieztos savā agrākajā dzīvē. Martins varēja atgriezties mājās Oldenē trīs mēnešus agrāk, kā plānots.

x

Šādus mirkļus ģimene vairs neuzskata par pašsaprotamiem. Viņa ir izcīnījusi cīņu par mīlestību. Tagad viņi atgūs pazaudēto gadu un atsāks kopdzīvi.

- Vai paturēsi?

x

- Es esmu ļoti laimīga. Esmu atradusi sapņu kleitu, un viss ir tā, kā tam jābūt. Tagad tikai jāgaida.

x

- Es ļoti nervozēju. Bet viss ir labi. Mans sapnis piepildās. Šī diena ir neticama. Bet ļoti, ļoti skaista.

x

- Heda bija tikai septiņus mēnešus veca, kad Martins saslima. Taču tu, Janne, pierādīji savu mīlestību, kad uzticīgi sēdēji pie viņa gultas nedēļu pēc nedēļas, nespējot ar viņu kontaktēties. Tomēr tu nepadevies! Šodien jūs varat svinēt dzīvi un mīlestību.

x

- Es jūtos lieliski! Labāk nemaz nevar būt.

xx

- Mēs vēl nedaudz turpināsim, Robin.

/

- Ļoti labi, Martin. Turpini!

Ar muskuļu spēku vien viņš stingri turas klinšu sienā. Martins vēlas sasniegt jaunus augstumus. Tik augstu viņš vēl nebija ticis kopš saslimšanas.

- Vai esi noguris?

/

- Laid mani lejā!

/

Daudz labāk nekā iepriekšējā reizē.

- Tas ir labi!

x

- Bija brīnišķīgi tikt tālāk, kā parasti. Visu laiku ir jādomā pozitīvi: man izdosies, man viss izdosies! Un viss pārējais jāatstāj pagātnē. Par to nav jādomā!

4. sērija: Lielie vēžu svētki

- Te, pie laivu piestātnes, ir krabji.

/

Vai nav laba smarža?

- Tieši tā!

x

- Vai jālaiž dziļi vai seklumā? Jāsaprot, ko darīt ar šādu ūdens temperatūru.

- Man šķiet, ka jālaiž seklumā.

- Darīsim tāpat, kā parasti.

/

Sannejā Tvēdestrannas šērās gaisā virmo satraukums. Salas iemītnieki ir gatavi gada nozīmīgākajam notikumam.

Steinars Lunns

- Visi ar aizrautību gaida. Katru gadu esmu vienlīdz satraukts. Tas ir muļķīgi, jo mēs velti izniekojam laiku, taču šis ir ikgadējs pasākums, kā aļņu medības laukos. Pēc tam mums pārsvarā ir brīvs laiks.

Steinars Lunns ir dzimis un uzaudzis Sannejā, salā ar vairāk nekā 200 pastāvīgo iedzīvotāju. Te ir skola, laivu darbnīca, bariņš mākslinieku un daži dzīves baudītāji.

x

- Kā tavuprāt šogad ies?

/

- Gan jau šo to noķersim.

Viņi dodas ceļā ar vietējām laivām. Šī gada zvejas sezona beidzot ir sākusies. Katram ir sava pastāvīgā vieta, jo tādu atrast ir vesela zinātne.

- Es šim hidrolokatoram īsti neuzticos.

xx

- Esmu mācījies no senajām tradīcijām. Zvejas vietas man ierādīja tēvs. Kad es pārvācos uz otru salas pusi, sekoju līdzīgi vecajiem zvejniekiem un savus murdus izmetu turpat netālu. Zināšanas tiek nodotas no paaudzes paaudzē. Ir svarīgi arī, lai jaunie pārņem šo amatu, citādi vecās gudrības ies zudībā.

x

Steinars vada vienu no pēdējām laivu darbnīcām, kas vēl palikušas Dienvidnorvēģijā. Jau gadu gadiem šī darbnīca ir viena no galvenajām darba vietām Sannejā.

/

Taču vēžošanas laikā darbs paliek otrajā vietā.

- No rītiem mums ir pāris stundu brīva laika, lai izmestu vai ievilktu murdus. Tā ir tradīcija. Mums tas ir jādara.

Nākamajā rītā valda svinīgs noskaņojums. Visi ar nepacietību gaida, kāds loms būs pirmajos murdos.

x

Sanders Estebē

- Es iemetu murdu tur pie tām klintīm.
- Vai domā, ka būs kaut ko noķēris?
- Notikti!

x

- Satraukums virmo gaisā. Katru reizi ir vienlīdz aizraujoši. Jābūt optimistam.
- Vai tev interesē, cik daudz citi noķēruši?
- Jā. Vienmēr interesanti to uzzināt.
- Vai daudz saķēri?
- Četrus.

x

- Te ir tukšs!

Neizskatās cerīgi. Būs īsta krīze, ja Steinars nenoķers nevienu vēzi.

- Nē!

Īpaši jau tuvojoties lielajiem vēžu svētkiem.

- Te arī tukšs.

Tomēr veiksmē viņam uzsmaida.

- Beidzot!

/

Viens ir rokā! Un pat vēžu tēviņš. Nav nepieciešams mērīt, bet varam to izdarīt tik un tā. Daudz mēru nepārsniedz – tikai par vienu centimetru.

x

- Un redz kur vēl viens.

/

Divi milimetri.

Ziņkārīgie jau gaida, ko daba būs atnesusi. Starp zvejniekiem valda sacensības gars.

/

- Man ir tikai trīs!

/

Ūlavs Mūens

- Tik neveiksmīga pirmā vēžošanas diena man vēl nebija bijusi.

Arī nākamā vēžotāju paaudze iesaistās notiekošajā.

Sanne Orgora

- Ir aizraujoši vēžot kopā ar pārējiem. Un ir brīnišķīga sajūta, kad tu noķer vēzi.

- Kā jums šodien gāja?

- Mēs nenokērām nevienu. Bet parasti noķeram.

x

- Šādu dienu dēļ ir vērts dzīvot Sannejā. Te ir tik jauki. Vēži mirdos un lieliski laika apstākļi.

/

- Vai silts ūdens?

- 14 grādi.

- Kādēļ tad tu peldējies?

- Man gribējās!

xx

Ir pagājis mēnesis, un Steinars pa šauriem līkloču ceļiem traucas uz gada nozīmīgāko pasākumu.

- Nu mums palicis vairs tikai visu sagatavot.

- Kas jums maisiņos?

- Vēži un sīknauda.

Komiteja rīko pasākumu, kas ir jau gandrīz 70 gadus ilgusi tradīcija. Vienīgais drauds sanāksšanai bija kāds plaši aprunāts vīruss.

- Baidījies no cūku gripas!

Svētku pirmsākumi rodami laikā, kad lomi bija krietni lielāki, tomēr vēl joprojām ļoti liela nozīme ir tam, cik vēžu tev maisiņā.

- Pat negribu par to runāt! Darbā šo tēmu pat neaizskaram, jo mans kolēģis ir saķēris divreiz vairāk, kā es. Un viņš tāpat!

Ulfs Gresta

- Šodien noķēru 22. vēzi un esmu ļoti apmierināts. Pagājušogad noķēru 19. Vēl 9 man nācās šogad mest atpakaļ ūdenī.

- Vai esi uzvarējis sacensībā?

- Nedomāju vis!

Ļaužu pulki jau sāk ierasties. Simtiem jaunu un vecu salas iedzīvotāju ir gatavi svinēšanai. Pašam vecākajam viesim ir 92 gadi.

- Tas ir gada svarīgākais notikums. Te jābūt visiem. Pagājušogad man nebija vēžu, tādēļ nedrīkstēju nākt.

- Un šogad?

- Šogad ar mani padalījās dēls.

Vēžu svētki ir ļoti populāri arī Sannejas bijušo iedzīvotāju starpā un gadās arī nedaudz pacīnīties par vietām.

Kamilla Heusberga Knucena

- Kāds parasti atskrien ātrāk un aizņem mums galdu. Tad varam sēdēt visi kopā pie jauniešu galda.

- Kā garšoja vēži?

- Brīnišķīgi! Te mums ir lielisks zvejnieks, kas sezonas laikā vēžoja katru dienu. Burvīgi.

xxx

- Šogad pasākumā ir diezgan daudz jaunu dalībnieku. Izskatās, ka sāk ierasties arvien vairāk jauniešu. Tas ir ļoti svarīgi. Varam cerīgi raudzīties nākotnē.

5. sērija: Nekad nebēdā...

Nevar taču būt, ka mums patīk migla un lietus! Bet kādēļ gan mēs ietīstāmies neskaitāmās vilnas drēbju kārtās, lai rudenī par spīti vējam un lietum dotos uz kalniem? Vai patiesā norvēģu daba atklājas tieši pārgājienā pa stāvu kalna taku, atkārtojot svēto mantru: "Ejot pastaigā, nekad nebēdā"?

x

Te nu viņi ir: 8 gadus vecā Ingri, 12 gadus vecā Martīne un viņu mamma un tētis. Viņiem ir sava saimniecība, Volvo automašīna un labi pārgājienu apavi.

x

Meitenēm pieder arī zirgi, taču tie nedrīkst braukt līdzi.

x

Kvamu ģimene ar kuģīti pabrauc garām Besegena kalnam un dodas uz Memurubū.

x

Viņi izvēlējušies vienu no sarežģītākajiem maršrutiem pašā Jotunheimenes sirdī. 12 kilometri pa stāvām, akmeņainām takām uz augšu no Memurubū, tad pa līdzenu apvidu uz Bukelēgres kalnu un lejā pa stāvu krauju līdz Jendes ezeram. Pārgājiens lielākoties risināsies 500 metru augstumā virs jūras līmeņa.

Mortens Rūdi

- Ceru, ka būs patīkams un jautrs pārgājiens. Pļāpāsim ar meitenēm un aplūkosim skaistu dabu. Tieši tas, ka vajadzīgs!

Martīne

- Gribu, lai būtu jautri.

Ingri

- Man šķiet, ka būs forši.

Irēne Teige Killī

- Norvēģiem tipiski ir apgalvot: "Ejot pastaigā, nekad nebēdā" un šādos laika apstākļos mums tam īpaši jātic.

xxx

- Esam ceļā uz Sigurtinnu.

x

- Mellenes!

xx

Viņi visu laiku vēro debesis. Kolīdz šķiet, ka mākoņi sāk atkāpties, tie atkal sabiezē un paslēpj sauli.

xx

- Vai ņemsi?

- Jā.

/

- Kas tas ir?

- Man ir fiziskas slodzes izraisīta astma. Kad es pārpūlos un aizelšos, man kļūst sāpīgi elpot. Šis te paplašina manus elpceļus.

- Vai tādā gadījumā labāk nevajadzētu atteikties no šādas piepūles?

- Tas būtu grūti.

x

- Esam 1300 metru augstumā. Un saule arī parādījās.

xx

- Tēti, ja es te paslīdētu pāri malai, vai es varētu apstāties?

xxx

- Jā.

xx

- To sauc par Surtningsūi.

- Ledāju?

- Nē, tā sauc kalnu. Tas tagad paslēpies miglā, tas ir 2368 metrus augsts.

xx

- Vai esi nogurusi?

- Nedaudz.

- Kas tev visvairāk noguris?

- Kājas.

x

- Ir jauki būt kalnos.

- Kas tev te patīk?

- Te ir tik klusi. Vienkārši jauki.

- Par ko tu domā, kamēr ej?

- Es neparko daudz nedomāju. Vienkārši eju un izbaudu mirkli.

x

- Martīne, redz kur nāk cilvēki. Iesim noskaidrot, cik tālu mums vēl jāiet.

- Vai nākat no Memurubū?

- Jā.

- Nē, jūs nākat no Jendebū.

- Jā. Esam ceļā uz Memurubū.

- Cik lielu attālumu esat nogājušas?

- Ejam jau aptuveni 4 stundas, taču ar vairākām kārtīgām pauzēm.

- Cerams, ka tā!

- Jā.

- Uzņēmām daudz fotogrāfijas un izbaudījām dienu.

- Līdz Bukelēgres kalnam ir stāvs ceļš.

- Jā, ļoti stāvs un diezgan grūts ceļš.

- Tev ir smaga soma.

- Jā.

- Pārāk daudz paņemts līdzī.

xx

Jābūt apdomīgam! Te ir stāva krauja līdz pašam Jendes ezeram un Bukelēgres kalns izsauc bailes no augstuma pat labos laika apstākļos.

- Laiks ir sliktāks, kā bijām cerējuši. Kļūst slidens un būs īsts piedzīvojums kāpt lejā pa Bukelēgri.

xxx

- Kā tev iet, mamma?

xxx

Pārsteidzošā kārtā lielākās grūtības piedzīvo fotogrāfa asistente Kārena. Viņu ir pārņēmušas bailes no augstuma, un katrs solis ir kā īstas mocības.

xx

- Te jau ir pavisam viegli.

xx

- Vai tev bija bail?
- Nē.
- Ne mirkli?
- Nē.
- Kur tādi kā tu rodas?
- Tas jāprasa manai mammai un tētim!

6. sērija: Ģimene no Merdē salas

Esam ceļā pildīt ikdienas pienākumus uz Merdē salas. Asle ir vienīgais te pastāvīgi dzīvojošais vīrietis, tādēļ viņam jā rūpējas par kārtību uz salas.

- Te es gaidu kuģīti. Šajā skapja izmēra šķūnītī daudzus gadus atpakaļ kāds iedzīvotājs apsēdās un aizmiga. Krāca tā, ka sienas rībēja.

Septembrī lielākā daļa vasarnieku jau aizbraukuši, taču kuģītis joprojām brauc divas reizes dienā. Tad Aslem jābūt uz vietas.

x

Ūlafs Knudsens

- Sveiks, Ūlaf! Vai pastu atvedi?
- Jā, te būs.
- Šodien drēgns laiks.
- Jā, vējains arī.
- Ziņoja jau, ka tā būšot.

- Jā.
- Šodien viesu nebūs?
- Nē, tikai viens. Bet vēl būs vairāki.
- Nu, tad līdz rītam!

Ceļā mājup no pastnieka pienākumu pildīšanas, viņš piestrādā arī par apsargu aizbraukušajiem vasarniekiem.

/

- Es pārbaudu durvis un logus daudzu vasarnieku mājām. Viņi priecājas, ka te ir kāds, kas visu uzrauga.

Kaut arī lielākā daļa cilvēku pazuda līdz ar vasaras silto dienu beigām, dažās vietās vēl valda dzīvība.

/

Asle vēlētos, lai vairāk cilvēku dzīvotu uz salas pastāvīgi.

- Vai pārvāksies šeit uz dzīvi visa gada garumā?
- Nē. Es negribu te dzīvot kā tāds vienpatis.
- Kādēļ ne?
- Nē.

xxx

Merdē ir bijusi apdzīvota jau kopš 14. gadsimta. Sala Ārendāles tuvumā bija apdzīvota vēl pirms pašas pilsētas dibināšanas.

/

Ap 1900. gadu te dzīvoja ap 150 cilvēku. Viņi nodarbojās ar zvejniecību, kuģniecību un loču kuģu vadīšanu. Sala ir bijusi apdzīvota jau 700 gadus, bet drīz tam var pienākt gals.

x

- Es noķeršu divas jūraszvaigznes. Daudz jūraszvaigžņu.

Asles sieva Debija un meita Tumīne ir gatavas doties uz pasaulē skaistāko spēļu laukumu. Visa pludmale ir viņu rīcībā.

Debija Osbē

- Mūsu pieredze šeit ir nenovērtējama. Kaut nu mēs te varētu palikt ilgāk. Viņa ir droša pie jūras un dabā. Viņai patīk iet pārgājienos, rāpties kalnos un staigāt pa akmeņainām takām. Viņa pat nekad nepaklūp. Tas ir lieliski. Viņai ir pilnīgi cita pieredze, nekā pilsētā augošiem bērniem. Tas tiešām ir luksuss.

Tumīne ir vienīgais bērns, kas pastāvīgi dzīvo uz salas un tas rada zināmas grūtības.

x

- Acīm gan priekšā, gan pakausī. Viņa ir uz laipas, pirms tu vēl spēj to aptvert. Tu zini, ka nedrīksti viena kāpt uz laipas!
- Tad nāc ar mani!
- Mamma tūlīt nāks, bet tu zini, ka nedrīksti kāpt viena! Tas ir bīstami!

x

- Nu gan tu biji augstu!

Trīsgadīgajai meitenei uz salas nav neviena rotaļu biedra, izņemot...

- Tur nāk tūristi un re, kur minka! Re, kur minka iet!
- Nāc, minka!

/

Cik jauki satikt minku! Vecā minka ir patiens Merdē kaķis. Viņa šeit dzīvo ilgāk par visiem. Noteikti jau kādus 17 gadus.

- Mūsu meitai tagad ir 3 gadi, un mēs redzam, ka viņai ir nepieciešami rotaļu biedri. Vasarā te ir labi, bet, kad ziemā bērnam te ir jāzauaug vienam...
- Vai jūtat, ka tas atstāj savu iespaidu?
- Pavasarī, kad viņa ieskrēja istabā un sauca: „Tēti, cilvēki! Šurp brauc cilvēki”, mēs atskārtām, ka nu gan kaut kas ir jāmaina.

x

- Nestrādā!

/

Ģimenei piederošā vasaras kafejnīca rudenī kļūst par Tumīnes rotaļu istabu. Taču drīz viņa pārvāksies uz sauszemi. Mamma jau sākusi iepakot pašas radītās gleznas ar Merdē motīviem.

- Uz sauszemes noteikti arī ir daudz skaistu motīvu. Vai arī Grieķijā, vai kur citur. Tā nav problēma. Ne jau tikai tādēļ es dzīvoju Merdē.

Visgrūtāk salu pamest ir Aslem, kas šai vietai ir pieķēries visvairāk.

- Ļoti žēl! Tā tam nevajadzētu būt. Te vajadzētu būt vairāk iespējām. Ja pašvaldība sniegtu atbalstu, tad dadzi no mūsu draugiem labprāt te dzīvotu. Nekustamais īpašums ir pārāk dārgs. Jaunie to nevar atļauties. Šajā interneta laikmetā nav problēmu dzīvot te un strādāt. Tādēļ ir tik skumji! Ja te dzīvotu vēl vismaz 5-6 ģimenes, mēs labprāt paliktu.

x

Kaut arī Asle labprātāk paliktu Merdē, pārējā ģimene uzskata, ka dzīvot vieniem uz salas ir pārāk grūti.

- Tu vari novietot auto pie laivu piestātnes, Debija.

/

Tumīne ir sākusi iet bērnudārzā, kas atrodas uz sauszemes. Viņiem jāceļas pāri dažādos laika apstākļos.

xxx

Debija ir no Nīderlandes, un viņai īpaši nepatīk mazas laiviņas un viņi.

- Nē, man tas šķiet nedaudz biedējoši, jo esmu sauszemes žurka. Pārciešu katru braucienu, taču ne pavisam to neizbaudu. Vismaz šodien nav tik stipra vēja.
- Nu beigsies mūžīgā braukāšana ar laivu.
- Par laimi! Taču tai pašā laikā uz Merdē ir tik skaisti. Jebkurā gadījumā būs brīnišķīgi pārtraukt satraukties par to, cik nemierīga būs jūra vai cik stipri pūtīs vējš. Nu vairs nevajadzēs domāt par vēju, lietu un tamlīdzīgi.

x

Asle turpinās veikt savus pienākumus uz salas. Arī kafejnīcu viņi vasarās turpinās vadīt. Tomēr tās būs kā ēras beigas, kad visas durvis uz salas tiks aizslēgtas.

- Vai domā, ka te kādreiz atkal kāds apmetīsies uz pastāvīgu dzīvi?
- Nē, tas jau palicis pagātnē. Ceru, ka man nav taisnība, taču, reālistiski domājot, tā šķiet. Taču lietas mainās. Kāda dāņu sieviete interesējās, kādēļ uz salas ir tikai viena kafejnīca. Ārzemēs tādā vietā būtu bijušas vismaz četras vai piecas.

xx

- Vai esi gatava doties uz sauszemi?
- Tici man – esmu!

x

- Tev jāpamāj. Uz redzēšanos!

7. sērija: Starpsalu kuģītis Kristiansunnā

- Drīz būs klāt. Jāpaskatās arī uz to pulksteni. Jā, pavisam drīz būs klāt.

Kristiansunnas iedzīvotāji uzticas savam starpsalu kuģītim. Tas būs klāt tāpat kā vienmēr.

- Ostā nav otra labāka kuģa, par to esmu pārliecināts.

Villijs Hansens, kuģīša kapteinis

- Starpsalu kuģi pavisam noteikti ieņem pirmo vietu starp visiem, īpaši jau mūsu vecais, labais „Raps”. Un, jā, arī „Ferdī”.

x

Šis ir ikdienišķs rituāls, kas tiek veikts visas dienas garumā. Kuģītis piebrauc, un Kristiansunnas iedzīvotāji kāpj uz klāja, tāpat kā tas notika jau pirms 130 gadiem.

xx

Uzskata, ka šim 1876. gadā darbu uzsākušajam kuģītim pieder pasaules rekords. Iespējams, ka citi starpsalu kuģīši jūrā nonāca jau agrāk, taču tie savu darbību jau pārtraukuši. Tikai ne Kristiansunnas kuģītis!

x

- Uzņēmums, kas tika dibināts 1876. gadā, ir vecākais, savu darbību nekad nepārtraukušais, sabiedriskā transporta uzņēmums pasaulē. Kuģītis pārvietojas gan vasarā, gan ziemā, rudenī un pavasarī.
- Vai tas tevi kā kapteinī dara lepnu?
- Jā, protams, tas ir ļoti jauki.

x

Kuģītis veic savu maršrutu neatkarīgi no gadalaika un laika apstākļiem. Protams, ka tam daudzo gadu laikā ir nācies izlaist kādu braucienu, taču vienmēr ar labu pamatojumu.

x

Ārnolls Vālvīks, kuģīša kapteinis

- Vienam no kuģīšiem nokrita propelleris tajā pusē. Tad nācās pārtraukt braucienus.
- Vai slikti laika apstākļi un vējš netraucē?
- Gadījās, ka nevarējām braukt nemierīgas jūras dēļ, taču tikai vienu reizi. Tomēr pusstundu vēlāk kuģītis atkal bija ceļā. Mums gandrīz nekas netraucē!

x

- Divpadsmit kronas.

/

Pat slikts ekonomiskais stāvoklis novadā nav varējis apturēt kuģīti, kaut arī beigas šķita pavisam tuvu deviņdesmitajos gados.

- Pārtraukt mūsu kuģīša darbību, manuprāt, būtu tikpat briesmīgi kā nojaukt baznīcu. Neapšaubāmi tas pieder pie mūsu kultūras.

Else Kārīna Lērena, kuģīša cienītāja

- Viens no pirmajiem bērnu piedzīvojumiem ir brauciens ar kuģīti. To dara arī tie, kam kuģītis nemaz nav nepieciešams. Un, ja pie tevis atbrauc tūristi, ir pašsaprotami aizvest viņus uz mola, parādīt ostu, pastāstīt par vecajiem laikiem un izvest braucienā ar kuģīti.

x

Agrāk šāds izbrauciens nebūtu bijis iespējams. Tad katrai salai bija savs starpsalu kuģītis, kurš veica savu maršrutu pāri tikai vienam šaurumam. Tad ar kuģīti nebrauca prieka pēc vien. Tas bija pārvietošanās veids. To, cik kuģīši bija nozīmīgi, var saprast no pārdoto biļešu daudzuma vien. Kara laikā pilsētā ar 15 000 iedzīvotājiem pārdeva līdz pat 2,6 miljonus biļešu gadā.

- Mēs pieņemam 20 kronu banknotes. Lūdzu.
- Vai saņēmāt biļeti?
- Jā.
- Laimīgu ceļu!

/

Lūdzu. Lūdzu.

x

- Ar šiem žetoniem maksāja kara laikā. Un te man ir pirmo saražoto žetonu oriģināls. Tādi viņi izskatījās.

Kristians Eugusts Aspens, kuģīša cienītājs

- Te stāvēja bundžiņa. Kad kāpa krastā, žetons bija tajā jāiemet. Bundžiņa notrinkšķēja vien un varēja doties ceļā. Bērniem tas bija interesanti. Kad biju mazs, man vienmēr ļāva žetonu iemest bundžiņā.
- Divi, trīs, četri, pieci, seši...

Tas prieks, ko sagādāja žetona iemešana bundžiņā, mūsdienu bērniem vairs netiek, taču tā vietā viņiem ir citas izklaides. Uz kuģa klāja ir grāmatas bērniem. Un protams, galvenais varonis grāmatās ir pats kuģītis.

- Ziema ir uzklājusi biezu sniega segu pāri pilsētai, gar kuru peld Sīvers. Viņš apstājas atpūsties pie mola un sāk par kaut ko cītīgi domāt. Skat, te viņš stāv! Viņš cītīgi par kaut ko domā un te pēkšņi motors sāk dīvaini kņudēt tā, it kā tas būtu pilns ar limonādi un nevis dīzeļdegvielu. Tas puto un burbuļo. Vairs nav ilgi jāgaida! Pēc dažām minūtēm piebrauks Beatrise, vissmukākais autobusiņš pasaulē.

Bērnu pasakās kuģītis ar autobusu ir labākie draugi, taču patiesībā tie ir konkurenti. Kad tika uzcelti tilti, sāka kursēt arī autobusi un pasažieru skaits kuģītī bija krietni krities vairāku gadu garumā.

- Jaunajiem vairs nav tās saiknes ar kuģīti kā mums.
- Viņi vairs nekur negrib iet kājām. Visur viņus jāpieved.
- Esmu redzējis, ka cilvēki gaida pieturā un kaut arī kuģītis turpat blakus apstājas, viņi ļauj tam braukt tālāk un turpina gaidīt autobusu.

x

Cīņā par pasažieriem, uzņēmums samainīja vienu no vecajiem kuģīšiem pret jaunu - lielāku un pasažieriem ērtāku. Pasažieru skaits pieauga, tomēr daudzi uz jauno kuģīti raudzījās skeptiski. Viņi uzskatīja, ka jaunajam, modernajam kuģītim vairs nebija tās dvēseles, kā vecajam. Dažiem vecais 1958. gadā celtais „Raps” šķita gana labs.

x

- Jāpapildina eļļa.

x

- No šī kuģīša ir gandrīz neiespējami atteikties. Tas ir fenomenāls. Ar to ir tik viegli braukt, ka es varu stāvēt un atpūsties. Tas gandrīz brauc pats, bez vadīšanas. Ar to ir tik viegli manevrēt. Var braukt visur. Mēs sadarbojamies! Tā tiešām ir kā automātiska sadarbība.
- Vai nedomājat iet pensijā?
- Nē, var gadīties, ka būšu šeit līdz 100 gadu vecumam. Nav gan labi tā teikt!

xxx

- Nav otra tāda kuģīša kā šī. Diemžēl!
- Ir lieliski, ka tas turpina darboties. Tam ir jāturpina darboties!

x

- Tam nenoliedzami ir dvēsele!

8. sērija: Frīdaivings

- Trīs, divi, viens.

Cik ilgi tu var aizturēt elpu? Uzsākam laika atskaiti kopā ar Elīsbeti, kura ir neelpošanas eksperte.

Elīsbete Kristofešena

21 gads, no Jēvīkas

Norvēģijas čempione frīdaivingā sievietēm

x

Elīsbete ir ciemos pie ģimenes. Viņa studē medicīnu Dānijā, taču lielu daļu laika viņa velta savam hobijs – frīdaivingam, jeb brīvajai niršanai, ar ko viņa aizraujas jau ilgi.

Elīsbete Kristofešena

- Mēs mēdzām aizturēt elpu, braucot caur tuneli ceļā uz Dienvidnorvēģiju. Aizspiedām degunu, ievilkām elpu un pārbaudījām, vai varam izturēt visa tuneļa garumā. Šķiet, ka tā viss sākās.

xxx

- Frīdaivingu pirmo reizi izmēģināju Šarm eš Šeihā, pēc parastu niršanas kursu beigšanas. Man iedeva pleznas un niršanas kompjuтеру, kas rādīja, cik dziļi atrodos. Es izmēģināju, cik dziļi spēju ienirt. Tiku 20 metru dziļumā un man tas šķita neticami aizraujoši. Es varēju pamāt nirējiem, kas izmantoja skābekļa balonus. Un tā es kļuvu no šīs nodarbes atkarīga.

xx

- Visi ir mēģinājuši peldēt zem ūdens baseinā un pārbaudīt, cik ilgi var izturēt. Es pati to darīju pēc peldēšanas nodarbībām. Taču ir jāsaprot, ko tu dari. Ir jābūt par savu drošību, jāpeld kopā ar kādu un jākontrolē notiekošais. Daudzi vēlas to izmēģināt, taču tas var ļoti slikti beigties. Kad cilvēks nezina, ko dara, niršana var būt ļoti bīstama. Taču tā ir ļoti aizraujoša.

x

Ir pagājušas 2 minūtes un 17 sekundes kopš Elīsbete ienira, taču joprojām līdz rekorda laikam ir tālu. Frīdaivingā ir sešas disciplīnas. Elīsbetei pieder Norvēģijas rekordi visās no tām. Disciplīnas ir dažādas. Var mierīgi gulēt baseinā līdz brīdim, kad vairs nespēj izturēt, var peldēt baseinā zem ūdens, līdz vairs nespēj izturēt, vai arī var nirt okeānā tik dziļi cik spēj.

xxx

- Man nešķiet, ka niršana dziļumā, ir kas patīkams.

Laila Svēna Kristofešena, Elīsbetes māte

- Es nespēju mainīt savas domas par to. Tu esi tik dziļi. Tu esi ienirusi lielākā attālumā, kā līdz Jēvīkas graudu elevatora jumtam. Kad redzu, cik tas ir augsts, pat bail paliek par to domāt. Man tas nekad nepatīks!
- Graudu elevatora augstums ir aptuveni puse no attāluma, ko viņa veic.
- Vēl trakāk! Tas mani nemaz nenomierina.

x

Pagājušas jau gandrīz četras minūtes, kopš Elīsbete uzsāka savu treniņu un viņa drīz uznirs. Taču mēs nepārtrauksim laika atskaiti, ja nu jūs vēl turat elpu un vēlaties pārspēt viņas rekordu.

/

- Elīsbete, vai vari aprakstīt šībrīža sajūtu?
- Jūtos labi. Ir tiešām lieliski atkal ievilkāt elpu.
- Vai tev noreibst galva?
- Nē. Šoreiz es sevi pārlietu nepiepūlēju. Var noreibt, ja elpu aiztur pārāk ilgi, taču ir jājūt savas robežas un nedrīkst tās pārkāpt. Es nekad neesmu šķērsojusi to robežu.
- Kā tu zini, kur it tava robeža?
- Ķermenis to sajūt un dod ziņu. Piemēram, es jūtu, ka ausīs sāk šalkt un dzirde kļūst neskaidra. Tad es saprotu, ka kaut kas nav kārtībā un ir jāuznirst.

Elīsbete vienmēr uznirst, pat pēc tam, kad bijusi 65 metru dziļumā. Vai bīstami? O, jā!

- Es nenodarbojos ar disciplinām, kuras veicot ir kaut kas nogājis greizi, piemēram, ar to, kur speciāls atsvars tevi nolaiž patiešām lielā dziļumā un tad tev pašam jātiek atpakaļ augšā. Es nodarbojos ar disciplinām, kur peldu pati. Pastāv ierobežojumi, cik dziļi var peldēt un ir labāk, kad ir drošības tīkls.
- Es taču zinu, ka tev patīk adrenalīns...
- Es to nedaru adrenalīna dēļ. Nepavisam ne. Tas ir fizisks un garīgs izaicinājums. Taču uzreiz kā es sajūtu bailes, satraukumu, vai sāku domāt: „Nolādēts, vai man izdosies?”...
- Es to nebiju domājusi tā. Tev taču patīka arī teikvando. Tev patīk aizraujošas nodarbes.
- Jā, tas ir aizraujoši, taču ja rodas šaubas, vai paliek bail, tad nevar nirt.

x

- Ir jābūt patstāvīgai, jāspēj pieveikt arī puišus. Nevaru būt tikai klusa un jauka meitenīte.

Atgriezami pie tā par ko sākām runāt jau iepriekš – pie Elīsbetes rekordi: 6,12 – 6,13 – 6,14 – 6,15... Lūk, šis ir Norvēģijas rekords. Tik ilgi Elīsbete ir spējusi aizturēt elpu.

x

Elīsbete ir pieradusi pārkāpt savas robežas gan zem ūdens, gan uz zemes. Viņa piedzima ar problēmu gūžā, kuras dēļ viņa līdz pat pusaugu vecumam nevarēja noiet tālāk, kā 1 km. Tagad viņa spēj iet bez problēmām un dara to bieži, kad ir mājās Jēvīkā.

- Te es varu atrasties brīvā dabā vairāk, kā Dānijā. Es tiešām izbaudu iespēju atrasties ārā un elpot svaigu gaisu.

Dzimtajā pilsētā viņu sagaida ar sajūsmu. Taču retais mēģinātu pārspēt viņas rekordu.

- Cik ilgi jūs spējat aizturēt elpu?

Elīsbete Vanga

- 40 sekundes?
- Vai zināt, cik ilgi viņa to spēj?
- Vai tu gadījumā neesi tā Elīsbete? Par to kaut kas bija rakstīts avīzē. Katrā gadījumā bija ļoti ilgi. Vai minēt uz dullo? 4 minūtes?
- 6 minūtes un 15 sekundes.
- Es jau grasījos teikt 6, bet tas šķita neticami ilgi. Lieliski!

x

Heidi Linneru

- Bija šausmīgi ilgi, taču nezinu cik tieši.
- 6 minūtes un 15 sekundes.
- Jā, es zināju, ka aptuveni tā bija.
- Ko jūs par to domājat?
- Grūti noticēt, ka tas ir iespējams un ka tu pēc tam te stāvi sveika un vesela.

x

- Tu mācījies pie manis skolā, vai ne tā?
- Laikam gan. Man jūs arī šķitāt pazīstama.
- Ko jūs domājat par to, ka Jēvīkas iedzīvotāja tik ilgi var aizturēt elpu?

Singne Annešena

- Tas ir interesanti un ļoti jauki, ka mums Jēvīkā ir pašiem sava zvaigzne.

x

- Es sajūsminos, pat tikai ieraugot zilu ūdeni. Kad ielevu tajā, tad mani pārņēma prieks. „Beidzot esmu atpakaļ.” To grūti aprakstīt, taču tā ir patiesas laimes sajūta.

9. sērija: Lista – gandrīz kā Amerika

Esam Listā, nevis Amerikas Savienotajās Valstīs. Šī ir pussala pašos Norvēģijas dienvidos, tur, kur beidzas valsts robežas. Pašā ceļa galā stāv Kenedijs, jo neviena cita vieta Norvēģijā neatrodas tuvāk Bruklinai, Čikāgai, īsāk sakot Amerikai.

/

Listas iedzīvotāji vienmēr savus skatienus metuši uz okeāna otru pusi, paaudžu paaudzēs braukājuši uz Ameriku un veduši mājās neticamas lietas.

Gledisa Ellertsena

- Jā, to mēs atvedām no Amerikas, no Bruklinas, kur agrāk dzīvojām. Kad viņi mainīja zīmju krāsu uz zaļu, mēs paprasījām, vai varam paņemt veco zīmi. Viņi atbildēja, lai tik ņemam un mēs to atvedām sev līdzī uz Norvēģiju.

x

Sev līdzī viņi atveda sekciju vārtus un daudzas automašīnas. Aleksanders Abrahamsens braukā uz Ameriku, tāpat kā to darīja viņa vecāki un vecvecāki.

- Amerikā man bija daudzas automašīnas un es tās atvedu sev līdzī uz Norvēģiju.

x

Var teikt, ka šeit katrā mājā ir kāds, kam ir bijusi saistība ar Ameriku. 1910. gadā viena ceturtdaļa Listas iedzīvotāju bija bijuši Amerikā. 1920. gadā jau - viena trešdaļa. Šāda braukāšana turpinājās līdz pat 60. gadiem.

- Šis piederēja manam tēvam.

Listas saikne ar Ameriku rada interesi ne tikai vēsturniekos, bet arī etnologos.

- Pāri Atlantijas okeānam tas ir devies vismaz 25 reizes.

Sīva Ringdāle

- Tas ir aizraujoši. Daudzi devās pāri okeānam un nonāca modernā lielpilsētā. Pēc tam viņi atgriezās ar visiem šiem impulsiem un idejām. Man šķiet, ka nepārtrauktā braukāšana no pēckara Norvēģijas uz moderno Ameriku ir ļoti interesants fenomens.

x

- 1957. gada 17. maijs, Bruklina.

Sīva Ringdāle ir ievākusi informāciju par amerikānisko Listu un klausījies stāstu pēc stāsta. Barbru un Aleksanders abi nāk no Listas, taču iepazīs Amerikā.

- Kad braucu uz Ameriku „Stavangerfjordā”, man bija tik stipra jūras slimība, ka trīs dienas pavadīju gultā.

Viņi veica neskaitāmus braucienus turp un atpakaļ pāri Atlantijas okeānam. Barbru bija mājsaimniece, un Aleksanders strādāja uz velkoņa.

- Man patika strādāt uz velkoņa. Tur nekad nebija garlaicīgi un notika kas jauns gandrīz katru dienu.

Tie, kas atgriezās Norvēģijā, atpakaļ atveda ne tikai jaunu dzīves stilu, bet arī lielas kravas ar lietām, kas šajā okeāna pusē tika uzskatīti par luksusu.

- Cilvēki bija smagi strādājuši, lai nopelnītu visus atpakaļ atvestos labumus.

x

Listā lielu popularitāti guva amerikāņu virtuves mēbeles. Laikā, kad daudzās mājās joprojām bija tikai sausā tualete, viņiem bija arī vannasistaba ar amerikāņu mēbelēm un flīzēm.

Barbru Ābrahamsena

- Kaimiņu bērni citiem stāstīja: „Jums jāredz tā rozā vanna!”

x

Pēc atgriešanās dzimtenē viņi uzbūvēja tā saucamo „*split level*” māju, vadoties pēc amerikāņu skicēm. Mājai ir ārdurvis ar stiklu, kuru var aizvietot ar tīklu un erkera...

- Tev patika amerikāņu tipa mājas, tu pats atvedi mājas skices no turienes.

x

Un, protams, amerikāņu vāģi!

/

Listā garāžas it lielas. Frīgstadu ģimenei ir automašīnu kolekcija.

/

Asbjerns Frīgstads

- Nav nekā lieliskāka par labu, vecu amerikāņu automašīnu. Tās ir labākas par jebkuru jaunu automašīnu. Jaunajām automašīnām vairs nav tā stila, kā tām, kas ražotas 50. gados.

Frīgstadu ģimenei pieder ne tikai amerikāņu automašīnas, bet arī amerikāņu tipa māja.

- Māju es uzcēlu, kad atgriezos no Amerikas 67. gadā.

Un iekšpusē – 110 voltu strāva.

Marta Frīgstada

- Tosteri atvedu no štatiem. Tas darbojas uz amerikāņu strāvas.

Amerikāņu mantas un receptes. Viņuprāt, Amerika bija īsta laimes zeme.

/

- Norvēģijā tajā laikā bija kā bija, vismaz Listā... Kuram gan te bija tualete iekštelpās? Ne daudziem. Bet viņiem bija vanna, tualete, skaistas automašīnas. Viss tur bija lieliski. Vismaz tā šķita mums, jauniešiem.

Tas bija kā dzīvot sapnī, taču pēc astoņiem amerikāņu dzīves stilā pavadītiem gadiem viņi atbrauca atvaļinājumu pavadīt vecajās mājās un atklāja, ka Norvēģija ir mainījies.

- *Boy oh boy!* Šķita, ka mēs nebijām vienīgie, kuriem ir atvaļinājums. Te viss bija tik mierīgi, cilvēki tikai zvejoja un izbaudīja dzīvi. Es nodomāju: „Cik burvīgi būtu te dzīvot!”

x

Viņi, līdzīgi kā daudzi citi, atgriezās dzimtenē ar amerikāņu precēm un jaunu dzīves stilu.

- Vīrieši turpināja braukāt uz Ameriku. Sievas ar bērniem palika tepat, taču vīrieši braukāja turp un atpakaļ, līdzīgi kā viņi to mūsdienās dara pa Ziemeļjūru.

Jāna Vēres Jergensena tēvs strādāja Amerikā, tādēļ zēna istaba bija pilna ar amerikāņu rotaļlietām.

Jāns Vēre Jergensens

- Es ļoti ilgojos pēc tēva, taču bija brīnišķīgi, kad viņš atbrauca mājās.

Jaukas atmiņas par laiku, kad Amerika mazajam zēnam šķita tikpat tuva kā Kristiansunna.

x

Jāns Amerikā ir bijis jau 39 reizes un ir viens no Listas *Amcar* kluba vadītājiem.

xx

Listas *Amcar* klubs ir vieta, kur tiek saglabāta amerikāniskā tradīcija un atjaunotas vecas automašīnas.

Kaijs Omdāls

- Šo 39. gada *Plymouth Roadking* mēs pārbūvēsim par amerikāņu taksometru - „*New York Yellow Cab*”.

Automašīnas tiek cītīgi aprūpētas, taču kā ar arhitektūru un citām lietām? Kas notiks ar amerikānisko listu?

/

Daži amerikāniskajā vēsturē saredz biznesa iespējas, piemēram, amerikāņu restorāns, veikals, kurā pārdod amerikāņu preces.

- Šī tradīcija turpināsies. Kaut arī tie, kas šādā veidā dzīvoja, kļūst arvien mazāk, tomēr apziņa par Listas ciešo saikni ar Ameriku paliek mūsu prātos un nekur nepazudīs arī nākotnē.

10. sērija: Ziemas mencu zveja Restā

- Ir īsta laime būt zvejniekam Restā. Tas it tiešām lieliski. Šeit ir manas otrās mājas.

Svens Magnuss Ulsens

- Katru gadu esmu te pāris mēnešus. Es nebaidos šurp braukt. Tas ir fantastiski. Sāku ar nepacietību gaidīt sezonu jau ap ziemassvētkiem.

Zvejnieki šurp brauc, lai ķertu mencas, kas katru gadu nārsto Lufutu salu tuvumā.

/

Zvejnieki nav vienīgie, kas gaida jauno zvejas sezonu. Sarosās arī pārējie Restas iedzīvotāji. Lufutu salu ziemas mencu zveja ir viena no tradicionālākajām nozarēm Norvēģijā. Šajā tradīcijā piedalījušies zvejnieki no visas valsts jau vairāku gadsimtu garumā. Laika posmā no janvāra līdz martam te kūsa dzīvība, un zvejnieki stāv rindās, lai nodotu savu lomu. Katru dienu tiek noķerti vairāki simti tonnu mencas.

Terijs Tošteinsens, pašvaldības priekšsēdētāja vietnieks

- Darbs bieži vien netiek pabeigts līdz vienpadsmitiem, vai pat divpadsmitiem naktī, taču mēs nemēdzam neko pirkt vēlāk par astoņiem vai deviņiem.
- Garas darba dienas.
- Jā, garas dienas, bet tieši šajos mēnešos varam labi nopelnīt.

Darbs rūpnīcā rit bez apstājas un tajā piedalās gan lieli, gan mazi. Jau vairākās paaudzēs skolēni pelna kabatasnaudu, griežot mencu mēles. Šajos darba pilnajos mēnešos viss brīvais laiks tiek ziedots zivsaimniecībai.

Rolfs Stīans Nilsens

- Darba stundas var būt garas. Vakar pabeidzu tikai ap vieniem naktī. Jāstrādā līdz vēlam vakaram.
- Cikos tu sāki darbu?
- Uzreiz pēc skolas, piecpadsmit pāri diviem.
- Kā tu no rītiem vari piecelties?
- Esmu no rītiem nedaudz noguris.
- Vai tev ir savs personīgais rekords?

- Vai daudzumā? 121 kg vienā dienā. Ir jāgriež ātri, lai sanāktu visvairāk.
- Un vai tev izdodas?
- Jā, emu viens no ātrākajiem.

x

Zivis rūpīgi apstrādā un izmeklē labākos eksemplārus, kurus pēc tam pakar žāvētavā, kur tās paliks līdz pat pavasarim.

/

Līne Evjene, John Greger A/S

- Šīs te nevar likt kopā. Kaut arī tās ir vienlīdz garas, tā ir daudz resnāka par otru. Liksim kopā tās divas un tās divas.

Statīvi, kuros žāvēšanai pakarinātas zivis, plešas pāri visai Restlannei.

- Tās ir tik garšīgas.

Jonnijs Grēgers, darba vadītājs

- Mēs ražojam aptuveni 1 miljonu kg žāvētu zivju un 400-500 miljonus svaigas zivis. Tās ir mūsu alfa un omega. Mencas nekad mūs Restā nav pievīlušas.

xxxx

Okeāns bango jau vairāku dienu garumā, taču neviens neuzdrošinās izaicināt māti dabu.

/

Kuģi stāv ostā, un zvejnieki nepacietīgi gaida.

- Ja jau tik ilgi esam sēdējuši uz sauszemes, pasēdēsim vien vēl vienu dieniņu.
- Slikti laika apstākļi būs vairāku dienu garumā.
- Tiešām?
- Jā.

Einars Kārlsens, zvejnieks

- Jā, visi kļūst nemierīgi: „Tāds trūkums un cenas ir tik sliktas. Viss ir slikti. Ir taču jāparūpējas par sievu un bērniem, kas mājās gaida, kad viņus pabarosi.” Tā tas ir. Man arī nepieciešams braukt zvejā. Arī mana ģimene mājās ir izsalkusi.

/

- Ar ko tu nodarbojies, kamēr kuģis ostā?
- Skatos televizoru vai eju uz kafejnīcu.

x

Zvejnieku māja ir iecienīta tikšanās vieta gan vietējiem, gan iebraukušajiem zvejniekiem.

- Lūdzu!

Šeit viņus ēdina tikpat labi kā mājās, pasniedzot labas, vecmodīgas pusdienas.

Sūlfrida Nikulaisena, Zvejnieku māja

- Gatavoju kartupeļu klimpas un sālītu gaļu, dārzeņus, bekonu un tamlīdzīgi. Šķiet, ka mums labi padodas, jo liela daļa zvejnieku ir iecienījuši mūsu ēdienu, un šurp nāk arī vietējie.

Hūgu Mortensens

- Ar prieku braucu uz „Havly” kafejnīcu ēst sālītu gaļu. Te ir lielas porcijas, talantīga pavāre un patīkams miers – aizmirsti visus satraukumus.

Harjete Jasala, vadītāja

- Lieliski, ka it tāda zvejnieku māja. Tāda ir vajadzīga. Tā ir laba vieta, kur visiem sanākt, atpūsties, dalīties pieredzē, kopā par kaut ko dusmoties vai priecāties.

x

- Vai kāds ir vēl spējīgs pastrādāt pēc ēšanas?

- Nē, tas būtu grūti. Porcijas ir lielas un pēc tādas labāk iet pasnaust.

x

- Restas piekraste, Itre, Vestfjorda un Vesterolenes piekraste. Brīžiem pūtīs ziemeļrietumu vējš. Iespējams sniegs, taču laba redzamība.

Lielākajai daļai cilvēku vēl ir nakts, taču zvejniekiem jau sākas jauna darba diena.

Gaismas ieslēdzas uz vairākiem simtiem kuģu, un tie dodas ceļā uz savām zvejas vietām.

Zvejnieki, kas vēlas noņert savu daļu mencu, nevar lieki tērēt laiku.

Svens Magnuss Ulsens, zvejnieks

- Nebaidos apgalvot, ka šī sezona bijusi īpaša. Zivju daudzuma ziņā tā ir veiksmīgākā, kādu jebkad esmu piedzīvojis.

/

Iztikas pelnīšana okeānā nelīdzinās tipiskam darbam no deviņiem līdz pieciem. Viņi ir atkarīgi no dabas žēlsirdības.

- Vienmēr pastāv zināma nenoteiktība. Tu sāc no baltas lapas, nezinot iznākumu. Taču, ja ir labas cenas un liels loms, var pamatīgi nopelnīt. Tā nav parasta papīra grūstīšana ar noteiktiem darba laikiem. Ja dažus mēnešus strādā melnās miesās, tad pēc tam var kādu mēnesi atgūt spēkus, var atslābināties un atvilkt elpu. Man tā patīk – smagi strādāt un tad labi atpūsties.

Tā laime, ko dod atrašanās okeānā liek viņiem atgriezties gadu pēc gada.

- Tā ir mana kaislība. Tas ir daudz interesantāk, kā parasts darbs. Īsts zvejnieks nekad nepametīs savu darbu. Viņš būtu jānošauj, lai dabūtu ārā no kuģa.

11. sērija: Pusnakts Mjēsā

- Jānoķer taču arī kaut kas labs!
- Vai tā nav pietiekami liela?
- Nē!
- Man ķeras tikai ēsma.
- Ko?
- Man ķeras tikai ēsma.

/

Pār Mjēsas ezeru Lillehammeres tuvumā ir iestājusies pusnakts. Abi dvīņi, atrodoties katrs savā laivā, domā tās pašas domas: „Cerams, pieķersies lielā, lielā forele!”

/

- Gaisā virmo satraukums. Nekas nav zināms. Iespējams, pēc piecām minūtēm āķi norīs 10 kg smaga zivs, taču tā var svērt arī tikai 1 kg. Var gadīties, ka nenokēr neko. Tā ir īsta loterija.

x

- Ja, zvejojot kalnos, nokēru zivi, kas sver 1 vai ½ kg, tad tas ir labi. Taču, ja te nokēru 1,5 kg smagu, tas tikai kavē manu laiku. No tā nav nekādas jēgas. Nekāds jēgas.

Dvīņi, Geirs un Mass Heugeni, ir uzauguši, zvejojot Mjēsā. Zvejas tradīcijas šeit ir nodotas no paaudzes paaudzē 100 gadu garumā.

x

- Es dievinu šo skaņu. Tā atšķir mūsu makšķeres no modernā zvejas aprīkojuma. Mēs ar tām esam uzauguši un pat nevaru iedomāties, ka varētu lietot citu.

Dvīņu vienkāršās laivas un vecais aprīkojums, kas palīdzējis tiem nokert lielās foreles, atrodas splāviena attālumā no E6 šosejas.

- Mēs nemaz necenstos, ja negadītos reizes, kad pieķeras zivs, kas smagāka par 3 kg.

x

- Izmantojam vecus, ar rokām gatavotus koka makšķerkātus. Šīs makšķeres sen atpakaļ ir pagatavojis kāds meistars, tepat Mjēsas tuvumā. Veco laiku kāti ar zobratu un visu pārējo.

x

Viņi katru nakti, visas nakts garumā, atrodas uz ezera. Taču tas nav nemaz tik vienkārši, viņi smagi strādā daudzu stundu garumā.

xx

- Ir jauki vakaros paslinkot dīvēnā, taču maijā tam nav laika.

xx

Nav laika apbrīnot skaisto saulrietu, jo problēmas rada straume.

- Ne jau tāpat vien es skatos visapkārt pāri laivas malām. Straumes dēļ apkārt peld visādi kociņi un citas drizas.

x

- Vai ir bijusi kāda cope?

- Nē.

xx

- Ir jābūt ticībai, lai spētu te visu nakti nosēdēt. Jātic, ka ķersies. Ne vienmēr paveicas, bet, tā ir lieliska sajūta, kad tiec pie loma.

/

Ir jāpacieš tās naktis, kad nosēdi te un paliec tukšā. Notiek arī tā.

xx

- Vai viņam nav laika atairēt krastā?

Pusnaktī zvejnieki var iestiprināties un palielīties ar savu lomu.

- Galīgi neveicas. Makšķeraukla ieķērās kokā.

- Vai noķēri kādu zivi?

- Nē, ne miņas no zivīm.

Turpretī Nīna, Masa 14 gadus vecā meita, ir noķērusi 4 kg smagu foreli.

- Bija forši.

- Vai tā cīnījās pretī?

- Jā, taču tā ātri nogura.

x

- Vajadzēja atgriezties krastā.

- Vai tiešām noķēri 8 m garu zivi?

- Jā. Man izdevās tādu ievilkt laivā.

Nakti pēc nakts pavadot uz Mjēsa, daudz neizdodas pagulēt.

- Pa dienu strādājot un naktī zvejojot, nākas nedaudz pagulēt zem klajas debess.
- Reiz nogulēju brīdi, kad zivs pieķērās, taču makšķerkātu noturēju. Reiz aizmigu ar ieslēgtu motoru. Bezmiegs dara savu. Gadās visādi brīnumi.

xxx

- Tā ir kļuvusi par pilnvērtīgu manas dzīves daļu. Maijā vienmēr zvejoju. Ja cilvēkam tas ir asinīs, tas ir neticami aizraujoši. Stundām ilgi var nenotikt nekas, bet te pēkšņi sākas darbība.

x

- Ja netici, ka ķersies, vari uzreiz iet gulēt. Tad nav jēgas. Vienmēr ir jātic, ka veikties. Bez ticības nekas nenotiks.

x

Pustrijos zvejas biedrs Ervins noķer 75 cm garu foreli.

xx

- Lielās foreles medības nekad nebeidzas, jo vienmēr var būt vēl lielāka.

x

- Beidzot pieķērās.

/

- Vai izmērs normāls?

- Nē, nav īpaši liela.

/

Tomēr nav arī pavisam maziņa.

x

Pulkstenis ir četri. Beidzot, otrā fjorda pusē, arī Geiram ir zivs uz āķa.

- Jāmēģina tā pievilkt pie laivas un iecelt iekšā.

/

Nu tā ir tīklā. Skatīsimies, vai sanāks...

//

Nekad nedrīkst padoties!

xx

- Tagad pāris stundas pagulēšu un deviņos došos uz darbu.
- Vai tu tiešām tā spēj?
- Mierīgi.

12. sērija: Tauriņu vīrs

- Tauriņi ir ļoti skaistas būtnes. Skat, cik tie brīnišķīgi lido. Šie tumšie raibeņi no rītiem pulcējas baros un tādā veidā pievilina mātītes.
- Vai tas ir pārošanās rituāls?
- Vismaz mēģinājums. Vairāki tēviņi sacenšas par vienu mātīti.

/

Vai redzat šo te tur lejā? Tā dēj olas. Ja mātītes ķermenis ir kļuvis resnāks, tad tā ir sadējusi olas.

Atrodamies Magnusa Jākobsena pasaku valstībā – vienīgajā Norvēģijas tauriņu parkā, kas atrodas Hūvē, Ārendāles komūnā. Šeit viņš savu laiku velta tauriņiem, augiem un arī ne tik jaukām un krāsainām radībām.

- Vai kāds zina, kas ir šis?

Magnuss cenšas personīgi pievērsties gandrīz katram no 20 000 apmeklētājiem, kas te ierodas gada laikā.

Magnuss Jākobsens

- Ne visi ir tik ļoti ieinteresēti par dabu, viņiem šis tas jāparāda, lai cilvēki saprastu, kas šeit atrodas. Es to daru no rīta līdz vakaram, 7 dienas nedēļā, pat ja nav neviena apmeklētāja.

/

Tas, kas sēž tur, ir viens no mūsu lielākajiem zilenīšiem. Paskatīsimies, vai varēsim tam palīdzēt aizlidot.

- Vai šis ir jauns?
- Tas ir pavisam jauns. Spārniņi ir pavisam mīksti. Tas vēl nevar lidot.

xxx

Kaisa Skūmbī

- Es sēdēju pavisam mierīgi un uz manis nolaidās tauriņš.
- Kā bija?
- Jauki.

/

Tas bija auksts.

Magnuss pēc izglītības ir sociālantropologs. Viņa interese par tauriņiem un rāpuļiem aizsākās, kad viņš studiju laikā bija aizceļojis uz Filipīnu lietusmežiem.

- Šis ir karalis. Jā, tas ir viens no lielākajiem. Attacus atlas tiek uzskatīts par vienu no lielākajiem naktstauriņiem. Tiem ir caurspīdīgi riņķi spārnos. Tauriņam lidojot, tie izskatās pēc lielām kaķacīm. Kad biju maziņš, man tādu uzdāvināja. Tas bija rāmītī. Lielākais kukainis, kādu jebkad biju redzējis. Neiedomājami stilīgi. Lietusmežos mēs tos pievilinājām ar gaismu. Superīgi. Tie var būt pat daudz lielāki. Lielākie var būt aptuveni šādā izmērā. Tie lido uz gaismu. Var padomāt, ka tas ir sikspārnis, taču Norvēģijas sikspārņi ir tikai tik lieli. Kad tiem apkārt spīd gaisma un aizmugurē ir tumšs, tie izskatās milzīgi. Mēs domājām, ka tas ir sikspārnis. Pēkšņi kāds iesaucās: "Tas ir Attacus atlas!"

x

Taču Magnusa paradīzē atrodas arī čūskas un citi nejauki rāpuļi.

- Šie ir vienīgie dzīvnieki, kas atrodas aiz aizslēgtām durvīm.

Visretākos no tiem viņš ir novietojis tieši tauriņu džungļu vidū. Šī krokodilvarāna mātīte ir stāvoklī un ir ļoti bīstama. Tā nesen uzbruka Markusam.

x

- Man rokā bija metināšanas cimds, un tas tika saplēsts driskās. Sievai nepatīk, kad es te nāku.

/

Kustoties tās ķermenī it kā zaigo.

Ir nedaudz biedējoši, kad skolēni nonāk tik tuvā kontaktā ar daudzajām parka čūskām. Varbūt pat pārāk tuvu.

- Jūs varat tai nedaudz pieskarties, ja vēlaties. Varbūt.
- Varbūt.
- Jā, man šķiet, ka būs labi. Varat to paglaudīt un aptaustīt. Tikai ne priekšpusi.
- Tikai ne priekšpusi, tikai asti.
- Viss, pietiks!
- Nē, nē, nē!
- Vairs nedrīkst! Vairs nedrīkst!

x

- Bērniem patīk visu aptaustīt. Kad rādu viņiem čūskas, rāpuļus un tauriņus, ir svarīgi dot stingras instrukcijas, un ir jāpieskata, vai viņi visu dara, kā pienākas. Lielākoties viss ir ļoti labi.

x

- Tā ir pretīga!

- Nav gan! Tā ir skaista!
- Tā mani apēdīs! Tā mani apēdīs!
- Tā dreb.

x

Kamilla Annešena

- Tas bija aizraujoši. Man sākumā bija bail, bet, kad man to uzlika uz rokas, es nedaudz nomierinājos.

Aroja Akhtara

- Centos pārvarēt bailes. Bet viņš man palīdzēja, viņš turēja tās galvu.
- Vai pārvarēji bailes?
- Katrā gadījumā esmu kļuvusi nedaudz drosmīgāka.

x

- Ir interesanti strādāt ar bērniem, jo viņi ir tik atvērti. Viņiem vēlas iemācīties ko jaunu, īpaši, ja tas ir kas aizraujošs... Kad tiem pastāsta, ka kaut kas ir indīgs, vai atgadās kas aizraujošs... Viņi to dievina. Tai pašā laikā viņi visu ļoti ātri iegaumē.

Tauriņu parku Magnuss vada viens pats. Tas nozīmē, ka viņam vienam ir ļoti daudz pienākumu.

- 16. jūnijā vairs nav brīvu vietu.

Skaistās būtnes dzīvo tikai pāris diennaktis vai nedēļas. Magnuss pastāvīgi pa pastu saņem jaunas kūniņas.

- Šie lielie pūcīšu dzimtas tauriņi ļoti patīk bērniem. Tiem aizmugurē ir zīda pavediens aiz kura mēs tos pakaram.

xxx

- Prieks jūs redzēt!

Magnuss atrodas pie brāļa, Kristansannas zoodārza noliktavā, lai iegādātos kādu retu radību, kas zoodārzam nav vajadzīga.

x

Magnusam ir kontakti visā pasaulē, taču šodien viņam nebija jābrauc tālu, lai iegūtu lielisku eksemplāru.

- Krokodilķirzaka, No Ķīnas. Tā it tik skaista. Stilīga. Paskaties uz to krokodila ādu tai uz muguras.
- Tā sāpīgi kož.
- Par to es nešaubos.
- Muļķīgi, ka tā netiek izrādīta publikai. Tik skaists rāpulis.

- Tā ir arī ļoti reta.
- Jā. Muļķīgi, ka tai bija te jānonāk. Lieliski, ka tā tagad būs pie tevis.
- Jā, mēs ļoti priecājamies.
- Lai veicas. Es braukšu ciemos.
- Labi! Atā!
- Jauku tev dienu!

xx

Tauriņi ir skaistas un komplicētas būtnes. Izrādās, ka tiem patīk arī nedaudz paballēties dienas vidū.

- Kad banāns pūst, tas rada alkoholu. Tad tauriņi nedaudz iereibst un kļūst sabiedriskāki.
- Tie ir kā dzēruši.
- Tieši tā.

x

Bērni ir iemācījušies daudz ko jaunu.

- Olas.
- Un tad nāk...
- Kāpurs.
- Un tad nāk...
- Kūniņa.
- Un beigās nāk...
- Tauriņš.
- Ļoti labi!

x

- Tas atver muti un rūc, lai to neapēstu. Tam ir bail no piekūnveidīgajiem putniem, jo tie var nolaisties lejā, lai viņu noķertu un apēstu.

x

- Vai tā dusmosies, ja pieskaršos tai?
- Tai labāk patīk, ka viņu tur rokā. Mierīgām kustībām...

x

- Reti darbā sanāk apsēsties, taču es to vien daru, kad esmu mājās. Pajautājiet sievietei!

NOBEIGUMS

Audiovizuālā tulkošana dublēšanai ir ļoti specifisks tulkošanas veids, kura procesā ir ne tikai jāpielieto dažādie tulkošanas paņēmieni, bet arī īpaši jādomā par to, kā teksts izklausīsies ierunāts, kā īsi aprakstīt mērķvalodā nepazīstamus kultūras fenomenus, kā atvieglot darbu teksta lasītājam un kā tekstu pēc iespējas vairāk piemērot tēlu mutes kustībām. Šāda veida tulkojums ir ļoti sarežģīts, taču iespējams, pat interesantāks, nekā literāru tekstu tulkojums. Tulkojot literāru tekstu, nav tik ļoti jāsatraucas par to, ka kāds teikums mērķvalodā varētu būt krietni īsāks vai garāks par oriģinālu, var paļauties uz to, ka ir iespējams mērķvalodā nezināmus jēdzienus pienācīgi izskaidrot vai nu turpat teksta ietvaros, vai ar zemsvītras atsauces palīdzību. Tulkojot audiovizuālo materiālu, šādas iespējas nav un tulkotājam ir jārod citas iespējas, kā tulkojumu padarīt labskanīgu un mērķauditorijai viegli saprotamu.

Dokumentālās filmas tulkojums bakalaura darba autorei bija īsts izaicinājums, taču tas bija ļoti interesants darbs. Tulkošanas process ļāva būt jaunus ieskatus norvēģu kultūrā un valodā. Interesanti bija arī mēģināt saprast dažādos norvēģu dialektus. Īpašas grūtības sagādāja izteicienu tulkojums, taču pievēršanās dažādajiem tulkošanas paņēmieniem, ļāva tos veiksmīgi iztulkot. Grūtības sagādāja arī dažādo ar zvejniecību un kuģniecību saistīto jēdzienu tulkojums, taču tas ļāva autorei attīstīt arī savu latviešu valodas vārdu krājumu.

Šķiet, ka rūpīga tulkošanas teorijas izpēte palīdz tulkošanas procesā un ļauj rast jaunus risinājumus, saskaroties ar sarežģītu tekstu tulkojumu. Vēl padziļinātāka tulkošanas teorijas izpēte un konkrētāk arī audiovizuālās tulkošanas teorijas izpēte noteikti palīdzētu kvalitatīvu tulkojumu veikšanā arī turpmāk.

KOPSAVILKUMS

Bakalaura darba tēma ir "Norvēģu televīzijas kanāla NRK dokumentālā seriāla "Glimt av Norge" ("Mirkļi Norvēģijā") tulkojums latviešu valodā". Tulkotas ir 12 sērijas no dokumentālā seriāla pirmās sezonas, kas filmēta 2010. gadā. Bakalaura darba mērķis ir radīt iespējami kvalitatīvu dokumentālā seriāla "Mirkļi Norvēģijā" sēriju tulkojumu no norvēģu uz latviešu valodu, vienlaikus saglabājot tā atbilstību oriģināltekstam un padarot to saprotamu jaunajai mērķauditorijai. Mērķa sasniegšanai sākotnēji izpētīti ar tulkošanas teoriju saistīti jautājumi. Aplūkotas arī tulkošanas procesā radušās grūtības un to risinājums.

Pirms tulkošanas procesa uzsākšanas, tulkotājam ir jāiepazīstas ar tulkojamo tekstu un jāsaprot darba mērķis. Balstoties uz darba mērķi un vēlamu mērķauditoriju, tulkotājam ir jāizlemj par labu vienam no tulkošanas veidiem. Tiek izšķirti uz avotu orientētais tulkojums un uz mērķauditoriju, jeb uz funkciju orientētais tulkojums. Uz avotu orientētajā tulkojumā galvenā nozīme ir teksta autoram, tā stilam un domai, ko autors velējis izteikt. Uz funkciju orientētā tulkojumā galvenais ir teksta mērķis un tā mērķauditorija.

Var iedalīt 15 dažādus tulkošanas paņēmienus, kuras ir iespējams arī kombinēt viena teksta ietvaros. Visus šos tulkošanas paņēmienus var iedalīt divās kategorijās: tiešajos un netiešajos tulkojuma paņēmienos.

Pie tiešā tulkojuma paņēmieniem pieder:

- Transkripcija - kāda avotvalodai raksturīga jēdziena aizņemšanās un piemērošana mērķvalodas rakstībai, balstoties uz vārda izrunu oriģinālvalodā;
- Paskaidrojošā metode – nepazīstama jēdziena izskaidrošana vairākos vārdos (abus iepriekšminētos paņēmienus bieži izmanto kopā);
- Kalks - kāda avotvalodas vārda, vārdu savienojuma vai izteiciena tieša pārtulkošana uz mērķvalodu vārds vārdā;
- Burtiskais tulkojums - avotteksta tieša pārņemšana mērķvalodā.

Pie netiešā tulkojuma paņēmieniem pieder:

- Kultūras transpozīcija - atteikšanās no burtiska tulkojuma, izsakot tekstu citiem vārdiem vai mainot vārdu izvietojumu teikumā;
- Kompensācija - kādas mērķvalodā nepastāvošas avotvalodas īpatnības mēģinājums aizstāt ar ko citu;

- Kompresija - teksta saīsināšana, izņemot no tā nevajadzīgu un mazsvarīgu informāciju;
- Papildināšana - teksta papildināšana, sniedzot vairāk konteksta par to, kas minēts avottekstā, vai avottekstā neesošas informācijas sniegšana;
- Ekvivalenta piemeklēšana - izmantota gadījumos, kad avottekstā ir kāds izteiciens, kam ir tiešs ekvivalents mērķvalodā;
- Vispārinājums - kāda konkrēta jēdziena aizvietošana ar vispārinātāku.
- Detalizācija - kāda vispārīga jēdziena aizstāšana ar citu - konkrētāku jēdzienu;
- Modulācija - no avotvalodas atšķirīgas frāzes izmantojums, kas tai pašā laikā nes līdzīgu to pašu nozīmi;
- Aizvietošana – vārdu aizvietošana ar žestu, vai žesta aizvietošana ar vārdiem,
- Variācija – kādu lingvistisku elementu, piemēram, toņa izmaņu vai ģeogrāfisko dialektu izmainīšana;
- Kultūras transplantācija - kāda avotvalodas kultūras fenomena pielīdzināšana citam līdzīgam mērķvalodas kultūras fenomenam.

Audiovizuālā tulkošana ir nozare, kas nodarbojas ar filmu, seriālu un citu audiovizuālu materiālu tulkošanu. Var iedalīt vairākus audiovizuālās tulkošanas veidus:

- Interlingvālie subtitri;
- Bilingvālie subtitri;
- Dublēšana;
- Aizkadra audiotulkums;
- Interlingvālais audioapraksts.

Dublējot audiovizuālā materiāla tekstu, ir jā rūpējas par tulkotā teksta sinhronitāti ar darbību uz ekrāna. Jā rūpējas par fonētisko sinhronitāti, tēlu sinhronitāti un satura sinhronitāti.

Dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkošanas procesā bakalaura darba autore saskārās ar vairākām problēmām. Visbiežāk sastaptās problēmas bija saistītas ar īpašvārdu atveidi, izteicienu tulkojumu un angļu valodas lietojumu seriāla varoņu runā.

Kaut gan lielākajai daļai Rietumeiropas valodu citvalodu īpašvārdu atveidē ir raksturīga oriģinālrakstības saglabāšana, Latvijā joprojām tiek pielietots fonētiskais atveides princips. Citvalodu īpašvārdi ir jāatveido pēc iespējas līdzīgāk to fonētiskajai

izrunai, izmantot tikai latviešu valodas alfabēta burtus un pievienot īpašvārdiem latviešu valodai raksturīgas vārdu galotnes.

Literāri un audiovizuāli tulkojumi veido starpkultūru komunikāciju un sniedz mērķauditorijai ieskatu avotvalodas pārstāvju kultūrā. Lielākās grūtības šādos tulkojumos ir nevis atšķirīgās valodas un gramatikas iezīmes, bet gan tieši dažādi dziļi avotvalodas kultūrā iesakņojušies izteicieni un kultūras fenomeni. Gadījumos, ja abas kultūras ir savstarpēji ļoti atšķirīgi, tulkotājs saskaras ar īpašām grūtībām pārnest dažādus kultūras fenomenus mērķvalodā un riskē tikt vainots avotvalodas kultūras sagrozīšanā. Galvenokārt izteicienu tulkošanā var tikt izmantoti sekojoši jau iepriekš minēti paņēmieni: kalks, kultūras transpozīcija, ekvivalenta piemeklēšana, modulācija un kultūras transplantācija.

Anglicismu izmantošana norvēģu valodā ir diezgan sena tradīcija un mūsdienās tā paliek aizvien izplatītāka. Kaut arī anglicismu lietojums popularizējas arī latviešu valodā, tomēr tas nav tik izplatīts kā norvēģu valodā. Tas rada zināmas grūtības, tulkojot no norvēģu uz latviešu valodu. Tulkotājam ir jāizlemj, vai uz latviešu valodu tulkot arī angļu valodas vārdus, vai tomēr atstāt tos netulkotus, tā kā runātājs tos izmantojis. Šis lēmums paliek katra atsevišķa tulkotāja ziņā, taču visbiežāk gala lēmumu nosaka tas, vai anglicismam konkrētajā gadījumā ir kāda īpaša nozīme vai mērķis radīt īpašu gaisotni.

Iepriekšminētā kultūras teorija un aprakstītie problēmu risinājumi palīdzējuši veidot dokumentālā seriāla „Mirkļi Norvēģijā” tulkojumu.

Šāda tulkojuma veikšana dod tulkotājam iespēju ne tikai paplašināt savas norvēģu valodas zināšanas, bet arī uzzināt daudz ko jaunu par norvēģu kultūru. Tēmu iespējams turpināt ar vēl padziļinātāku tulkošanas teorijas izpēti kā arī dokumentālā seriāla pārējo sēriju tulkojumu un aizkadra audiotulkojuma veidošanu.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Alunāns, Juris. *Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas*. 1981. Pieejams: <http://www.letonika.lv/literatura/Reader.aspx?r=165> [skatīts 2016, 10. maijā].
2. Andersen, Gisle. *Engelske importord i norsk*. Pieejams: http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/2006/Spraaknytt_3_2006/Importord/ [skatīts 2016, 13. maijā].
3. Fernández Guerra, Ana. *Translating culture: problems, strategies and practical realities*. Pieejams: <http://www.sic-journal.org/generatepdf.ashx?aid=173> [skatīts 2016, 13. maijā].
4. Franco, Eliana, Anna Matamala, Pilar Orero. *Voice-over Translation: an Overview*. Bern: Peter Lang AG, 2010
5. Hillman, Roger. Spoken Word to Written Text: Subtitling. *The Oxford Book of Translation Studies*. New York: Oxford University Press, 2011.
6. Huseby, Eli M. *Ungdomsspråk og påvirkning fra engelsk*. Pieejams: <http://ndla.no/nb/node/119219> [skatīts 2016, 13. maijā].
7. Joma, Daiga. Lingvistiskās attieksmes paušana teksta netulkošanas gadījumā. *Valoda. Tulkošana. Starpkultūru komunikācija*. Lipāja: Ventspils Augstskola, 2008.
8. Karkonens-Svensons, Snorre, Inga Mežaraupe, Ineta Balode u.c. *Dāņu, norvēģu, zviedru un somu īpašvārdu atveide latviešu valodā*. Rīga: Norden AB, 2003.
9. Kiraly, Donald. *Pathways to Translation: Pedagogy and Process*. Kent: The Kent State University Press, 1995.
10. Levý, Jiří, *The Art of Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 2011.
11. LR MK (Latvijas Republikas Ministru kabinets). *Noteikumi par citvalodu personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā*. Noteikumi Saeimā pieņemti 2002. gada 9. martā. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=59675> [skatīts 2016, 10. maijā].

12. LR MK (Latvijas Republikas Ministru kabinets). *Valsts valodas likums*. Likums Saeimā pieņemts 1999. gada 9. decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=14740> [skatīts 2016, 10. maijā].
13. Munday, Jeremy. *Introducing Translation Studies. Theories and applications*. London and New York: Routledge, 2008.
14. NRK. *Glimt av Norge*. Pieejams: <https://tv.nrk.no/serie/glimt-av-norge> [skatīts 2016, 13. maijā].
15. O'Connell, Eithne. Screen Translation. *A Companion to Translation Studies*. 2007. Pp. 120-134.
16. Schwarz, Barbara. Translation for Dubbing and Voice-Over. *The Oxford Book of Translation Studies*. New York: Oxford University Press, 2011.
17. Sīlis, Jānis. Tulkojamības problemātika “netulkojamos” tekstos un dažādās latviešu folkloras reālijās. *Linguistica Lettica*. Nr. 10, 2002.
18. Sīlis, Jānis. *Tulkojumzinātnes jautājumi: teorija un prakse*. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2009.
19. Vinay, Jean-Paul, Jean Darbelnet. A Methodology for Translation. *The Translation Studies Reader*. 2000. Pp. 84–93.
20. Zatlin, Phyllis. *Theatrical Translation and Film Adaptation. A Practitioner's View*. Clevedon, England: Multilingual Matters, 2005.
21. Zauberga, Ieva. *Theoretical Tools for Professional Translators*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004.
22. Zauberga, Ieva. Tulkojumvalodas stilistiski strukturālā neviendabība. *Linguistica Lettica*. Nr. 5, 1999.

ABSTRACT

The subject for this thesis is “A Latvian translation of the Norwegian documentary TV series “Glimt av Norge” (“Moments in Norway”)”. The translation includes 12 episodes of the 1st season that was released in 2010. The goal of the thesis is to create a high quality translation of the TV series’ “Glimt av Norge” episodes whilst maintaining their accordance to the source language and making them intelligible for the new target audience. Some questions in translation studies have been explored in order to achieve the goal. Different problems and difficulties within the translation process have also been examined.

The thesis consists of 2 parts – theoretical and practical. The theoretical part consists of one chapter with several subchapters and the practical part consists of two chapters. All together there are 3 chapters and 8 subchapters in the thesis. The first chapter explores the different approaches and techniques of translation as well as insights in audiovisual translation and the techniques of writing foreign proper nouns. The second chapter describes problems faced while translating the documentary series “Glimt av Norge”. The most common problems encountered were related to transcribing proper nouns, translating of expressions and the use of English in the speech of the TV series’ characters. The abovementioned translation theories and solutions to the mentioned problems have helped to create a translation to the documentary series “Glimt av Norge” which is located in the third chapter of the thesis.

Translating of such a documentary series allows both improving one’s Norwegian language skills and learning more about the Norwegian culture. The further possibilities for this thesis might be to continue translating the documentary TV series and also creating a voice-over for the translated episodes.

SAMMENDRAG

Temaet til bacheloroppgaven heter “Latvisk oversettelse av NKR dokumentar TV-serien “Glimt av Norge”” (“A Latvian translation of the Norwegian documentary TV series “Glimt av Norge” (“Moments in Norway”)”). Oversettelsen omfatter 12 episoder fra sesong 1 som ble utgitt i 2010. Målet til bacheloroppgaven er å skape en kvalitativ oversettelse av TV-serien “Glimt av Norge” som er både tilsvarer kvaliteten på originalen og forståelig til det nye målpublikummet. Noe spørsmål tilknyttet til teorien av oversettelse har vært undersøkt for å kunne nå målet. Også har det vært behandlet problemer som oppsto innenfor oversettelsesprosessen.

Bacheloroppgaven består av to deler – teoretisk og praktisk del. Den teoretiske delen består av et kapittel og flere underkapitler. Den praktiske delen består av to kapitler. Totalt finns det 3 kapitler og 8 underkapitler i bacheloroppgaven. I det første kapittelet er det snakk om oversettelses typer, oversettelsesmetoder, audiovisuell oversettelse og metoder på gjengivelsen av egennavn. Det andre kapittelet beskriver problemer som avdekket seg mens dokumentar TV-serien “Glimt av Norge” ble oversatt. De vanligste problemene var knyttet til gjengivelsen av egennavn, oversettelsen av uttrykk og bruk av engelsk språk i talen av mennesker. De ovennevnte oversettelses teorier og løsninger på de nevnte problemer har bidratt til å skape en oversettelse til dokumentarserien "Glimt av Norge" som finns i det tredje kapittelet av bacheloroppgaven.

Oversettelse av en slik dokumentar TV-serie gir mulighet både til å forbedre språkkunnskaper i norsk og lære mer om norsk kultur. Videre muligheter for denne bacheloroppgaven kan være å fortsette med oversettelse av TV-serien og innspilling av oversettelsen som *voice-over*.

DOKUMENTĀLĀ SERIĀLA „GLIMT AV NORGE”⁶⁴ SUBTITRI
NORVĒĢU VALODĀ

Episode 1: Sherpafolket i Sogn

Postvegen blir vekt til live med byggjeteknikk frå Det fjerne austen. Men dette er ikkje Himalaya. Sterke hender er henta frå Nepal for å byggje opp att ein tursti inst i Sognefjorden ein varm sommardag. Dei to legg stein med imponerande fart i det tøffe terrenget. Etter nokre dagar er fleire titals meter tilbakelagt. Steinane er plasserte med stø hand utan maskinelt utstyr.

- Eg har lært byggjeteknikken av onklar og av foreldra mine. Venen min er flink til å jobbe, så eg lærer av han òg.

Arbeidsgivaren og Naturoppsynet. Han hentar arbeidskraft frå Nepal, som staten betaler for å restaurere gamle kulturminne.

- Det er kjempegodt.
- Korleis går det?
- Er de slitne i ryggen eller i hendene?
- Han slo seg.
- Kvar?
- I handa. Fingeren.
- Han er sint på Buddha.

Dei har lært kvarandre å kjenne etter år med samarbeid. Gardbrukaren har besøkt dei i Nepal og meiner ingen legg stein betre enn folkeslaget på andre sida av bordet.

Kristoffer Ullern Hansen, SNO

- Dei har ei framdrift og eit handverksmessig lag som er eksepsjonelt. Skal vi ha murar som står til evig tid, så er ein sherpa eit godt utgangspunkt.

I bratte heng finn dei nye og større byggjeklossar til den gamle vegen. Arbeidet gir dei unge mennene ei kjærkommen inntekt.

- Her tener vi mykje meir pengar enn i Nepal. Eg må forsørgje familien min. Ta ansvar for dei når det gjeld pengar og anna.

⁶⁴ NRK. *Glimt av Norge*. Pieejams: <https://tv.nrk.no/serie/glimt-av-norge> [skatīts 2016, 13. maijā].

Sherpaene har reist frå familie i Nepal til andre sida av kloden for å ruste opp gamle stiar i nasjonalparkar på Vestlandet. Men dette er heimen deira - fjellområda aust i Himalaya. Sherpaene er dyktige fjellførarar og ettertrakta til klatreekspedisjonar. Som til toppen av Mount Everest. I fattige landsbyar lever folk under enkle kår og er sjølvhjelpne. Høgt oppe i fjellkjeda er føtene einaste framkomstmiddel.

Frå verdas høgaste fjell til Jotunheimen. Store steinar vert lirka på plass. I fjellsida tryllar hendene fram trappetrinn.

- Vi legg ein og ein stein, slik. Då ligg stien i mange år.

Den populære turstien opp Fanaråken har regna vekk. Dei går endå høgare for å gjere vegen trygg og framkommeleg.

Rigmor Solem, Statens Naturoppsyn

- Når vi ser på desse småbygde karane som har bygd desse stega, og mange slike parti oppover lia her... Det er heilt utruleg kva dei maktar å løfte og bære og utføre på ein elegant, roleg måte.

Tunge tak er han van med. Fleire gonger har han kjempa seg opp på verdas høgaste fjell. Men klatreekspedisjonar er farlege.

- Eg likar betre å jobbe her. Eg likar ikkje å klatre i fjell. Bror min døydde på Mount Everest. Når sherpaer døyr på ekspedisjonar i Himalaya, er det eit problem for familien, for det er mennene som tener pengar. Derfor vil vi heller jobbe med stein.

Frå fjord og fjellheim til den norske heimstaden deira. Garden på ei fjellhulle i Sogn. Nytt golv må på plass i det eldgamle huset. Før dei seks sherpaene snart forlèt Noreg for denne gongen.

- Skal vi kutte her?
- Eg trur det er ein god idé, då ser det betre ut.

Geirr Vetti

- Det er fantastisk å ha dei her. Eg seinkar skuldrene når dei kjem. Eg går og ventar på dei heile året. Dei ordnar opp i alt dei ser er gale. Så det er kjempebra å ha dei her.

Neste år kan venene kjenne seg endå meir heime. Dette skal bli det første buddhistiske tempelet i Sogn og Fjordane.

- Dette blir sherpalandsbyen i Sogn.
- Eg vil jobbe her om sommaren. Eg kjem tilbake neste år for å jobbe i 3-4 månade

Episode 2: Trollstigvegen

- Vi skal ut på en av Norges mest fascinerende og skremmende veier.

Pål Kristian Lindseth

- En gammel veistump som kan kalles et kulturhistorisk mesterverk. Som trolig aldri hadde blitt bygd i dag. Og hva er bedre enn å gjøre det i en gammel bil?

Fra Romsdalen går ferden sydover og inn Isterdalen. Der venter Trollstigen, der vi skal bryne oss på 650 bratte høydemeter. Det er den mest besøkte av alle de nasjonale turistveiene i Norge. Men nå er det ikke kø av turister på veien. I november er veien allerede vinterstengt. Men Vegvesenet lar oss kjøre en siste tur. En siste tur før naturen tar over området.

- Hallo! Er det folk her oppe?
- Jeg tenkte det samme. På denne tida.
- Hvor er dere på vei?

Tom Erik Heimen

Vi skal opp på Bispen. Gå opp Trollstigen. Og se om vi kan få flydd ned igjen.

- Skal dere opp og hoppe, altså?
- Det var planen vår.
- Er litt usikker på vindforholdene, men vi er så glad i å gå på tur at vi iallfall vil gå opp og se hvordan det ser ut.
- Hvor hopper dere fra?
- Toppen av Bispen er øverst der. Litt til høyre er det en svart vegg. På toppen - i horisonten der hopper vi ut.
- Three, two, one.
- Det ser ganske skremmende ut for en vanlig turist.
- Ja. Det er nå på en måte skremmende for oss å gjøre det også. Men det er veldig morsomt. Får en følelse som er vanskelig å beskrive. Du flyr.
- Kan jeg tilby dere skyss?
- Ser litt utrygg ut, den gamle bilen. En Volvo, men... Fristende, men jeg tror vi skal tusle opp.

Vinteren er i ferd med å feste grepet i Trollstigen. Men det er ikke snø som gjør at Vegvesenet stenger den så tidlig. Naturen har for lengst gjort veien risikabel. Men risiko har aldri skremt turister bort fra Trollstigen. Tvert imot. Det dramatiske er det som har lokket så mange hit.

- Vi er på vei opp Trollstigveien ved Åndalsnes. Målet er Trollstigheimen.

Trollstigen har vært en turistmagnet siden veien ble åpnet i 1936. Turistene har kommet i hopetall. For å se, men også for å gjøre.

- Det er fascinerende å tenke på at den gamle ferdselsåren før veien kom... Da gikk de til fots, kløvde med dyr. Fraktet varene langs fjellveggen. Nå tar de luftveien nedover. Et stort sprang i utvikling. Trollstigen har vært interessant slik.
- Jeg stod og ventet på at dere skulle komme ned luftlinja.
- Det tok seg opp med vinden. Sikkerhet står i første rekke. Det ble en fin gåtur.
- Dere avlyste hoppingen.
- Aktiviteter langs turistveiene er det viktig å legge til rette for. Dette er en ytterkant av en ekstrem, fantastisk sport som nok vil være veldig spennende rundt i hele verden.
- Men hoppe selv vil du ikke?
- Ja... Nei, jeg vil vel ikke det, da. Men det ser veldig artig ut.
- Da er vi oppe, gitt!

Her har arkitekt og ingeniør tatt opp hansken fra rallar og veislusk. Statens vegvesen gjør et besøk i Trollstigen mer tilgjengelig...Og enda mer dramatisk.

- Dette må være det råeste utkikkspunktet i Norges land. Det er vel et av de mest spektakulære, ja.
- Har du hatt en mer luftig arbeidsplass?
- Nei. Den mest luftige arbeidsplassen, ja.
- Var dere aldri redde da dere bygde det?
- Nei. Med de hjelpemidlene man har i dag, går det bra.
- Når vi ser ned på Trollstigen...Et imponerende byggverk, det også?
- Ja. Det er vel det som er imponerende. At man greier å bygge dette i nyere tid, det går vel. Men at man bygde veien, det er vel det som er imponerende.

Tida er knapp. Mye står igjen å gjøre, men vinteren venter ikke. Snart er det stopp for i år.

- Lykke til! Håper dere blir ferdige.
- Vi skal prøve å bli ferdige før den neste snøbygen kommer.
- Ha det bra!

Nå vil Trollstigveien være bilfri sone en stund. Til mai eller juni. Da vil nye flokker av skuelystne legge turen inn hit til en eventyrlig og voldsom naturopplevelse.

Episode 3: Martin og Janne

- Det første målet er vel å komme opp på denne ruta. Det er vel den letteste ruta her ute på dette klatrefeltet.

Han kjemper seg tilbake til livet. I den stupbratte fjellsiden er hvert steg en stor seier.

- Dette skal jeg bare klare. Jeg har gjort det før - og skal klare det nå. Forskjellen er vel mye at balansen ikke er som den skal. Man vil klare det man har gjort før, men det viktigste var å gå igjen. Og at man klarer de daglige syslene. Ta hånd om familien. Det var det som var det viktigste.

Familien i Olden i Sogn og Fjordane har vært gjennom mye på kort tid.

- Jo mer motstand man har, jo sterkere blir man sammen. Det tror jeg på.

Han kom for å jobbe. Men da han fant kjærligheten i bygda, ble det både forlovelse og barn.

- Du kan ikke sitte slik, skjønner du. Er det slik de pleier å gjøre det?

Men ikke alle dager har vært som denne. Det er bare ett år siden livet til familien ble snudd på hodet.

- Da jeg skulle stå opp en lørdag morgen, følte jeg ubehag i bena. Tenkte ikke at det var noe farlig, men da jeg skulle kle på meg, begynte det å gjøre vondt i bena. Så ble det vondere og vondere. Redd blir man jo, for man vet ikke hva som er så galt med kroppen. Du blir bare mer og mer lam, og du skjønner ikke hva det er.

På kort tid ble han helt lam. Han måtte kobles til respirator og svevde i seks uker mellom liv og død. Det var et alvorlig tilfelle av Guillain-Barré. En nervesykdom som rammer 50-100 personer per år i Norge.

- Da jeg fikk den telefonen om at han lå i respirator, skjønte jeg alvoret. Jeg hadde et håp om at det skulle gå like fort tilbake. Det tok 3 1/2 time å bli syk, så det burde ta 3 1/2 time å bli frisk. Men det gjorde det ikke.

Hun har laget en minnebok til Martin, så han skal få oppleve at Hedde lærte å krype og stå.

- Denne dagen var jeg og Hedda på besøk i Førde. Hun fikk alltid melk når hun skulle sove midt på dagen. Vi la henne i senga til Martin – på en dyne. Så sov hun på armen hans.

- Det gjorde vondt, men hun skulle bare ligge der. Hun lå og sov på armen min. Det er vel det sterkeste minnet fra den tiden. Den dagen lå hun helt i ro på armen og sov.

Fra å være helt pleietrengende måtte han lære å bevege seg på nytt. Det var en beinhard utfordring han hadde bestemt seg for å greie.

- Innerst inne tenkte jeg at jeg skulle bli 100 % frisk. Jeg skulle komme hjem. Det er slik du må tenke. Ellers...Du blir sprø av å ligge og tenke at du skal sitte i rullestol hele livet.
- Da han begynte på opptrening, skjøv vi fram bryllupsdatoen ett år. Det var ett mål: Han skulle kunne klare å gå.
- Jeg skulle ikke sitte i rullestol på bryllupsdagen. Jeg skulle være... Ikke helt frisk, men nesten helt frisk. I begynnelsen kunne jeg ikke gjøre så mye. Jeg måtte ha hjelp til alt. Så begynte jeg på opptreningen i Ålesund - på dette programmet. Da begynte det å skje straks. Da fikk man nye mål hele tiden. Man skulle holde på å trene. Målet var jo å komme hjem så fort som mulig.
- Se, pappa går nå. Se, Hedda.
- Du kan bare gå rett fram.
- Bra! Heia, Martin.
- Det gikk sakte, sakte framover hele tiden.

Han kjempet hardt for å komme tilbake til det livet han levde før. Tre måneder før planlagt kunne Martin reise hjem til Olden. Øyeblikk som dette tar ikke familien lenger for gitt. Hun har kjempet kampen for fellesskapet. Nå skal de ta igjen det tapte året og begynne livet sammen på nytt.

- Jeg gleder meg kjempemye. Har funnet drømmekjolen og...Alt er i boks. Nå er det bare å vente.
- Veldig nervøst. Men det går bra. Det er en drøm som går i oppfyllelse. Dette er uvirkelig i dag. Men veldig, veldig kjekt.
- Hedda var bare sju måneder gammel da Martin var syk. Men du Janne beviste kjærligheten til ham da du trofast satt ved sengen i uke etter uke uten å få kontakt, men du ga ikke opp. I dag kan dere feire livet og kjærligheten.
- Jeg har det kjempefint. Jeg kunne ikke hatt det bedre.
- Vi fortsetter litt til.
- Det er bra, Martin. Kom igjen.

Med rå muskelkraft klamrer han seg fast i fjellveggen. For Martin vil nå nye høyder. Så høyt oppe har han ikke vært etter at han ble syk.

- Er det slitsomt?
- Ta meg ned.
- Mye bedre enn sist.
- Det er bra.
- Det var deilig å komme tilbake litt. Du må tenke positivt hele tiden: Nå skal jeg klare det - og det...Og legge alt det andre bak seg. Ikke tenke på det.

Episode 4: Den store hummerfesten.

- Det er krabber ved brygga her. Litt godlukt her...
- Går den dypt eller grunt? Ikke godt å vite. Med denne temperaturen i sjøen.
- Den går nok grunt, vil jeg tro.
- Vi setter vel der vi pleier å sette.

Det er spenning i luften på Sandøya i Tvedestrand-skjærgården. På øysamfunnet er folk klare for årets viktigste begivenhet.

Steinar Lund

- Det er til å ta og føle på nå. Er like spent hvert år. Det er galskap, for det jo er bare bortkastet tid. En årlig begivenhet. Som elgjakta på land. Da har vi fri, stort sett.

Steinar Lund er født og oppvokst på Sandøya, med over 200 fastboende. Egen skole, båtbyggeri, et knippe kunstnere og noen livsnytere.

- Hvordan tror du det blir i år, da? Biter vel litt i år også.

Det strømmer på med lokale båter. Årets fiske er endelig i gang. Alle har sine faste plasser. Det er en kunst å treffe på meteren.

- Jeg stoler ikke helt på dette ekkoloddet. Jeg har lært av de gamle. Jeg lærte plasser av min far. Så flyttet jeg på en annen ende av øya - og fulgte etter de gamle fiskerne der - og la teinene i nærheten. Generasjonene gir kunnskapene videre. Det er viktig å få nye til å overta fisket. Ellers forsvinner den gamle kunnskapen.

Han driver et av de få trebåtbyggeriene som er igjen på Sørlandet. Bedriften er tradisjonelt en av Sandøyas største arbeidsplasser. Men under hummerfisket kommer jobben litt i andre rekke.

- Vi har fri et par timer på morgenen til å sette teinene og trekke dem. Det er tradisjon. Vi må det.

Neste morgen er som julaften. Små og store har forventninger til hva som er i teinene i det første trekket.

Sander Østebø

- Eg satte en på grunnen der borte ved fjellet.
- Hva tror du, da?
- At jeg får.
- Stemningen er til å ta og føle på. Det er like spennende hver gang. Men optimistisk må man være.
- Tenker du på hva de andre får?
- Ja. Det er alltid spennende å høre.
- Har du trukket mange?
- Fire.
- Her var det tomt.

Det ser dårlig ut, og det er litt krise hvis Steinar ikke får hummer. Særlig med tanke på den store hummerfesten. Men så snur lykken.

- Endelig! Der var det en. Hannhummer og allting. Helt unødvendig å måle, men vi kan jo gjøre det. Det var ikke så mye over. En centimeter over. Der satt det jaggu meg en til. To millimeter.

Nysgjerrige har møtt frem for å se hva naturen har gitt. Konkurransen er til å ta og føle på.

- Det er bare tre!

Olav Moen

- Det er det dårligste jeg har hatt den første dagen noen gang.

Også framtidens hummerfiskere er engasjert i det som skjer.

Sanne Aargaard

- Det er ganske gøy å være med og trekke. Og det er veldig gøy når man får hummer.
- Hvordan gikk det med dere?
- Vi fikk ingen. Men vi pleier å få.
- På slike dager er det godt å bo på Sandøya. Da har vi det fint. Hummer i teinene og flott vær.
- Hvor mye var det?

- 14 grader.
- Hvorfor skulle du bade nå, da?
- Jeg hadde lyst.

En måned senere. Steinar på de smale veiene som går på kryss og tvers. På vei til årets viktigste sosiale hendelse.

- Nå skal vi bare gjøre de siste forberedelsene.
- Hva har du i posene?
- Hummer - og vekslepenger.

Festkomiteen kommer for å klargjøre en snart 70 år gammel tradisjon. Det eneste som truer oppmøtet, er et mye omtalt virus.

- Var redd for svineinfluensa.

Festen har røtter fra en tid med langt større fangster. Men på festen betyr det fortsatt mye hvor mange som er med i posen.

- Vil helst ikke snakke om det. Han jeg jobber sammen med, har fått dobbelt så mye. Det har han også.

Ulf Grøstad

- Jeg fikk nr. 22 i dag og er veldig fornøyd. I fjor fikk jeg 19. Så har jeg kastet ut ni i år.
- Er du vinneren på Sandøya?
- Nei, det tror jeg ikke.

Så strømmer det på. Et hundretalls festklare fra et levende øysamfunn. Fra de yngste til kveldens eldste på 92.

Det er årets begivenhet. Her må vi. Men i fjor hadde jeg ingen hummer. Så jeg kunne ikke gå.

- I år, da?
- Jeg har fått av sønnen min.

Hummerfesten er svært populær, også blant utflytta Sandøy-folk.

Camilla Hausberg Knutsen

- Noen løper opp og holder av bordet. Da blir vi en gjeng. Ungdomsbordet.
- Hvordan smakte hummeren?
- Den var fortreffelig. En fantastisk god hummerfisker her som har fisket hver dag. Veldig bra.
- Det er kommet en del nye mennesker. Det ser ut som det blir flere unge. Og det er viktig. Så vi ser lyst på framtida.

Episode 5: Aldri sur...

Det kan vel umulig være slik at vi elsker skodde og regn. Så hva får noen til å kle seg i ull og drar til fjells i vind og regn? Er det på en stupbratt sti av søle vi treffer den norske folkesjela, som hyller det hellige mantraet "ut på tur, aldri sur"?

Her har du dem: Ingrid på 8, Martine på 12 og mor og far. De har en gård, en Volvo og gode fjellsko. Jentene har egne hester, men de får ikke være med.

Gjendebåten frakter Kvam-familien forbi Besseggen til Memurubu. De tar fatt på en krevende rute i hjertet av Jotunheimen. 12 km på bratte, steinete stier. Rett opp fra Memurubu... Deretter snilt terreng, og Bukkelægret, et stup ned mot vannet. Høydeforskjellene nesten 500 m på det meste.

Morten Rudi

- Jeg håper på en fin, rolig tur. Prate og se mye fin natur. Det er tingen.
- Ha det morsomt.
- Jeg tror det blir ganske artig.

Irene Teige Killi Irēne

- Ut på tur, aldri sur. Det må være mottoet i dag - med dette været.
- Vi er på vei opp mot Sjugurdstinden.
- Blåbær!

De kikker stadig mot himmelen. Skyene ser ut til å vike for sola. Så kladder de seg sammen igjen.

- Skal du ta litt av denne?
- Ja.
- Hva betyr det?
- Jeg har anstrengelsesastma. Når jeg anstrenger meg og blir andpusten, får jeg så vondt for å puste. Så det er for å få opp igjen lungene.
- Bør du ikke la være å anstrenge deg?
- Det er litt vanskelig.
- Da er vi på 1300 meter. Og sol!
- Pappa, hvis jeg sklir utfor her, klarer jeg å stoppe?
- Det er ikke bare bare, du.
- Den heter Surtningssue.
- Breen?
- Nei, toppen heter det. Den er inni skodda der nå, og den er 2368 m.

- Er du sliten?
- Litt.
- Hvor da?
- I føttene.
- Jeg synes fjellet er veldig fint.
- Hva er så fint med det?
- Det er så stille. Det er bare fint.
- Når du driver og går - hva tenker du på da?
- Jeg tenker ikke på så veldig mye. Bare går - og koser meg.
- Det kommer folk, Martine. Får høre hvor langt det er igjen.
- Kommer dere fra Memurubu? Nei, dere kommer fra Gjendebu.
- Vi er på vei til Memurubu.
- Hvor langt er det?
- Vi har gått i ca. 4 timer. Men vi har tatt noen gode pauser.
- La oss håpe det.
- Vi har tatt bilder og kost oss.
- Det er bratt opp Bukkelægret.
- Ja, veldig bratt. Og nokså tungt.
- Du har tung sekk.
- Med litt for mye i.

Det er mulig at det er grunn til å bli en smule betenkt. Herfra går det rett ned mot Gjende. Bukkelægret kaller på høydeskrekken. Selv i pent vær.

- Det var dårligere enn vi håpet på. Det blir litt glatt og litt spennende å gå ned Bukkelægret nå, tror jeg.
- Går det bra, mamma?

Det er assisterende fotograf Karen som får trøbbel. Høydeskrekken lammer henne. Hvert skritt er en plage.

- Jeg synes det går ganske bra nedover her nå.
- Var du redd?
- Nei.
- Ikke ett sekund?
- Nei.
- Hva er det du er laga av?
- Irene Teige Killi og Morten Rudi!

Episode 6: Familien på Merdø

På vei til et av dagens faste oppdrag på ferieøya Merdø. Asle er eneste fastboende mann og må derfor fikse det meste.

- Her er ventebua mi. Det var en beboer for mange år siden som satte seg inn her og sovnet. De hørte at han snorket. Døra hadde blåst igjen og greier.

De fleste feriegjestene har dratt i september. Men det er to fergeanløp hver dag. Da gjelder det å være på plass.

- Hallo, Olaf! Her er posten? Det drar seg på litt i dag.
- Ja. Litt vind må vi ha.
- De meldte mye også.
- Ja.
- Ingen gjester i dag?
- Nei, bare én. Det kommer flere.
- Vi snakkes i morgen.

På vei hjem som postmann blir han vaktmann - for bortreiste feriefolk.

- Jeg sjekker dører og vinduer på en god del av hyttene og husene. De synes det er greit at det er litt oppsyn.

Men det er fremdeles liv enkelte steder. Asle kunne tenkt seg flere fastboende på øya.

- Så nå flytter du ut her hele året?
- Nei. Jeg vil ikke bo her som en einstøing.

Merdø har hatt fast bosetning siden 1300-tallet. Øysamfunnet utenfor Arendal kom før selve byen. Rundt 1900 var det nesten 150 mennesker her. De levde av losing, skipsfart og fiske. Etter 700 år med fastboende kan det snart være slutt.

- Jeg kan fange to sjøstjerner. Mange sjøstjerner.

Kona Debbie og datteren Tomine er klar for verens vakreste lekeplass. De har hele stranda for seg selv.

Debbie Aasbø

- Det har vært veldig verdifullt. Jeg håpet vi kunne være her lenger. Hun blir tryggere på sjø, naturen. Hun er flink til å gå på tur. Klatre og gå på stier med mye stein. Hun snubler aldri. Så det er greit. Hun får litt andre opplevelser enn barn i byggefelt. Det er jo luksus.

Tomine er eneste fastboende barnet igjen. Og det har sine utfordringer.

Vi må ha øyne foran og bak. De er på brygga før du vet det. Ikke på brygga alene, det vet du.

- Du må komme!
- Ja, men du får ikke lov til å gå alene. Det er farlig!
- Nå var du høyt oppe!

3-åringen har ingen lekekamerater på Merdø, bortsett fra...

- Der er pus! Der går jo pusen.
- Kom, pus! Det var gøy å se pus. Gamlepus er en ordentlig Merdø-katt. Hun har bodd her lengst av alle sammen. Sikkert i 17 år.
- Etter at vi fikk datteren vår, som nå er tre år ... Vi ser klart at hun trenger lekekamerater. Sommerstid er det flott fortsatt. Men vinterstid, å være alene barn på ei øy og vokse opp...
- Dere merker det på henne også?
- På våren, når hun kommer løpende og sier: "Pappa, det kommer folk!" Da ringer det en bjelle: "Nå må vi gjøre noe."

Sommerkafeen, som drives av familien, er lekeplass om høsten. Nå skal hun flytte til fastlandet. Mamma har startet pakkingen av egne malerier med motiv fra Merdø.

- Det er sikkert mange fine motiver på land også. Eller i Hellas...Det blir ikke noe problem. Det er ikke derfor jeg skal bli på Merdø.

Å dra er nok verst for Asle, som har sterkest tilknytning til stedet.

- Det er trist. Det burde ikke være slik. Det burde vært muligheter. Hadde det vært boplikt, kunne mange venner av oss ha tenkt seg å bo her. Kommer noe på salg, er det fort mye penger. Unge har ikke råd til det. Det er ikke noe problem å bo her og jobbe. Så det er synd. Hadde det vært 5-6 familier her, ville vi uten tvil ha bodd her.

Resten av familien syns det er blitt for tungvint å være alene på øya.

- Du kan bare parkere på brygga, Debbie.

Tomine går i barnehage på land. Det blir mange turer i allslags vær. Debbie er nederlandsk, og er ikke spesielt glad i små båter og bølger.

- Nei, jeg syns det er litt skummelt. Det er fordi jeg er landkrabbe. Vi overlever hver gang, men det er ikke noe særlig. Det blåser ikke så mye i dag.
- Nå blir det slutt på kjøringen.

- Ja, heldigvis. Men det er litt todelt. Det er fint på Merdø. Men å slippe å tenke: Blir det skummelt på sjøen? Blåser det for mye? Nå trenger jeg ikke tenke på vind, regn eller noen ting. Det er deilig!

Asle skal gjøre sine faste plikter. De vil drive kafeen til sommeren. Men det er slutten på en lang æra når alle dørene på øya blir låst.

- Tror du det blir noe nytt samfunn her noen gang?
- Nei, det er vel historie. Jeg håper det ikke, men realistisk sett tror jeg det. Men ting snur. En dansk dame lurte på hvorfor det bare var én kafé her. I utlandet hadde det kanskje vært fire-fem.
- Du er klar til å gå i land?
- Å ja! Det kan du tro.
- Må vinke. Ha det!

Episode 7: Sundbåten i Kristiansund

- Den er her snart. Må se på klokka der også. Ja, den skal være her snart.

Folk i Kristiansund har lært seg til å stole på Sundbåten. Den kommer som den alltid har gjort.

- På havna her er det ikke noe som er bedre. Det er helt sikkert.

Willy Hansen, sundbåtfører

- Da kommer Sundbåten som en god nummer en. Især gode, gamle Rapp. Ja. Ferdig med det.

Det er en liten, hverdagslig seanse som gjentas gjennom hele dagen. Sundbåten legger til, og kristiansunderne går om bord. Slik de har gjort i over 130 år.

Med oppstart i 1876 er ruta en selvutnevnt verdensrekord. Andre var kanskje tidligere ute, men har hatt opphold i drifta.

- Rederiet ble etablert i 1876. Verdens eldste kollektive transportselskap i kontinuerlig drift. Den går både sommer og vinter, høst og vår.
- Er det noe som gjør deg stolt som fører?
- Ja. Det er veldig fint.

Uansett årstid og vær Sundbåten kommer seg fram. Selvfølgelig har også den mistet anløp, men da med en god grunn.

Arnold Hvalvik, sundbåtfører

- Det var en som mistet propellen utpå her. Så da ble det stopp.

- Hva med vær og vind?
- Det har hendt at det ikke har kommet båt pga. sjø. Det har hendt én gang. Men etter en halvtimes tid gikk Sundbåten igjen. Nei da, det går bra, det.
- Tolv kroner.

Ikke engang dårlig kommuneøkonomi har klart å stoppe Sundbåten. Selv om det var farlig nær på 90-tallet.

- Å legge ned Sundbåten hadde blitt like ille som å rive en kirke. At det hører med til sjela, er jeg ikke i tvil om.

Else Karin Leren, sundbåtentusiast

- Noe av det første ungene gjør når de blir store, er å ta en tur med båten. Det gjør de som ikke har bruk for Sundbåten også. Og hvis du har besøk av turister. Det er helt vanlig. Gå på kaia, se på havna, fortelle om hvordan det var. Og ta Sundbåten en runde.

En slik runde var ikke mulig å ta før. Da hadde hver øy, "land", hver sin Sundbåt som krysset hvert sitt sund. Da tok man den ikke for moro skyld. Det var måten å bevege seg rundt på. Billettsalget viser hvor viktig den var. Under krigen var man oppe i 2,6 mill. solgte billetter på 1 år. I en by med 15 000 innbyggere.

- Vi tar 20-kroninger.
- Fikk du lappen?
- Ja. God tur!
- Vær så god.
- Disse tre er krigspolletter. Og så har jeg en original fra den første tida. Det er de første pollettene som ble laget.

Kristian August Aspen, båtentusiast

- Vi hadde en bøsse her. Når man gikk på land, puttet man den i bøssa. Det sa pling, og så var det bare å gå. Det var litt spesielt. Da jeg var guttunge, var det jeg som skulle putte den på.

Gleden ved å putte på polletten har ikke barna lenger. Men det fins bøker om bord. Hovedpersonen er Sundbåten selv.

- Vinteren har lagt et tjukt snøteppe over byen der Syver går. Den har en pause og ligger ved kaia og tenker på noen. Da kribler det så rart i motoren, som om tanken er full av rødbrus istedenfor diesel. Det bruser og bobler. Nå er det ikke lenge igjen. Om noen få minutter kommer Beatrice, den søtteste bussen i verden.

I barnehistorien er de bestevenner. Men ellers er de konkurrenter. Med brua kom også bussen. Passasjertallet for Sundbåten gikk kraftig ned i mange år.

- Ungdommer har ikke det forholdet til Sundbåten.
- De skal ikke gå lenger, vet du. Det skal bare dilles og kjøres.
- Jeg har sett folk vente på bussen, og så legger Sundbåten til. Likevel lar de Sundbåten gå og tar bussen.

I kampen om passasjerene byttet selskapet ut en av sine to båter med en ny og større båt. Passasjertallet økte, men mange var skeptiske. Mye av sjelen forsvant. For enkelte er bare det gamle godt nok. Sundbåten Rapp fra 1958.

- Må fylle på litt olje.
- Denne båten er nesten umulig å gi slipp på. Den er så fenomenal. Den er så lett at... Jeg står og slapper av. Båten går jo av seg selv, mye godt. Den er så lett å manøvrere. Den går bare... Det er akkurat som vi samarbeider. Automatisk samarbeid.
- Du klarer ikke å bli pensjonist?
- Nei, det kan godt hende. At jeg blir her til jeg er 100 år. Det er ikke godt å si.
- Det fins ikke maken til denne båten. Dessverre.
- Det er jo veldig fint at den lever. Den skal leve, altså.
- Ja, den har sjel. Må si det slik.

Episode 8: Fridykkeren

Hvor lenge klarer du å holde pusten? Elisabeth er ekspert i å la være å puste.

Elisabeth er på besøk hos familien. Hun er medisinstudent i Danmark. Men hun bruker mye tid på hobbyen som fridykker.

Elisabeth Kristoffersen

- Vi holdt pusten i tunneler når vi kjørte nedover mot Sørlandet. Holdt for nesa, trakk pusten og så om vi kunne holde den gjennom tunnelen. Jeg tror det var slik det startet.
- Prøvde i Sharm el-Sheikh, etter å ha tatt vanlig dykkerkurs. Jeg fikk svømmeføtter og en dykkercomputer som viste dybden. Så testet jeg hvor langt ned jeg kunne dykke. Jeg endte på 20 meter og syntes det var utrolig gøy. Jeg kunne vinke over til flaskedykkerne. Og ble bitt av basillen.

- Alle har prøvd å svømme under vann i bassenget. Det gjorde jeg også, etter svømmetrening. Men man skal vite hva man driver med. Svømme med sikkerhet, med en "buddy". Ha litt styr på tingene. Men mange vil teste det ut. Da kan det også gå galt, det er skummelt. Når man ikke vet hva man driver med, kan det bli farlig. Men det er jo gøy, da.

2,17 har gått. Fremdeles er det langt fram til rekordtida. Det er seks disipliner i fridykking. Elisabeth har norgesrekorden i alle. Du kan ligge helt i ro i et basseng til du ikke orker mer. Du kan svømme under vann i et basseng til du ikke orker lenger. Eller du kan dykke så langt ned du klarer i havet.

- Å dykke nedover i dybden syns jeg egentlig ikke er noe koselig.

Laila Sveen Kristoffersen, mor

- Det klarer jeg ikke å endre. Du er så langt nede. Tenk på kornsiloen på Gjøvik... Du har vært lenger nede i havet enn den. Når du ser hvor høy den er, får du en liten følelse av det. Det klarer jeg ikke å like.
- Kornsiloen er cirka halve dybden.
- Enda verre. Det beroliger meg ikke.

Det har snart gått fire minutter. Hun skal snart opp. Hvis du vil utfordre rekorden hennes, så lar vi klokka gå.

- Vil du beskrive følelsen du har nå?
- Man føler seg jo frisk. Det er bare innmari deilig å trekke pusten.
- Blir du svimmel?
- Nei.
- Nå har jeg ikke presset meg så langt. Man kan bli det hvis man holder pusten lenge. Men man skal kjenne grensene. Jeg har aldri krysset den grensa.
- Hvordan vet du hvor grensa går?
- Man har noen følelser i kroppen. Som gir et tegn. Bl.a. kan jeg merke at hørselen blir litt annerledes. Det blir litt sus, og litt uklart. Da merker jeg at nå skal jeg opp igjen.

Hun har alltid kommet opp igjen, helt fra dykk på 65 m. Farlig? Tja.

- Jeg driver ikke med de disiplinene hvor det faktisk har gått galt. Der man sitter på en slede, og det går innmari dypt ned - og opp igjen. Jeg gjør de disiplinene hvor man svømmer for egen maskin. Det er begrenset hvor dypt man kommer. Sikkerhetsnettet er bedre.
- Men jeg vet jo at du liker adrenalinkick.

- Det er ikke adrenalin. Overhodet ikke. Det er en utfordring - fysisk og mentalt. Når man begynner å bli redd, engstelig: "Shit, går det bra?" ...
- Jeg mener det ikke slik. Men du likte også taekwondo. Spennende ting ...
- Det er spennende, men får man den lille tvilen, blir engstelig, så klarer man ikke å dykke.
- Man skal være selvstendig, godt kunne slå gutta litt også. Ikke bare være stille og søt jente.

Tilbake til Elisabeth og rekorder: 6,12 - 6,13 - 6,14 - 6,15... Dette er norgesrekorden. Så lenge har hun holdt pusten.

Elisabeth er vant til å pushe grenser - over og under vann. Hun er født med en hoftefeil og hadde problem med å gå 1 km. Nå klarer hun fint å gå og det gjør hun ofte.

- Det er jo natur, som jeg får brukt litt igjen. Litt mer enn i Danmark. Det nyter jeg veldig. Frisk luft, bruke naturen litt mer.

I hjembyen får hun hyggelig oppmerksomhet. Men få vil utfordre henne på rekordene.

- Hvor lenge klarer du å holde pusten?

Elisabeth Wang

- 40 sekunder...?
- Vet du hvor lenge hun klarer det?
- Er ikke du hun der Elisabeth, da? Hva var det jeg leste i avisa? Det var veldig lenge, iallfall. Skal jeg ta en råsjanse? 4 min?
- 6,15.
- Jeg holdt på å si 6! Men det hørtes innmari mye ut. Bra!

Heidi Linnerud

- Det er iallfall grådig mye. Jeg vet ikke.
- 6,15. Hva tenker du om det?
- Jeg skjønner ikke at det går an. At du står her like hel!
- Jeg har hatt deg på skolen, hva?
- Ja, jeg tror det. Det var noe kjent.
- Hva tenker du om at ei fra Gjøvik gjør seg kjent ved å holde pusten?

Signe Andersen

- Det er nå litt artig. Og fint for Gjøvik at vi har en slik stjerne.

- Jeg kan bli entusiastisk bare av å se blått vann. Når jeg hopper nedi, så er det glede. "Endelig er jeg tilbake." Det er vanskelig å beskrive, men det er en lykkefølelse.

Episode 9: Lista - nesten Amerika

Dette er Lista, ikke USA. En halvøy helt sør, der Norge slutter. Og der veien slutter, står Kennedy. Ingen steder i Norge er vi nærmere Brooklyn, Chicago, kort sagt Junaiten, enn nettopp her. De har alltid vendt blikket utover, Lista-folket. Pendlet til Amerika i generasjoner. Og tatt det utroligste med hjem.

Gladys Ellertsen

- Det er fra Brooklyn, der vi bodde. De skulle bytte farge til grønt. Vi spurte om vi kunne ta det og tok det med oss til Norge.

De hadde med seg leddporter og mange biler. Alexander Abrahamsen er Amerika-pendler i 3. generasjon.

- I Amerika hadde jeg mange biler, og har tatt med hjem til Norge.

I så å si hvert hus er det noen som har hatt tilknytning til USA. I 1910 hadde 1/4 av folk på Lista vært i Amerika. I 1920 1/3. Pendlingen fortsatte til langt inn på 60-tallet.

- Far min hadde den.

Sporene vekker interesse hos både historikere og etnologer.

- Den har iallfall gått 25 ganger over Atlanteren.

Siv Ringdal, kulturhistoriker

- Det er spennende. Mange reiste over og var i en moderne storby. Så kom de tilbake med alle disse impulsene og ideene. Pendlingen mellom Etterkrigs-Norge og det moderne Amerika syns jeg er veldig interessant.
- 17. mai 1957, Brooklyn.

Siv Ringdal har samlet spor etter det amerikanske Lista og hørt historie etter historie. Barbro og Alexander kom begge fra Lista og fant hverandre i USA.

- Jeg reiste over til Amerika med Stavangerfjord. Jeg lå i tre dager, jeg var så sjøsyk.

Det ble atskillige turer fram og tilbake. Barbro hadde huspost, Alexander jobbet på taubåt.

- Jeg trivdes godt på taubåter. Det var alltid noe som hendte. Nesten noe nytt hver dag.

De som vendte tilbake til Norge, tok ikke bare med seg en ny levemåte. Men også store lass med det som fortonte seg som fjern luksus her.

- Det er mye arbeid bak hver trunk. De har slitt hardt, mange av dem.

Amerikanske kjøkkenmøbler ble mektig populære på Lista. Baderomsinnredning, også flisene, hadde de med. I en tid da mange hadde utedo.

Barbro Abrahamsen

- Det var noen småbarn ... "Dere må se det rosa badet!"

De bygde hus like etter at de kom hjem - etter amerikanske tegninger. Såkalt "split level". I døra kan glasset skiftes ut med netting. "Bay window" ...

- Du likte det amerikanske. Du var der borte og fikk tak i tegningen.

Og så dollarglisene, da! Garasjene på Lista er store. Familien Frigstad har bildilla.

Asbjørn Frigstad

- Det er det amerikanske, vet du. Det er ingenting som er så fint som en god, gammel amerikansk bil. Det er ikke den stilen over en ny bil.

Familien har ikke bare amerikanske biler, men også amerikansk hus.

- Dette huset bygde jeg da jeg kom hjem fra Amerika i 67.

Og inne: 110 volt.

Martha Frigstad

- En toaster som jeg hadde med fra Statene. På amerikansk strøm.

Amerikanske skikker og oppskrifter. De følte Amerika var et eventyr å komme til.

- Slik som det var hjemme, iallfall på Lista ...Hvem hadde innlagt toalett? Ikke mange. De hadde badekar, toalett. Fine biler hadde de. Alt var kjempebra. For en ungdom var det jo bra.

Det var som en drøm. Men etter åtte år med amerikansk livsstil, kom de hjem på ferie. De oppdaget et Norge som hadde forandret seg.

- Folk hadde jo ferie. Alt stod stille her. Folk bare koste seg. Jeg tenkte: For en herlig plass å være!

Så kom de hjem – som så mange andre. Med alle tingene og en ny måte å leve og tenke på.

- Mannen fortsatte gjerne å pendle, og så var kone og barn igjen her. Mannen dro fram og tilbake litt. Slik som folk pendler til Nordsjøen i dag.

Jan Vere Jørgensen hadde sin far i Amerika. Og et gutterom fullt av amerikanske leker.

Jan Vere Jørgensen

- Det var mange ganger jeg lengtet fryktelig. Men det var veldig stas når han kom hjem.

Kjære minner fra en tid da Amerika - for en gutt fra Lista var like nær som Kristiansand.

Nå har Jan vært 39 ganger i USA og er drivkraft i Lista Amcar Club.

Lista Amcar Club, et miljø for Amerika-frelste. Og en ny start for gamle biler.

Kai Omdal

- Det er en 39 Plymouth Roadking som vi skal bygge om til amerikansk taxi.

Bilene tas vare på, men hva med arkitekturen? Hva vil skje med det amerikanske Lista? Noen ser forretningsmuligheter i den amerikanske historien her. Amerikansk restaurant, butikk med amerikanske varer.

- Det vil jo leve videre. Selv om de som opplevde det, blir færre, så er bevisstheten om båndene til Amerika fremdeles til stede. Og vil nok være det framover.

Episode 10: Lofotfiske på Røst

- Det er lykken å være fisker på Røst. Det er fantastisk bra. Det er mitt andre hjem. Jeg er her et par måneder hvert år. Jeg gruer meg ikke for å dra hit, for å si det slik. Det er storartet. I jula begynner jeg å glede meg.

Det er denne fiskerne kommer for: Skreien som hver vinter kommer inn til Lofoten for å gyte. Ikke bare sjarkfiskerne ser frem til sesongen. Fisker skaper liv og røre blant alle på Røst. Lofotfisket er en av de mest tradisjonsrike næringene i Norge. Fiskere fra hele kysten har deltatt i flere hundre år. Fra januar til mars yrer det av liv. De ligger i kø for å levere fangst. Hver dag leveres flere hundre tonn med skrei.

Terry Torsteinsen, varaordfører

- Klokka kan fort bli både elleve og tolv før man er ferdig. Men vi pleier ikke å kjøpe noe senere enn i åtte-ni-tida.
- Det blir lange dager?
- Ja. Det er på denne tida vi skal tjene penger.

Arbeidet på bruket går ustoppelig. Skolebarna tjener lommepengene på torsketunge. I noen hektiske måneder brukes all fritid på fiskebruket.

Rolf Stian Nilsen

- Det kan være mange timer. I går var jeg ikke ferdig før ett på natta.

- Når begynte du?
- Rett etter skolen, kvart over to.
- Hvordan går det å komme seg opp?
- Jeg er litt trøtt om morgenen.
- Har du noen rekorder?
- 121 kg på én dag. Man må skjære raskest for å få mest.
- Og hva med deg?
- Jeg er nok på topp.

Fisken får helt spesiell behandling. De fineste eksemplarene plukkes ut før de skal henges på hjell og tørkes frem mot våren.

Line Evjen, John Greger A/S

- Disse kan vi ikke ta sammen. Den ene er mye tjukkere enn den andre. De to - og de to...

Det er en skog av hjeller fulle med fisk.

- Det er bare lekkert.

Johnny Greger, daglig leder

- Vi produserer vel rundt 1 mill. Kg tørrfisk. 400-500 mill. rå fisk. Den er alfa og omega. Tørrfisken på Røst har gitt oss alt bestandig.

Når storhavet fråder, er det ingen som utfordrer naturkreftene. Da ligger sjarkene ved kai, og fiskerne er rastløse.

- Når man har ligget i land så lenge, går det an å ligge én dag til.
- Det blir flere dager med dårlig vær.
- Blir det det?

Einar Karlsen, fisker

- Nå begynner de å bli rastløse. Det er nød, dårlige priser. Dårlig alt. Har man kone og unger som sitter og gaper etter mat, er man vel nødt. Det er slik det er. Jeg må vel ut, jeg også. De begynner vel å bli nokså sultne, de mine også.
- Hva gjør du når du ligger til kai?
- Jeg ser fjernsyn. Går på kafé.

Fiskarheimen er fast møtested for tilreisende fiskere og fastboende. Her får de like god forpleining som hjemme. De får gammeldags sikringskost.

Solfrid Nikolaisen, Fiskarheimen

- Jeg lager raspeballer og saltkjøtt. Grønnsaker, bacon og litt sånn. Det syns vi er kjempegodt. En del fiskere er vant til det også. Og en del av lokalbefolkningen kommer.

Hugo Mortensen

- Jeg gleder meg når jeg drar for å spise saltkjøtt på Havly. Det er gode porsjoner. Hun er fantastisk flink til å lage mat. Og roen du har - ikke noe stress.

Harjeet Jassal, daglig leder

- De syns det er veldig greit å ha Fiskarheimen. Det er en samlingsplass. Her kan de komme og slappe av. Så kan de utveksle erfaringer, bli irritert og ha glede av noe sammen.
- Ingen klarer vel å arbeide etterpå?
- Nei, det er ikke enkelt. Det er en god porsjon. Det beste er å gå og legge seg.
- Røstbanken, Ytre, Vestfjorden og Vesterålsbankene. Nordvestlig, periodevis frisk bris. Enkelte snøbyger, ellers god sikt.

En ny arbeidsdag starter mens det for de fleste er natt. Flere hundre fiskebåter lyser opp på vei ut til fiskefeltene. Ingen tid å miste for fiskerne, som skal sikre seg sin andel av skreien.

Svenn Magnus Olsen, fisker

- Dette har vært en helt spesiell sesong, vil jeg påstå. Det er den beste jeg har hatt fiskerimessig.

Å tjene til livets opphold på havet er ingen ni til fire-jobb. De er prisgitt naturens raushet.

- Det er jo en usikkerhet. Man vet ingenting, starter med blanke ark. Men du kan tjene gode penger med bra priser, tilgjengelighet ...Det er ikke A4-jobbing. At du må på jobb da og da. Jobber man knallhardt noen måneder, kan man hente seg inn en måneds tid. La armene henge ned, slappe av. Det passer meg bra. Å stå på skikkelig og slappe av etterpå.

Lykken over å være på havet gjør at de kommer tilbake år etter år.

- Absolutt en lidenskap. Da blir det litt artigere enn vanlig jobbing. Fiskerne er en yrkesgruppe som ikke har lyst til å slutte. Må nesten skyte dem for å få dem ut av båten!

Episode 11: Mainatt på Mjøsa

- Må ta en ordentlig en, da.
- Den var ikke stor nok, den der?
- Det er bare agn jeg tar.

Det er nok en mainatt nord i Mjøsa. To tvillinger i hver sin båt tenker den samme tanken. Kanskje biter den store, store ørreten.

- Det er jo spenning. Det er helt uvisst her. Om 5 min kan det bite en på 10 kg, eller en på 1 kg. Antakelig ingen. Det er jo et lotteri.
- Hvis jeg får en på 1 kg eller 1/2 kg på fjellet, så er det jo kjempesint. Men en på 1,5 kg her, det blir nesten litt heft. Det blir ikke noe.

Geir og Mass Haugen har vokst opp med fiske på Mjøsa. Fisket har gått i arv i over 100 år.

- Denne lyden gir et kick. Det er det som skiller det fra moderne utstyr. Vi er vokst opp med dette. Jeg kan ikke tenke meg å bruke noe annet.

Ved E6 har tvillingene sine enkle båter med gammelt fiskeutstyr. Som de har fått stor ørret på.

- Hvis det ikke hadde vært større fisk enn 3 kg her, hadde vi ikke giddet.
- Det er gamle trestenger, hjemmelaget utstyr. Det er laget av en eller annen rundt Mjøsa en gang i tida. Gammeldagse remser med tannhjul og greier.

De er utpå hver natt i mai - hele natta. Det er ikke bare å hente fisk. Det må jobbes i mange timer.

- Greit å være i sofaen en kveld, men i mai er det dette som gjelder.

Selv om solnedgangen er flott, er det flom i elva. Det betyr problem.

- Jeg kikker rundt meg etter pinner og alt mulig som flyter i vannet. Det er ikke helt tilfeldig at jeg kikker rundt meg på alle kanter.
- Har du kjent noe?
- Du må ha trua hvis du skal sitte her hele natta. Tru at det skal skje noe. Det stemmer ikke alltid men noen ganger får du en godfølelse. Må tåle å sitte her noen netter uten å få fisk. Det kan skje, det.
- Har han ikke tid til å komme på land?

Ved midnatt kan fiskerne få seg en matbit - og skryte av fangsten.

- Det har gått jævla dårlig. Kjørte sammen alle snørene i et digert tre. Ikke sett snurten til fisk, nei.

Men Nina, den 14 år gamle datteren til Mass, har fått en ørret på 4 kg.

- Det var artig.
- Var den sterk?
- Ja. Den ble litt sliten etter hvert.
- Måtte kjøre på land med alt sammen.
- Du fikk et tre på 8 m?
- Ja. Har vært i land og greid opp snøret.

Natt etter natt på Mjøsa. Det blir knapt med søvn.

- Når man jobber om dagen og fisker om natta, må man jo sove litt utpå.
- Jeg har våknet, og snella har gått, ikke skjønt noe. Tviholdt i stanga. Glemte å sette motoren i fri. Vært helt utafør. Det er fullt mulig.
- Det er blitt en helt naturlig del av livet. I mai er det dregging. Når man først har det i blodet, så er det vanvittig spennende. Det kan skje lite, men plutselig kan det være skikkelig action.
- Hvis du ikke har trua, kan du legge deg til å sove. Da er det ingen vits. Du må alltid ha trua på at du kan få noe. Uten trua hjelper ingenting.

Klokka halv tre får fiskekamerat Erwin en ørret på 75 cm.

- Jakta på den store ørreten tar aldri slutt, for du får aldri den største.
- Der er det fisk!
- Er det noen størrelse?
- Nei, den er ikke stor. Den er ikke så liten heller.

Klokka fire har også Geir endelig en fisk på kroken.

- Må prøve å få den inntil båten og få håva den opp, tenker jeg. Nå er den i håven. Skal vi se om vi greier å... Man skal aldri gi seg, vet du.
- Nå skal jeg sove et par timer og komme meg på jobb til ni.
- Og det går greit?
- Ja, ikke noe problem.

Episode 12: Sommerfuglmannen

- Sommerfugler er jo veldig pent. Vi ser her - de flyr jo fantastisk. De mørke skognymfene stimer om morgenen. Da får de hunnene foran.
- Er det paring?

- Forsøk på det, iallfall. Flere hanner konkurrerer om den samme hunnen. Den der er nede og legger egg. En hunn som er tjukk i kroppen. Jeg regner med at hun har lagt egg der.

Magnus Jacobsens rike, Norges eneste sommerfuglpark - på Hove i Arendal. Her bruker han all tid på sommerfugler, planter og noen skapninger som ikke er fullt så hyggelige og fargerike.

- Vet noen hva det er?

Han prøver å gi nesten 20 000 besøkende i året personlig oppfølging.

Magnus Jacobsen

- Alle er ikke like naturinteressert, så da må man vise litt. Så folk får med seg hva som er her. Det går fra morgen til kveld. Syv dager i uka, selv når det ikke er folk her.

Den som sitter der, er en av de store, blå vi så flyr forbi her. Skal se om vi klarer å løfte den ut uten at den flyr sin vei.

- Den er helt ny. Vingene er myke. Den klarer ikke å fly.

Kaisa Schoombie

- Jeg satt stille, og så kom det en sommerfugl og satte seg.
- Hvordan var det?
- Deilig. Den var kald.

Han er sosialantropolog. Interessen for sommerfugler og krypdyr tok av da han besøkte regnskogen på Filippinene i studietida.

- Dette er kongen. Ja, en av de aller største. Atlasspinneren regnes som den største blant nattsvermerne. Gjennomsiktige hull på vingene. Når den flyr, er det som kattedyrøyne. Som liten fikk jeg en slik av en familie, i glass og ramme. Det største insektet jeg hadde sett. Ufattelig stilig. I regnskogen fanget vi dem - på lys. Knallgøy. De kan bli så mye større. De kommer flygende på lyset. En norsk flaggermus er bare så stor. Med lys rundt og mørke bak virker de enorme. Vi trodde det var flaggermus. Det var en som skrek: "Det er Attacus atlas!"

Men i Magnus' paradisi fins det også slanger og noen skumle krypdyr. Den mest sjeldne har han plassert midt i sommerfugljungelen. Krokodillevaranen er gravid og farlig. Magnus ble nylig angrepet.

- Jeg hadde en sveisehanske rundt armen, og den ble revet i strimler. Kona er ikke glad når jeg går inn her.

Det er som rundt halen når den beveger seg.

Litt skummelt kan det oppleves når de får nærkontakt med en slange.

- Det går an å klappe litt på den. Kanskje. Ja, det tror jeg går fint. Stryke og kjenne på den. Ikke foran. Da var vi ferdige!
- Nei, nei, nei.
- Ikke mer nå.
- Unger vil ofte ta på ting. Når det gjelder krypdyr og sommerfugler, må vi gi dem gode instruksjoner, passe på at de oppfører seg som de skal. Generelt er de veldig flinke til det.
- Den er ekkel!
- Nei, det er den ikke.
- Den skjelver.

Camilla N. Andersen

- Det var veldig spennende. Jeg var litt redd for å holde den først. Men da jeg fikk den på armen, ble jeg litt rolig.

Aroj Akhtar

- Jeg ville prøve å bli kvitt redselen. Men han holdt jo hodet.
- Er du kvitt redselen?
- Jeg er blitt litt modigere.
- Barn er så mottakelige. Hvis de lærer noe nytt, som også er spennende...Man forteller at noe er giftig, det skjer litt ... De elsker det. Og det henger godt fast i hodet samtidig.

Sommerfuglparken er et enmannsverk. Med mange arbeidsoppgaver på ham. De vakre skapningene lever fra ett døgn til noen uker. Magnus får stadig nye pupper i posten.

- De svære uglesommerfuglene som ungene liker så godt. Bakerst er det silkestråder, som vi henger dem opp i.

Magnus er på bakrommet hos storebroren i Kristiansand. Han skal sikre seg en sjeldenhet dyreparken ikke trenger. Magnus har kontakter over hele verden. I dag måtte han ikke langt.

- En krokodilleøgle. Fra Kina. Så fin den er! Kjempestilig. Og krokodillefasongen bakpå.
- Det er godt bitt i den.
- Det vil jeg tro.
- At den ikke blir vist, er bare tull. Så flotte reptiler.

- Og den er kjempesjelden.
- Ja. For galt at den skal gå her. At den kan være hos deg, er optimalt.
- Ja, vi er veldig glade!
- Jeg kommer og ser til dem.
- Ja. Ha det!

Sommerfugler er vakre og kompliserte vesener. De tar seg gjerne en liten fest midt på lyse dagen.

- Bananen brytes ned og danner alkohol. Så de er smårusa der de sitter. Da er de ofte mer selskapelige.
- Rett og slett bedugga.

Barna har lært mye nytt.

- Egg.
- Så kommer?
- Larve og puppe.
- Til slutt kommer?
- Sommerfugl.
- Veldig bra!
- Den åpner munnen og sier...Så den ikke skal bli spist. Den er naturlig redd for rovfugler.
- Blir den sur hvis jeg tar på den?
- Den er mer glad i å bli holdt. Rolige bevegelser...
- Det blir lite sitting. Sitter når jeg kommer hjem. Spør kona!

_____ darbs
Bakalaura, maģistra

“ _____ ”
Tēmas nosaukums

izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas _____ katedrā
Katedras nosaukums

Ar savu parakstu apliecinu, ka _____ darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ . ____ .2016.
Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ . ____ .2016.
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds Paraksts

Recenzents: _____
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ . ____ .2016.

Studējošo servisa speciālists : _____
Vārds, uzvārds Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē
Bakalaura, maģistra

____ . ____ .2016. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____
Vārds, uzvārds Paraksts